

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AARBOG
FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR PRÆSTØ AMT

20. AARGANG 1931

NÆSTVED
N. P. CHRISTENSENS BOGTRYKKERI
1931

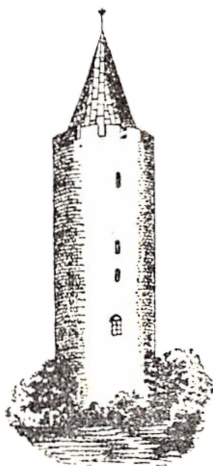
AARBOG

FOR

HISTORISK SAMFUND

FOR PRÆSTØ AMT

20. AARGANG 1931

NÆSTVED
N. P. CHRISTENSENS BOGTRYKKERI
1931

Steges Præstehistorie.

(Fortsat*).

Af Pastor *J. L. Frederiksen*, Stege.

Efter Provst Huulbech, der som omtalt døde 1737, fulgte som Sognepræst i Stege en Mand, der af Karakter og Væremaade var hans fuldstændige Modsætning. Havde Provst Huulbech været besindig og godmodig, var Efterfølgeren ilter og stridbar. Dertil var han udpræget Repræsentant for Pietismen:

18. *Nicolaj Jæger*, 1737—40, Provst, var født 1697 i Hammel Sogn ved Frijsenborg som Søn af Godsinspektør og Birkedommer Jørgen Ibsen Jæger og Hustru Christine Sofie von Keyn. 17 Aar gammel blev han privat dimitteret til Universitetet og tog fire Aar senere (1718) teologisk Attestats, iøvrigt med laveste Karakter. Han var derefter en Tid i Huset hos Biskop Worm i København, vistnok som Sekretær for denne.

I Anledning af Anna Sofia Reventlows Ophøjelse til Dronning 1721 og paafølgende Indtog i København ud-

*) Et Par Rettelser meddeles til det tidligere trykte (Aar-bogen for 1930):

S. 39: M. Frederik Knophs Vielsesdato viser sig ved Eftersyn i Steges Kirkebog at være (som anført i Elmelunde-Degnens Optegnelser) den 23. September 1681. Kirkebogen siger saaledes: „d. 23. 7br. Mg. Friderich Knoph, Sophie Evarsdtr. Funch ibid. bleff hiemme i deris Huus copulerede“.

S. 58: En af Kilderne til Meddelelserne om M. Anders Hegelund er angivet som „Bøvings Brevsamling“. Det er en Skrivefejl for Bøllings Brevsamling.

gav han et Skrift (paa 24 Sider), hvori han paa Vers skildrede sine Indtryk fra Optoget: „Poetisk Relation om det prægtige Indtog, som Hendes Majestet voris Allernaadigste Dronning Anna Sophia ... gjorde her til Hoved-Staden Kiøbenhavn den 16. Julii Ao: 1721“. Han sparede deri ikke paa Hyldest til den nye Dronning, og dette blev overordentlig naadigt optaget, da Kongens bigamiske Forhold til hende igennem Aaringer havde vakt Forargelse (bl. a. havde som omtalt Provst Reenberg „klemtet med Hellig Gejstes Klokker“, fordi der var „Ild løs paa Slottet“). For Nicolaj Jægers Vedkommende var det formodentlig dette Hyldestdigt, der gjorde, at han samme Aar (²⁶/₁₂ 1721), kun 24 Aar gammel, blev udnævnt til Sognepræst i Elmelunde paa Mø n.

Der træffer vi ham som skarp Pietist, hvad intet i hans Hyldestdigt til Dronningen tydede paa. Muligvis er han først blevet det her, men i hvert Fald fra 1728, da Bisparkivets Samlinger begynder, viser han sig stadig som den, der med alle Lovenes Tvangsmidler vilde fremtvinge Omvendelse og Fromhed hos sine Sognebørn, og hans Karakter var saadan, at han altid satte haardt imod haardt, koste hvad det vilde.

For at faa et levende Indtryk af Manden maa en Sag fra hans Elmelunde-Tid omtales, nemlig hans Strid i Aarene 1732—34 mod Bøndernes „Riden Sommer i By“. Det var en gammel, hævdvunden Folkeforlystelse, hvorved Udskejelser ofte fandt Sted, navnlig med Hensyn til Drik, hvorfor man fra Kirkens Side søgte at komme den til Livs. Indtil 1732 var det lykkedes for Pastor Jæger i Elmelunde, men det Aar gik tre Mænd til Amtmanden og fik hans Tilladelse. En Søndag lige efter Prædikenen begyndte Optoget og fortsatte til ud paa Natten med Beværtning Sted efter Sted, og næste Morgen maatte en af de unge hentes af Forældrene „paa Jens Brants Gulv“.

Pastor Jæger klagede straks til Biskoppen og forlangte de tre Hovedmænd straffet med „Kirkens Disciplin“ (hvis første føielige Virkning var Udelukkelse fra Nadveren, indtil de angrede og offentlig i Menighedens Forsamling bekendte deres Synd). Biskoppen svarede, at Sagen maatte anmeldes til Amtmanden og Amtsforvalteren, der sikkert vilde sørge for, at de skyldige blev sat i Rette, men han fandt ingen Anledning til at nægte dem Adgang til Nadveren. Da det nu viste sig, at Bønderne i Forvejen havde faaet Amtmandens Tilladelse*), og da Præsten for sin Samvittigheds Skyld ikke vilde tage de paagældende til Alters, før de viste sig bodfærdige, udviklede der sig en fleraarig Strid, hvorunder Jæger viste sig ubøielig, skønt han efterhaanden fik baade Amtmand, Biskop, Kancelli, Provsteret og Landemode imod sig. Som et Forsøg paa at faa Sagen bilagt udvirkede Biskoppen Kongens egenhændige Resolution i Sagen, idet Kongen (efter Biskoppens Indstilling) skrev til denne: „Saa er nu hermed Vores allernaadigste Vilje og Befaling, at Du straks tilholder Sognepræsten Hr. Nic. Jæger, at han steder disse forbemeldte hans Sognemænd, hvilke han anklager, til lønlig Skriftemaal og Herrens Bord, og haver Du ham saa derhos at advare, at han heretter i deslige Tilfælde gaar forsigtigere til værks“. Men Jæger svarede dertil i et Brev til Biskoppen: „Førend jeg saaledes skulde synde imod Gud og gøre mig delagtig i fremmede Synder ... saa vil jeg hellere være al den Trængsel, Lidelse og Nød underkastet, som er sket Kristi Tjenere tilforn“, — og i et Brev til Kongen skrev han: „At det ikke staar i min Magt paa Guds Vegne at forlade ubodfærdige Syndere deres Synder, formoder jeg i allerdybeste Underdanighed, at Deres kgl. Majestæt allernaadigst giver Medhold“.

*) I Sabbatsforordningen af 1735 blev det udtrykkeligt forbudt at ride Sommer i By paa Helligdage, men før den Tid var denne Forlystelse ikke direkte nævnt i Helligdagsbestemmelserne. Deraf den forskellige Fortolkning af, hvor vidt den hørte med til „hellige Dages Misbrug“.

Sagen blev til sidst henvist til Landemodets Dom, der gik Jæger imod og idømte ham Bøder for hans Vægning ved at tage de paagældende til Alters, og Sagens Udgang blev, at han efter nogle Maaneders Overvejelse betalte disse Bøder, men det vides ikke, om han gav de tre Mænd Adgang til Nadveren uden offentligt Skriftemaal, eller om de vedblivende maatte gaa til Alters i Stege, hvad de under den langtrukne Sag havde faaet Tilladelse til.

Den 29. November 1737 blev Nicolaj Jæger uden Ansøgning udnævnt til Sognepræst og Provst i Stege. Kongens egenhændige Resolution lød oprindeligt paa, at Jæger skulde være Sognepræst i Stege, dog mod at holde en dygtig Kateket, der skulde have 100 Rigsdaler af Kaldets Indkomster, og den fremtidige Sognepræst i Elmelunde skulde være Provst; men med en anden Haand er der under Kongens Resolution tilføjet: „Skal være Provst tilligemed“. Naar Jæger fik det dengang store Stege Kald, er der næppe Tvivl om, at det bl. a. skyldtes den omtalte Strid i Elmelunde, hvorunder han trods alt ved sit urokkelige Standpunkt havde vist sig som overbevisningsstro Pietist. Dermed havde han en sikker Vellynder i Hofpræst Bluhme, og med denne som Raadgiver foretrak Kongen efterhaanden ved enhver Lejlighed Pietister*). Desuden var det Christian VI's særlige Fornøjelse at udnævne Folk, der ikke havde søgt gennem Kancelliet.

*) Dersom Kongen har raadført sig med Biskoppen, har denne nok formodet, at Jæger var ved at blive besindigere, for i et Brev af 7.—5. s. A. havde Jæger bedt Biskoppen om Tilgivelse, dersom han var vred paa ham, „thi jeg befinder selv, at mig tilforn har manglet den Sindighed og Besindighed, som bedre Erfarenhed med flere Aar ved Guds Naade nu mere og mere lærer mig“. Dog havde Jæger en særlig Anledning til at bede om Biskoppens Tilgivelse, idet han i Brevet erindrer om et „lidet Skrift“, han har indsendt til Censur, men endnu ikke har faaet tilbage. Dertil var han sammen med et Par andre paa Tale som Viceprovst under Provst Huulbechs Sygdom.

Iøvrigt tiltraadte Jæger Embedet i Stege uden at afvente Biskoppens Kollats. Da han blev afkrævet en Redegørelse, oplyste han, at han to Gange havde skrevet til Biskoppen (Stiftsprovsten) uden at faa Svar, og at Menigheden i Stege ikke kunde undvære ham længere.

Fra hans Stege-Tid er der i Bispearkivet opbevaret en Række Breve og Indberetninger, der viser ham som en dygtig Provst og tillige som den overordentlig nidkære Præst, der ikke havde let ved at komme til Rette med Folk, da hans Fremgangsmaade altid var den skarpe og haarde. De fleste af hans Skrivelser angik Kirketugts-sager.

At hans provstelige Myndighed ikke er blevet tilfredsstillende respekteret af de andre Præster, fremgaar af et Brev, han i 1739 sendte til Biskoppen, og hvori det hedder: „Man finder stor Importunitet (Uvillighed) hos en Del af dem, som bilder sig ind at vide noget, hvorhos ytrer sig saadan Malitie (Ondskabsfuldhed) til at gøre deres superieurs (overordnede) al Tort, at omendskønt de ikke kan gøre dét, de vil, gør de dog dét, de kan, især en Del Præster imod deres Provster, hvilke de ikke vil vige; thi de siger: En Provst er ikkun primus inter pares“ (den første blandt Ligemænd).

I 1739 udkom et Skrift af Provst Jæger: „Poetiske, korte Summarier over Davids Psalmer, som haver for sig Een Poetiske Dedication, der, i henseende til dette Danmarks Jubel-Aar 1736, viser Liusets Oprindelse, Modstand, Fremgang og Overhaand, Og efter sig Eet Poetiske Tillæg, der viiser Biblens Author, Egenskaber, Læsning, og i Synderlighed Psalme-Bogens Øyemærke“. Det indeholdt først en Forherligelse af Reformationen i Anledning af dens 200 Aars Jubilæum, derefter Skriftets Hovedpart: korte, rimede Indholdsangivelser (Summarier) til alle Davids Salmer, og endelig et poetisk Tillæg, der efter hans egne Ord gaar ud paa „at vise, hvordan de blinde, uigenfødte, uom-

vendte, onde, forfængelige og uretfærdige Mennesker og Verdens Børn er i deres Væsen ..., dernæst hvordan de igenfødte, sunde og sande Christne er i deres Væsen“, og han tilføjer: „Hvorunder jeg heller ikke kan nægte, at det jo og har været mit Forsæt at lade dem, som have haft mig mistænkt, se, hvad min Tro og Religion er“. Skriftet var tilegnet Dronning Sofie Magdalene og underskrevet i Hjertebjerg Præstegaard den 23. Okt. 1736. Naar det først udkom i 1739, skyldtes det, at Censor, Professor Wøldike, havde strøget noget i Skriftets sidste Del, hvad Jæger ikke vilde finde sig i. Han sendte derfor sit Manuskript med Censors Rettelser til Hofpræst Bluhme, der viste det til Kongen, Christian VI, og Kongen erklærede i et Brev om Prof. Wøldikes Censur af Jægers Bog, at „skal det blive saaledes ved, saa kan ingen opbyggelig Bog mere komme ud“. Alligevel udkom Bogen censureret af Wøldike. — Iøvrigt skal dette poetiske Skrift af Jæger ved sin Klarhed og Inderlighed staa højt indenfor Samtidens religiøse Digtning.

En Prædiken af Jæger er trykt i en Samling Landemodeprædikener, udgivet af Biskop Hersleb. Den er holdt i 1740 og er meget lang, men klart inddelt, og dens Hovedindhold er: „Uden Hellighed skal ingen se Gud, og uden Hellighed er ingen at anse for at høre Gud til.“

Det er om Provst Jæger, at Paludan i sin Mønsbeskrivelse fortæller følgende Anekdote: „Da Kong Christian VI engang var paa Møn og spiste hos Provsten, nedlod Kongen sig til at spøge med ham og sagde bl. a.: „Det er vel et meget slet Kald, De har.“ „Deres Majestæt“, svarede Provsten, „det er for stort et Levebrød for een Mand. To kan rundelig leve deraf.“ Forundret over dette Svar, som røbede en ikke almindelig Uegennyttighed, gav Kongen ham Løfte, at naar Kaldet efter hans Tid blev delt, skulde hans Descendenter, naar de dertil var værdige, have fortrinlig Adgang til det nye Kald.

Dette gik og i Opfyldelse, da Sønnen, Jørgen Jæger, 1782 fik Damsholte**).

Den 15. September 1740 døde Provst Jæger pludseligt, kun 43 Aar gammel. Maaske blev derved en betydelig pietistisk Karriere afbrudt.

Han overlevedes af sin Hustru, Cathrine Sofie Ørbech (viet 1722, død i Stege 1748, begravet $\frac{15}{3}$) og en stor Børneflokk, der havde været paa 7 Sønner og 4 Døtre. I 1742 var de 8 af disse Børn i Live.

En af Sønnen, Ulrik Adolf, der roses som „et stille Menneske“, vakte et Aars Tid efter Faderens Død pinlig Opsigt i Stege ved et sædeligt Fald, som han længe benægtede, men tilstod, da han skulde aflægge Ed. Han unddrog sig Kirkens Disciplin ved Flugt, blev senere personel Kapellan i Norge og endte som residerende Kapellan ved Budolfi Kirke i Aalborg. En anden af Sønnen, Ephraim Jæger, blev Præst i Norge.

19. *Rasmus Paludan*, 1740—43, Provst.

Han var Nordmand, født i Oslo den 26. Februar 1702 som Søn af Skræderm. Frederik Rasmussen**) og Hustru Anna Schjøl, blev 18 Aar gammel Student fra sin Fødeby, allerede Aaret efter (1721) teologisk Kandidat, og fra 1730 var han Tolvprædikant (nærmest Kateket) i Oslo.

Den 30. December 1740 blev han kaldet til Sognepræst i Stege og Provst paa Møn, men først Paaskelørdag 1741 kom han hertil og blev indsat 2. Paaskedag.

*) En Kendsgerning er, at Damsholte blev udskilt fra Stege Landsogn kort efter Jægers Død (ved Reskript af 11.—11. 1740, Kirken indviedes først 17.—4. 1743), og at en Brodersøn, Hans Jørgen Jæger, 1782 fik Kaldet. — Dersom der ellers er noget om Historien, har Provst J.s Uegenytte dog ikke været større, end at Delingen godt maatte vente til efter hans Tid, men han havde ogsaa god Brug for de store Indtægter (o. 1100 Rigsdaler aarlig), da han endnu ved sin Død ikke havde faaet sin Gæld fra tidligere Tid betalt.

**) Formodentlig har først Sønnen antaget det latinske Navn Paludan.

Skønt han vistnok sympatiserede med Pietismen, idet han siden anbefalede Skolelærerne Speners Katekisme-Forklaring, viste han sig at være af en ganske anden Type end Provst Jæger. Det hedder om ham, at han „søgte at komme frem med det gode, og han kom maaske lige saa vidt dermed, som hans Forgænger Jæger med det skarpe og haarde“. Biskop Herseleb, der kendte ham fra Oslo, betegnede ham senere som „en god og ærlig, men overmaade ulærd Mand“, og H. F. Rørdam erklærer, at det nok kan passe efter de Skrivelser, der i Bispearkivet findes fra hans Haand: „Sit Modersmaal skrev han næppe saa korrekt som en af hans Skoleholdere“ — bl. a. spores hans norske Udtale i Stavemaaden.

Han foretog her en Oprydning, som næppe i det lange Løb har været hensigtsmæssig. Derom fortæller følgende Bekendtgørelse i „Københavns Postrytter“ fra 1742 Nr. 57: „Gives herved for alle og enhver til Kende, at Mandagen den 13. Aug. førstkommende bliver ved offentlig Auction udi Steege paa Møen til den Høstbydende bortsolgt 1) Steege-Byes Provste-Residence 2) Capellanens Residence 3) Degne-Boeligen 4) Klokker-Boeligen 5) 2de Kirken i Steege tilhørende Fattiges Vaaninger 6) Organistens Boelig og 7) et Kirken tilhørende Material-Huus; thi vilde Liebhaberne behage til samme Tiid og Stæd sig at indfinde, da Conditionerne der kand høres; og forinden faaes at se hos Hr. Landsdommer Munthe i Roeskilde og hos Hr. Provst Palludan i Steege paa Møen.“ — Det var Provst Reenberg's møjsommeligt erhvervede Kirke- og Skoleboliger, der paa denne Maade blev realiseret, formodentlig af Hensyn til den kostbare Vedligeholdelse. Maaske var flere af Boligerne ikke Istandsættelse værd, men Provst Paludan selv købte i hvert Fald Præstegaarden, hvorefter den i over 100 Aar blev solgt fra Formand til Eftermand, indtil den i 1859 var saa forfalden, at Pastor Boisen ikke vilde overtage den. I Stedet for Embedsbolig fik Præsterne en Husleje-

hjælp paa 50 Rigsdaler aarlig*). At Paludan ved samme Lejlighed fik Avlsgaarden flyttet ud til Præstegaardsjorden, var en ubetinget Forbedring.

Hans Hustru, Margrethe Garmann, med hvem han havde 4 Sønner og 3 Døtre, døde her den 28/2 1742.

Den 22. Marts 1743 — efter kun 2 Aars Virksomhed her — blev Provst Paludan udnævnt til Stiftsprovst i sin Fødeby Oslo. Samme Dag udnævntes den første Sognepræst i Damsholte, hvormed den tidligere omtalte Deling af det store Stege Kald traadte i Kraft. — Før Overtagelsen af Embedet i Oslo giftede Paludan sig med en tidligere Oslo-Stiftsprovst Enke, Johanne Barfod, f. Fischer (død 1754). De fik 1 Søn og 7 Døtre.

1751 udnævntes han til Biskop i Christianssand. Det hedder om ham som Biskop, at han visiterede flittigt og „viste sig som en godmodig og tjenstagtig Mand, der mente det godt, og samvittighedsfuld opfyldte sine Pligter. Han udtrykte sig skriftligt med Lethed, men var ordrig og brugte efter Tidens Sædvane mange franske Ord. Han havde Rutine i Forretninger og var expedit i Besvarelse af indkomne Sager. Han var en Fredens Mand, der savnede sine Formænds Kraft og Myndighed, skønt han ogsaa stundom satte de skyldige alvorlig til Rette“.

Rasmus Paludan.

Efter Maleri i Christianssand Domkirke.

*) Denne Huslejegodtgørelse udbetales Sognepræsten den Dag i Dag med 100 Kr. aarlig. Da Menighedsraadet for nogle Aar siden ikke kunde forstaa, hvad det var for et Beløb, der skulde udbetales udover det normerede, blev det opklaret, at det er Provst Paludans Huslejegodtgørelse, der stadig udbetales.

Han døde den 8. Januar 1759 og overlevedes i fire Aar af sin 3. Hustru, Anna Margrethe Prip, f. Pøhman, en Major-Enke, som han havde ægtet 1755.

To Børn af 2. Ægteskab kom til Magleby paa Stevns, idet en Datter blev gift med Sognepræst Jens Lintrup der, og hendes Broder, Frederik Holmsted Paludan, blev siden Sognepræst samme Sted.

20. *Johannes Friedenreich*, 1743—59, Provst.

Hans tyske Navn skyldtes Nedstamning fra en øst-rigsk Adelslæggt. Selv var han født den 4 Marts*) 1699 i Karlslunde paa Sjælland som Søn af Sognepræst Christoffer Didrik Johansen Friedenreich og Hustru Cathrine Gjertrud Langelo. 16 Aar gammel blev han Student fra Korsør, tre Aar senere (1718) teologisk Kandidat**), og senere havde han været Sognepræst forskellige Steder: fra 1726 i Sennels ved Thisted, fra 1734 i Hobro, 1738 i Sorø og samme Aar i Asminderød-Grønholt Sogne ved Fredensborg, hvis Slotskapel hørte med til hans Sogne.

Den 22. Marts 1743 — samme Dag som Provst Paludan blev kaldet herfra — blev Friedenreich uden Ansøgning udnævnt til Sognepræst og Provst i Stege. Denne Forflyttelse var fra Kongens Side egentlig ikke ment som en Forfremmelse, men skyldtes ejendommeligt nok en Tvist, Friedenreich havde med Kapellanen deroppe, og denne stod i højere Gunst hos Kongen end Friedenreich. Der er derom opbevaret et Brev af 7/6 1742 fra Kongen til Kancellisekretæren

*) Denne Dato har hidtil været anset for hans Daabsdag, men Karlslunde Kirkebog for 1699 siger klart: „d. 4. Martij blev Præstens lidle Søn Johannes fød til Verden en Løverdags Morgen ved 4 slett ungefer, og siden Christned her i Kirken d. 14. dito“.

**) Derimod ses han ikke at have taget Magistergraden, skønt Wiberg og flere andre stadig kalder ham Magister. I Steges Kirkebog kaldes han konsekvent — f. Eks. ved sine Børns Daab — med Titelen „Hr.“

J. L. Holstein. Det hedder deri (paa Tysk): „Bedst var det vel, om Friedenreich kunde blive forflyttet andet Steds hen, til en lille By eller et andet Sted, hvor han kunde have det lige saa godt, som han har det nu,“ — og saa blev han altsaa forflyttet til Stege.

Han skal oprindeligt have været Pietist, men havde i Tidens Løb fjernet sig fra denne Retning — iøvrigt ligesom Biskop Hersleb, som han syntes at have staaet i et venskabeligt Forhold til. Dog var hans Paavirkning fra Pietismen umiskendelig, og han var som Præst meget iøvrigt som Udøver af de gamle Kirketugtsbestemmelser.

Det er især i denne Egenskab, vi lærer ham at kende ud fra de mange og lange Skrivelser, der er opbevaret fra hans Haand. F. Eks. indberetter han i et Brev af 20/11 1747 om Apotekeren i Stege, Eegholm, at han og hans „Kæreste“ (Hustru) i over et Aar ikke har været til Alters. „Apotekerens Undskyldninger for sit Forhold er disse: at han i lang Tid har „lagt“ i København at søge noget hos Kongen..., at han ej har siden den Tid vaaren saa frisk, at han kunde komme udi Kirken...; desforuden siger han, at han har haft saa mange Sinds Bekymringer, at han ej har været saa beredt, som han vilde“.

Den samme Forsømmelse indberetter han samtidig om en Vægter i Byen, Jacob Larsen Horn, der desuden „ofte har været liderlig, ej alene med Drik, men og med at slaa hans Kone, ja, at true hende med en Ulykke, hvilket Konen har klaget over, men han selv nægter. Jeg har adskillige Gange maat gaa ned i Raadhuskælderens, hvor han boede, for at styre hans Ondskab mod Konen; jeg har tit og ofte haft dem begge i mit Hus at formane dem til Forlig; men ikke desmindre har han dog ej villet gaa til Alters, og ejheller har han villet tilstede sin Kone det“.

Endvidere indberetter han i samme Brev, at „en Matros-Kone, navnlig (ved Navn) Gundel Høj, er berygt-

tet for Horeri med adskillige, hvilke jeg har ladet kalde for mig, hver for sig selv... Men endskønt jeg ofte har haft Bud til det onde Menneske, nemlig bemeldte Kvinde, har hun dog aldrig villet komme til mig. Jeg har derfor sammenkaldt Medhjælperne i Sakristiet og ved Klokkeren og Degnen ladet hende advare at komme til mig der, hvilket jeg tvende Gange har gjort. Men som hun ikke har villet møde, men er fræk og haardnakket i sin Synd, og desforuden hovmoder sig deraf, at hun kan vise sin Ulydighed mod mig, burde hun vel betale den i Loven dikterede Mulkt, 2 Lod Sølv. Men som Loven ikke melder, hvo samme Penge skal indkræve, saa vil jeg allerydmygst forespørge mig, om jeg ikke ved et Politiforhør og Dom skulde se at faa hende straffet for sin Ulydighed, ligesom jeg efter Lovens Bydende har ved Klokkeren advaret hende at holde sig fra Nadverens Sakramente, udi Haab at hun maatte ved Guds Naade vorde ædru af Djævelens Snare“.

Af den ovennævnte Klage over Apotekeren kom der en lang og pinlig Strid og til sidst Proces. Apotekeren kaldte Provsten „ukærlig, ukristelig, ja ubarmhjertig i Omgang med adskillige af hans Menighed“, og Provsten svarede med at kalde Apotekerens Skrivemaade „opfyldt med Chikaner og usandfærdige Beskyldninger ... som med Edderkopper, der suger Forgift endog af de bedste Blomster“.

Et mildere, ja helt hjerteligt Ansigt viser Provst Friedenreich ved sin Omtale af de to Kapellaner Poul With og Nicolaj Ullitz. Derimod havde han sin Hyre med Kapellanen Christian Würtzel. Derom nærmere ved Omtalen af disse Kapellaner.

En Landemode-Prædiken af Friedenreich, holdt 1747, er opbevaret. Ud fra 1. Korinthiebrev 4, Vers 1 kalder han Prædikenen „Confirmation paa en retskaffen Præstes Kalds-Brev“, og den gaar ud paa, at Præsterne ikke blot maa have Kaldsbrev fra det jordiske Kancelli, men have Bekræftelse paa det

fra „det himmelske Kancelli“. Prædikenen er efter Tidens Skik overordentlig lang og gennemvævet med kunstfærdige Udtryk og Skriftsteder, men vidner iøvrigt om en dygtig Prædikant, hvis Nidkærlighed var ment som Lydighed i Herrens Tjeneste.

Provst Friedenreich døde den 27. Juni 1759 og overlevedes i 21 Aar af sin Hustru, Maren Rosenstand Goiske (begravet $\frac{8}{8}$ 1780), en Søster til den teologiske Professor Rosenstand Goiske. De havde 3 Sønner, hvoraf en, der var opkaldt efter Farfaderen, blev Præst, senest i Farum i Nordsjælland, og 6 Døtre, hvoraf en, Bolette Margrethe Friedenreich, blev gift med den kendte Stegekøbmand Johannes Jensen Hage.

21. *Lars Gram*, 1759—75, Provst.

Han kaldes oftest Laurits Gram, men skrev selv Lars. Han var født i Bjergby Præstegaard ved Hjørring den 19. November 1701 som den yngste af 11 Børn, Søn af Sognepræst Niels Hansen Gram og Hustru Anna Mule. Da han var godt 10 Aar gammel, døde hans Fader, og han kom da i Huset hos sin ældre Broder, Hans Gram, der dengang var Konrektor ved Frue Skole i København, men senere blev den berømte Professor og Historiker. Af ham blev han opdraget, indtil han 1720 blev Student fra Frue Skole. Han begyndte derefter paa det teologiske Studium samtidig med, at han for at bidrage til sit Underhold læste med „adskillige Børn i København“. Efter et Par Aars Forløb fik han Bolig paa Borchs Kollegium, men allerede 1723 kom han til Ribe som Subrektor ved Latinskolen der. Han var i den Anledning lidt bitter paa Broderen Hans Gram, der havde faaet ham til at foretrække denne Stilling fremfor et Hverv som Sekretær, der samtidig blev ham tilbudt, men han gav senere Broderen Ret. I Ribe fortsatte han det teologiske Studium og tog 1728 teologisk Attestats.

Han fortsatte med Lærervirksomheden i Ribe, indtil han 1733 blev Sognepræst i Hornslet i Aarhus.

Stift. Samme Aar giftede han sig med Johanne Elisabeth Barchmann, en Datter af den gamle Sognepræst i Vilslev-Hunderup i Ribe Stift. 1743 overtog han Embedet i Vilslev-Hunderup (Svigerfaderens Embede, som Gram allerede 1729 havde faaet Successionsret til). Det havde bedre Indtægter, men til Gengæld mødte han der saa megen „Fortræd“, vistnok fra den stærke pietistiske Bevægelse, at han efter knap et Aars Forløb igen søgte derfra. 1744 blev han Sognepræst i Emmerlev i Sønderjylland, og skønt det var et ret ringe Kald, blev han der i 13 Aar, indtil han 1757 fik en anselig Udnævnelse, nemlig til Sognepræst i Sorø og Professor i Teologi ved Akademiet*).

Den 14. Septbr. 1759 kaldedes han til Sognepræst og kort efter Provst i Stege, „hvilket endnu dengang var et Hæderskald“, d. v. s. et i økonomisk Henseende stort Kald. Han var da 58 Aar gammel.

Hans Embedsskrivelser viser ham som „enduelig og besindig Mand, der, saa vidt det kan ses, egnede sig godt til at være Provst“. Af kristelig Støbning stemte han tilsyneiadende overens med sin store Broder, der var „en oprigtig Kristen, men efter gammel Stil. Det pietistiske Væsen var ham derfor imod“. Det fremgaar bl. a. af et Brev, han i 1744 fra Emmerlev sendte sin Broder om Brødremenighedens Virksomhed i Nabolaget. Et Par af hans Lejlighedstaler blev trykt, bl. a. en Prædiken (som desværre ikke

*) Professoratet i Teologi, der var knyttet til Sognepræsteembedet, var, da Gram overtog det, en Titel, der var honoreret med 50 Rigsdaler aarlig, mens Arbejdet kun bestod i en ugentlig Katekisation over Søndagsprædiken. Tidligere var der som Forberedelse til det teologiske Studium holdt Forelæsninger over Kirkehistorie, Dogmatik og Moral. Gram haabede atter at kunne vække Interesse for saadanne Forelæsninger, men formentlig var Skuffelse i denne Forhaabning medvirkende til, at han efter to Aars Forløb søgte derfra („Sorø, Klosteret, Skolen. Akademiet gennem Tiderne“, II, S. 194—99).

synes at eksistere mere) og en Begravelsestale, holdt i gængse, kristelige Vendinger.

Han roses for sin grundige Lærdom og kaldes „den lærde og vittige Provst“. Han talte og skrev gerne Latin, dengang alle „dannede Folks“ Sprog, som de var opflasket med i Latinskolerne og blev vant til at bruge ved Universitetet. Personlig omtales han i et Mindedigt som en Mand uden Svig og som en mild og venlig Mand („du igen Gram har været; som mild og kierlig bør du elskes overalt“). Megen Sorg mødte han, idet han af 6 Sønner og 3 Døtre mistede den ene Datter og 5 Sønner (deraf 3 som Studenter). Desuden ramtes han af „anden Huussorrig“, hvormed maaske sigtes til økonomiske Vanskeligheder, for trods de gode Indtægter her viste hans Bo sig ved Opgørelsen insolvent, vel-sagtens paa Grund af gammel Gæld og dertil Steges Brand i 1771, hvor ogsaa Præstegaarden brændte.

Han arbejdede i mange Aar paa en Levnedsskildring af sin berømte Broder. For at faa denne Levnedsskildring saa udførlig og nøjagtig som muligt, lod han sit Manuskript cirkulere til Revision hos en Række lærde Folk og omarbejdede det Gang paa Gang. Dette Arbejde, som han havde begyndt paa 1750'erne, syntes endelig at var færdigt til Trykning i 1771, men formodentlig har han alligevel ikke fundet det godt nok. I hvert Fald udkom det aldrig. (Saa sent som 1869 var det lige ved at blive udgivet af den daværende Overbibliotekar ved det kgl. Bibliotek, men heller ikke det blev til noget).

Provst Gram døde i Stege den 12. Marts 1775, 73 Aar gammel. Hans Hustru overlevede ham i 21 Aar (begravet $\frac{2}{3}$ 1796). De blev begge begravet paa Kirkegaarden, mens Præsterne og deres Familie hidtil var blevet begravet i selve Kirken.

22. *Jacob Johan Lund, 1775—98, Provst.*

Han var Digteren blandt Steges Præster, i sin Tid kendt for sin religiøse Digtning. Han var født d. 2. Marts

1725 i Sønder Jernløse ved Holbæk, Søn af Sognepræst Peder Severin Jacobsen Lund og dennes første Hustru. Farfaderen havde været Præst samme Sted, og han selv drømte tidligt om ogsaa at blive det. 1745 blev han Student fra Roskilde, 1748 teologisk Kandidat. Han var derefter et Par Aar hjemme som uordineret Medhjælper for Faderen indtil dennes Død. Da han blev forbigaaet ved Besættelsen af Faderens Embede, tog han skuffet til København, hvor han blev Huslærer og fik Fribolig for 5 Aar paa Elers Kollegium. I disse Aar kunde han af Hjertens Lyst dyrke sit Yndlingsstudium, „de skønne Videnskaber“, navnlig Digtningen, og han udgav et Par Oversættelser og sit første „Forsøg til moralske Vers“ (1756). Fra 1758 var han Feltpræst i Holsten, indtil han 1763 blev Sognepræst i Stubbekøbing. Der ægtede han 1766 sin Formands Datter, Mettea Jacobea Alsbach, en Datterdatter af Hans Egede.

Den 11. Maj 1775 forflyttedes han til Stege som Sognepræst og Provst, og i 23 Aar indtil sin Død fik han sin Virksomhed her.

Af en Prædiken, han som Feltpræst holdt ved 100 Aars Fesfen for Enevældens Indførelse („Opmuntring til Taknemmelighed for den af Gud indførte Kongelige Enevolds-Magt, i disse Riger og Lande“, 1760) fremgaar dels, at han var en begejstret kongetro Mand, dels faar man Indtryk af en ualmindelig veltalende Mand. I hans nedennævnte Bog om Hans Egede er det ejendommeligt at bemærke hans rationalistiske (dengang „moderne“) Sprogbrug, men hjertevarme og djærve Fremhævelse af den gamle Kristentro. Et Par Prædikener, der antagelig er holdt i Stege Kirke („To christelige Religionstaler over Texter af Søndags-Evangelier“, 1791) har desværre ikke været til at skaffe.

Et kendt og anset Navn vandt han ved sit Forfatterskab, navnlig sine religiøse Digte. Vel fik han ikke Plads blandt Digtkunstens største, men man fandt i hans Digtning „et betydeligt

Fremskridt i Sammenligning med daværende Rimeres Slendrians Lireklang“, som en Kritiker udtrykte sig om et af hans Arbejder. Derfor fandt hans Digtning en velvillig Modtagelse i Samtiden, selv om det meste nu virker noget trivielt.

Af hans Værker kan navnlig nævnes en Del Salmer („Forsøg i den Hellige Poesie og Aandelige Sange“, 1775). Af disse blev 9 optaget i den Guldbergske Salmebog fra 1778, og derfra er flere af dem gaaet over i de senere Salmebøger. Endnu i den nuværende Salmebog for Kirke og Hjem findes to af hans Salmer (Nr. 26: „Alting tjener dem til Gode“ og Nr. 37: „Til Ende Aaret haster“). Desuden kan nævnes hans Oversættelse af Racine: „Religionen“, et Læredigt i seks Sange (1771), og en begejstret Levnedsskildring af Hans Egede (1778), hvem han havde erfaret adskilligt om i Familiekredsen efter sit Ægteskab med Datterdatteren.

Provst Lunds Alderdom blev tung med langvarig Sygdom og Skrøbelighed. I disse svære Aar havde han en trofast Hjælp i sin Søn, den senere Provst i Rudkøbing, Hans Peter Egede Lund, og selv fandt han sin Opmuntring i de gamle Mesterværker indenfor Litteraturen. Endnu i sit sidste Aar, hvor der ellers tales om hans „halvdøde Legeme“ og „lammede Haand“ var han beskæftiget med at skrive „moralske Sange“ for Ungdommen. Hans Haandskrift var dog paa dette Tidspunkt ulæselig.

Han døde her den 12. Juli 1798, 73 Aar gammel. Hans første Hustru var død et Par Aar efter, at han var kommet hertil (³⁰/₁₀ 1777). Tre Aar senere havde han giftet sig med en Præsteenke fra Falster, Cathrine Margrethe Borchgrevingk, f. Krenckel, der overlevede ham (skal være død 1816). Han havde 3 Sønner og 3 Døtre, de to af Sønnerne i sidste Ægteskab.

23. *Jørgen Stauning, 1799—1814, Provst.*

Han var født den 28. Marts 1739 i Nørup ved Vejle som Søn af Provst Peder Stauning og Hustru Maren

Schaarup. Da hans Forældre døde, blev han som 11-aarig anbragt i Huset hos en Nabopræst, hvor han ikke fik det særlig godt. 17 Aar gammel blev han Student „med Berømmelse“ fra Ribe Latinskole, hvorefter han paa egen Haand læste Teologi, mens han ernærede sig som Huslærer forskellige Steder i Jylland. 1761 kom han til København for at studere færdig, tog Eksamen 1763 og blev straks Huslærer og Hjælpeprædikant hos Stiftsprovsten i Aarhus. 1765 blev han residerende Kapellan ved Frue Kirke i Aarhus og tillige Hospitalspræst, 1777 Sognepræst i Vaalse paa Falster og fra 1779 Sognepræst i Maribo i 20 Aar.

Den 4. Januar 1799 udnævntes han til Sognepræst og Provst i Stege. Han var da omtrent 60 Aar, den ældste Præst, der har tiltraadt Embedet her.

I Juli samme Aar kom Biskop Balle hertil paa Visitats, og efter Visitatsen skrev han saaledes i sin Visitatsbog: „Sognepræsten Hr. Provst Stauning prædikede efter Ef. 5,8 meget om Oplysning uden at forklare bestemt, hvad der hører til kristelig Oplysning, og det synes, at den ny Filosofi har blindet ham. Hans svage Stemme fylder ikke Kirken. Som Kateket er han mere maadelig end god. Ved hans Tilkomst fra Maribo har Stiftet ikke vundet“. Biskop Balle dømte ellers mildt ved sine Visitatser, men han har afgjort ikke følt sig opbygget hin Sommerdag i Stege Kirke.

Det fremgaar af Biskoppens Ord bl. a., at Provst Stauning har været en udpræget Repræsentant for Rationalismen („Fornuft-Kristendommen“). Bemærkningen om hans megen Tale om Oplysning og navnlig det Udtryk, at han synes at være blindet af den ny Filosofi (Kants Lære om „den naturlige Religion“), taler tydeligt derom, og en Del trykte Prædikener af Stauning viser det samme. De er dygtigt udarbejdede Afhandlinger, der logisk og forstandsmæssigt fremhæver Religionens Nyttighed til Opnaaelse af Dyd og Sindets Beroligelse.

Dog er det ikke uden Betydning at høre, hvad en af Provst Staunings Meningsfæller og Venner siger om ham. Det er Johan Paludan, der paa samme Tid var Præst i Fanefjord paa Møn. Han omtaler i sin Mønsbeskrivelse Provst Stauning saaledes: „Hans mange Skrifter vidner baade om hans grundige teologiske Kundskaber og hans utrættelige Arbejdsomhed, ligesom hans kraftige Taler om hans Nidkærhed for Religionen. Hans redelige Embedsførelse og hans ustraffelige Vandel erhvervede ham i høj Grad alle godes Agtelse“.

Det er utvivlsomt, at han var en meget flittig og samvittighedsfuld Mand, der havde sine bedste Stunder i Studerekamrets Fred. Han udgav i Aarenes Løb en Mængde Skrifter, op mod 30 ialt. Det var Bibelfortolkninger og andre teologiske og oplysende Skrifter, dels Oversættelser og Bearbejdelser, dels egne Arbejder. Desuden overgav han faa Aar før sin Død et større Antal Manuskripter, som han ikke havde faaet udgivet, til Universitetsbiblioteket, og ved sin Død efterlod han sig en indbunden Samling paa ca. 40 Bind af alle sine omhyggeligt skrevne Prædikener.

løvrigt var han en af mange Sorger hjemsøgt Mand, men bar sin Skæbne med mærkelig Sindsro. „Det faldt i hans Lod at begrave sine 4 Hustruer*) og 14 af sine Børn**). Dertil kom adskillig Miskendelse og mange andre Genvordigheder; men han sad i sin Stue og læste og skrev og fandt sin Trøst i sin litterære Beskæftigelse“.

Fra 1810 maatte han holde personel Kapellan***).

*) Gif. ¹⁾ 1768 med Anne Kirstine Kirketerp (død 1788, 16 Børn), ²⁾ 1789 med Anne Fibiger, f. Huulegaard, Præstenke fra Fanefjord (død 1794), ³⁾ 1795 med Anne Elisabeth Danchel (død 1796), ⁴⁾ 1797 med Anne Kirstine Bille (død 23.—3. 1808 i Stege, 3 Børn).

***) Vistnok ikke som anført 16. Mærkværdigvis døde de fleste af dem efter at være blevet voksne.

****) Det var Svigersønnen Andreas Boje, født 1773, gift 1809 med Staunings Datter, personel Kapellan 30.—11.

Da han i 1813 blev hædret af Regeringen med Titel af Amtsprovst, bemærkede han til en Ven, at det var en Titel og Rang, som han var for gammel til at modtage.

Han døde i Embedet her den 31. Maj 1814, 75 Aar gammel, „efter nogle Maaneders Dvale, uden legemlige Lidelser“. Af hans 19 Børn (7 Sønner, 12 Døtre) var 3 Sønner og 2 Døtre i Live. Foruden den Datter (af i. Ægteskab, der var gift med Faderens personelle Kapellan, blev en Datter af 4. Ægteskab senere gift med Købmand Kirckhejner i Stege; en Søn, Jens Bille Stauning, blev Sognepræst i Herlufmagle, og en Søn, der hed som Faderen, blev Skolelærer i Haarbølle paa Møn.

24. *Gjerlev Christian Krog*, 1815—30, Amtsprovst.

Han var født i Norge, i Værdalens Præstegæld i Trondhjem Stift, den 19. Marts 1762*) som Søn af Provst Peder Krog og Hustru Anna Dons. Efter privat Undervisning i Hjemmet (Faderen havde haft 25 Børn) kom han 18 Aar gammel i Trondhjem latinske Skole, hvorfra han blev Student 1783. Han kom derefter til København, hvor han paa to Aar tog teologisk Embeds-eksamen 1785. To Aar senere blev han „K i n a p r æ s t“, d. v. s. Skibspræst paa et af Det asiatiske Kompagnis Skibe, der gik til Østen. 1790 blev han residerende Kapellan i N y k ø b i n g F. og giftede sig Aarefter med Inger Marie Holst, en Datter af Sognepræsten ved Trinitatis Kirke i København. Fra 1793 var han i 22 Aar Sognepræst i R y e og Sonnerup ved Roskilde.

Den 23. Juni 1815 (hvorfor Embedet stod ledigt i over et Aar, er ubekendt) udnævntes han til Sognepræst

1810, Amtsprovstkapellan for Provst Krog i Stege 1815—21, siden Sognepræst paa Fejø og i Stadager-Nørre Kirkeby paa Falster, død 1854.

*) Ganske vist staar der paa hans Gravsten ved Stege Kirke 1763, men i sin Selvbiografi ved Ordinationen siger han 1762.

i Stege og Amtsprovst over Mønbo, Baarse og Hammer Herreder*).

Han karakteriseres som „en ivrig Skolemand, meget praktisk, men tillige meget myndig“, og der kan tilføjes: Embedsmand til Fingerspidserne. En egen barsk Humor maa han have haft. En gammel Mand har fortalt mig, at han ofte i sit Hjem hørte Tale om en Provst Krog, der ved sin Indsættelse i Stege Kirke havde sagt: „Vel hedder jeg Krog, men jeg er ikke en Krog, som enhver skal hænge sin Hat paa!“ Et saadant Udsagn stemmer i hvert Fald med hans Anskuelse.

Sit Syn paa Præstegerningen har han selv udførligt udviklet i nogle Tidsskriftartikler (paa tilsammen 300 Sider), som derefter udkom i Bogform: „Landsbypræsten, eller en Haandbog for Candidater og unge Præster især paa Landet“ (1806). Da adskilligt deri er betegnende baade for Forfatteren og Tiden, meddeles nogle Uddrag: Han begynder med at fastslaa, at den gejstlige Stand og især Landsbypræsten „ikke nyder den Agtelse, som Lovene, deres Embeder og Stilling i Staten berettiger dem til“. Hans Formaal er derfor at „lære en Del Præstehadere, at Landsbypræsten er en vigtigere Person, end han anses for, og opmuntre alle Landsbypræster til at opfylde det store Kald, som Gud og Kongen betroede dem“.

Med Hensyn til Prædikenen giver han forskellige gode Raad. Præsten behøver ikke at være „blom-

*) Hidtil havde der været en Provst for hvert Herred, men fra 1806 var man begyndt at udnævne Amtsprøveste for et helt Amt eller en større Del deraf. Det var af Hensyn til Skolevæsenet: for at bringe større Enhed til Veje og for at kunne faa de bedst egnede Mænd dertil. En Provst, der tillige var Sognepræst, kunde dog kun overkomme 2—3—4 Herreder, hvorfor Benævnelsen Amtsprøvest fra 1822 ikke mere anvendtes ved Provsteudnævnelser.

strende Taler“, men „bør fornemmelig i sit Foredrag beflitte sig paa Popularitet“, f. Eks. undgaa Fremmedord, men ogsaa vogte sig for „Platituder, gemene og smudsige Udtryk“. Prædikenen maa være velforberedt, thi enhver Præst, der vil „virke til Aimuens Oplysning og Forbedring“, vil erfare, „at hans Prædiken stifter mest Nytte, naar han deri har fulgt en fornuftig Tankeorden“. „Steder af den hellige Skrift bør anføres med Kapitel og Vers“, og der maa gerne bruges mange Skriftsteder, thi „at citere Sprog paa Sprog af Bibelen finder Bonden aldrig saa modbydeligt som en Prædiken, hvori man ikke tør lade sig mærke med, at man kender Bibelen“.

Lige saa vigtig er *Katekisationen* efter Prædikenen med de unge og ugifte i Sognet. Dog kan det ikke nytte om Vinteren i de korte og kolde Dage og ej heller ved Eftermiddagstjenester, naar Præsten er træt, for „hvad vindes ved en tør og lidet opbyggelig Undervisning? De ældre gaar ud af Kirken, og yngre falder i Søvn“. Men naar Katekisationen „udføres med Liv og Lyst og indprentes med den Inderlighed, at det gaar fra Hjertet til Hjertet, vil Læreren snart erfare, at han ved sine offentlige Katekisationer gør langt mere Nytte blandt Almuen end med de kunstigste Taler eller lærdeste Prædikener“. Man bør slutte med en Salme eller et passende Vers, „men at begynde og ende Undervisningen uden nogen Bøn eller Hjertesuk er en utilgivelig Lunkenhed i sit Embede“.

Ved *Altergangen* maa Præsten „paase, at Vinen ikke ved Fejltagelse er forandret til Brændevin eller anden Drik, hvorom Degnen ved at smage paa samme fornemmelig bør forvise ham“. Især om Sommeren er det nødvendigt, da Vinen let kan gære. Hvad angaar Brødet, er de helt glatte Oblater de bedste, da nogle „med et Krucifix paa let kunde fremme Overtro og opvække de mod Nadverens Hensigt stridende Begreber“. Forsigtighed og Eftertanke maa udvises, hvad et Spørgsmaal i de offentlige Aviser for faa Aar siden viste: „Om

en Præst ikke burde klippe sine Negle og to sine Hænder, førend han uddelte Sakramentet?“

Hjemmedaab bør Præsten ikke overlade til „uvedkommende og ukyndige Personer“ som „Jordemødre eller Degne og Skoleholdere“; ja, end ikke naar Præsten er forhindret, bør Nøddaab tillades. Til Gengæld bør Præsten ikke undslaa sig for Ulejligheden ved Hjemmedaab og aldrig forrette den uden i Embedsdragt (in habitu ordinato), for „jo mere højtidelig han gør Forretningen selv, jo mere Højagtelse og Ærbødighed vil han derved opvække“.

Ved Ligtaler bør Præsten „aldrig glemme den Regel: om den afdøde tale ikkun lidt, men erindre, at han taler for levende“. „Jords Paakastelse synes vel at være en ligegyldig Handling, men den er politisk nødvendig for at gøre Forskel mellem den, der kommer paa retmæssig eller ulovlig Maade af Dage“ (Selvmord, Duel o. l.).

Om Sygebesøg siges, at „har Præsten medicinske Indsigter, saa vil han være saa meget gavnligere for sin Menighed“, bl. a. spare den for „den alt for overdrevne Betaling, som Læger ofte fordrer for deres Hjælp“. „Naar Præsten kaldes til en syg, bør han komme uden Forsømmelse, enten det er Nat eller Dag“. „Ved at kaldes til en syg kan Præsten have 2 Ting at forrette: a) enten meddele den syge den hellige Nadver eller b) give et godt Raad i et eller anden Sygdoms Tilfælde“. Han anfører et Universal-Lægemedel, han har læst om*), men fremhæver det ønskelige i, „at der i enhver Præstegaard fandtes et lidet Apotek eller Sam-

*) Det lyder saaledes: „Aloe, bedste Sort, 2 Lod; Orientalisk Safran 1 Qvintin; Rabarbara ½ Lod; Agaricus 1 Qvintin; Ceduar ½ Qvintin; Gentiana ½ Qvintin. Hvilket sammenblandes, stødes til Pulver, kommes paa en Bouteillie med fransk Brændevin, dækkes med enkelt Papir, hvori sættes en Knappenaal, sættes i varm Aske eller i Solen 14 Dage om Sommeren. — For et voxen Menneske tages en Spiseskefuld enten i Vand eller i Brændevin.“

ling af de simpleste og uskyldigste Lægemidler“, hvorpaa 50 saadanne nævnes. Vigtigere end de Smaaforærin-
ger, Præsten ofte faar til Gengæld, er, at han vinder „sin
Menigheds hele Hengivenhed og Fortrolighed“.

Skolebesøger „næst den offentlige Gudsdyrkelse
en af Præstens vigtigste Pligter“. „Skolevæsenet er i
Almindelighed paa Landet maadeligt“, fordi „Skolelærere
hidtil er blevet valgt blandt Skræddere, Skomagere, Tje-
nere, Underofficerer, Haandværkere og mislykkede Stu-
denter. Den største Del af dem kan næppe læse i
Bog, skriver jammerlig og kan ikke regne eller synge“.
Men man kan ikke vente at faa „duelige Subjekter“ som
Lærere, saa længe deres Løn er saa ussel, at Præstens
Avlskarl ofte har mere i Løn“. Efter en drastisk Be-
skrivelse af en Landsbyskole fremstilles Præstens Opgave:
„med Sagtmodighed at omgaas Skolelæreren, ved en blid,
fornuftig og alvorlig Forestilling overbevise ham om det
manglende og urigtige i hans Læremetode, vise ham en
bedre, kortere og bekvemmere Læremaade, ikke blot ved
idelig Samtale, men ved selv personlig at tage Del i
Undervisningen, tidlig og sildig være i Skolen, ind-
finde sig der til ubestemte Tider“. Det er ikke nok, at
Børnene lærer til Nød at læse, maadeligt at skrive eller
regne, mekanisk lærer noget udenad „og for Resten er
usædelige, urenlige og vilde Uhyrer“, — men Skolens
Formaal er at gøre Børnene til gode Mennesker og ret-
skafne Kristne, der engang kan „forestaa deres Kalds For-
retninger paa den nyttigste Maade“. En Mængde Anvis-
ninger gives for dette som for alt andet, en Præst faar
med at gøre.

— Trods de mange Pudsigheder i denne meget vidt-
løftige Vejledning faar man unægtelig Indtryk af en
særdeles praktisk, rationalistisk Præst.
Interessant er, at han — skønt tydeligt Rationalist — i
Evangelisk-kristelig Salmebog fandt mange „lidet aand-
rige“ Salmer og især savnede Kingos „højtidelige Pas-
sionssalmer“. Der er ingen Tvivl om, at han som

Amtsprovst har virket meget energisk for Skolevæsenets Forbedring efter Skoleloven af 1814. Men hvad mon de stakkels, gamle Skoleholdere, som han gav saa ringe Ære, har sagt, naar de havde haft ham paa Visitats?

Flere gamle Folk har fortalt mig, at Provst Krog „kunde mane“, men jeg har ikke kunnet faa tilstrækkeligt Hold paa nogen Beretning derom.

Nogle Smaaartikler forskellige Steder viser ham som en Mand med alsidige Interesser. Han skrev bl. a. „Om Smaahandel paa Landet“ (i Bladet Politivennen), „Om Industrien i Rye og Sonnerup Sogne“, om „Forsøg med Stensprængning“, ja endog „Om Planten astragalus glycyphyllus som tjenlig til Kaffe-Surrogat“.

Provst Krog døde den 2. Januar 1830 i Stege, 67 Aar gammel. Hans Hustru overlevede ham i 20 Aar og døde ligeledes her (2/1850).

25. *Tage Christian Müller*, 1830—33, Provst.

Han var født den 3. Oktober 1780 i København som Søn af Skræddermester Vilhelm Müller og Hustru Frederikke Dorothea Rasmussen. Han sagde selv siden hen, at han skyldte sine Forældre „den ubetalelige og uerstattelige Velgerning af en kristelig Opdragelse“. Fra sit 12. Aar boede han hos en Farbroder, der var Præst ved Helligaandskirken, og som bekostede hans Uddannelse. 15 Aar gammel blev han Student fra Borgerdydskolen med Udmærkelse og 3½ Aar senere teologisk Kandidat (1799).

Fra Barndommen havde hans Maal været at blive Præst, men nu meldte Tanken sig om at blive Videnskabsmand. Foreløbig blev han Lærer ved et Par københavnske Skoler og fik i 5 Aar Bolig paa Borchs Kollegium. Karakteristisk for den Tid, hvori hans Ungdom faldt — og for ham selv i disse Aar — er, at skønt han gik flittigt i Kirke og undertiden som Kandidat selv prædikede, var han saa lidt med i Gudstjenesten, at han ikke ejede nogen

Salmebog og heller ikke savnede nogen. „Det hørte nu engang ikke til“, sagde han senere beklagende. 1805 fik han Universitetets Guldmedaille for en filosofisk Afhandling, — men nu stod Gerningen som Landsbypræst for ham som „den ønskeligste og glæderigste.“ 1806 blev han udnævnt til Sognepræst i N ø r r e S n e d e og Ejstrup Sogne i Aarhus Stift (efter at have bestaaet Prøverne i Katekisation og Prædiken med Udmærkelse) og ægtede samme Aar sin 17-aarige Kusine, Henriette Louise Rasmussen, Datter af hans Morbroder, Provst R. i Grevinge. 1810 forflyttedes han til K ø n g i Sydsjælland, hvor han tilbragte 20 lykkelige Aar.

Den 19. Marts 1830 udnævntes han til Sognepræst i S t e g e og Provst over Baarse-Mønbo Herreder (der siden normalt har udgjort eet Provsti).

Han var, da han kom hertil, kendt som „e n a f L a n d e t s m e s t k i r k e l i g e o g r e t t r o e n d e P r æ s t e r“. Dette Ry skyldtes, foruden flere mindre Afhandlinger og Artikler og udgivne Prædikener, navnlig hans Opbyggelsesbog „Udvikling af den christelige Religions Troeslærdomme for oplyste, men ulærde Christne“ (1829). Denne Troslære, der med Udbytte kan læses endnu, udkom i hans Stege-Tid i 2. Oplag (1832).

Hans kristelige og kirkelige Indstilling var afgjort anti-rationalistisk, men paa den anden Side kunde han ikke slutte sig til det kirkelige Parti, der kaldte sig selv de „gammeldags Kristne“, da det forekom ham for ensidigt. Derimod stod han Mynster (den „højkirkelige“ Retnings Fader) saa nær, at han siden engang skrev til denne: „Jeg tvivler altid om Rigtigheden af min Anskuelse, naar den afviger fra Deres“.

Som Prædikant roses han for sin rene evangeliske Forkyndelse og sin troværdige, noget tunge Veltalenhed, der fremhævedes ved hans „velklingende, fyldige og stærke Røst“. Fra Aarene her foreligger trykt en Prædiken, holdt 1833 ved et Landemode i Roskilde: „Vi skulle med Viisdom bygge vor christe-

lige Erkjendelse paa den Grundvold, som er lagt, Jesus Christus“, og den kan karakteriseres med det Udtryk, han selv engang brugte: „ædru Opbyggelse.“

Som Provst og Skolevisitator var han streng — f. Eks. mod tankeløs Udenadslæren og Ramseri, — og han forlangte med Bestemthed Love og Anordninger fulgt. Han var selv en meget korrekt Mand og lagde stor Vægt paa ydre Former, men ved nærmere Bekendtskab viste han sig jævn og ligefrem og yderst forstaaende overfor andres Standpunkter.

Et ualmindelig smukt Familieliv levedes i hans Præstegaard, hvor 2 Sønner og 4 Døtre voksede op. Hans Hustru var ved sit lyse Sind en stor Hjælp for ham, naar han ofte maatte kæmpe med Tungvind. Flere Familiemedlemmer tilbragte deres Alderdom hos ham. Hans Fader døde i Stege kort efter Ankomsten hertil.

Kun 3½ Aar blev Provst Müllers Virketid her. Han udtalte selv om Aarene i Stege, at han „fandt megen Velvilje og lærte at kende mange værdige Medarbejdere“, og at han „ikke uden Vemodsfølelse gik bort fra Møens ynderige Land og de gamle Forbindelser i Nærheden“.

Den 6. September 1833 udnævntes han til Biskop over Ribe Stift.

En væsentlig Del af hans Arbejde som Biskop blev Visitatserne i Kirker og Skoler, og han gik op i dette Arbejde med Liv og Lyst. Selv om han var streng og lagde Vægt paa Formaliteter og Smaating, blev det dog aldrig Hovedsagen for ham*). Han blev elsket i sit Stift for

Tage Müller.
Efter Litografi.

*) Der er et Par morsomme Beretninger fra hans Visitatser: Kort før en Visitats kom den gamle, ærlige Degn over

sin Retsindighed og for det Indtryk af personlig Ydmyghed og Alvor, han efterlod.

Han fik som Biskop det Eftermæle af sin Efterfølger,

i Præstegaarden, med en hjemmegjort, højrød Vest paa, for at hente Salmenumre. „Kære Mand“, udbrod Biskoppen, „synes De, at det passer sig at læse Indgangsbønnen i Kordøren med en saadan skinnende rød Vest; den skulde jo have været sort.“ Den troskyldige Degn svarede: „Ak, Deres Højærværdighed, naar blot Hjertet er sort, tager den kære Gud i Himlen det vist ikke saa nøje, at Vesten er rød.“ — En anden Gang ved en Skolevisitats syntes Læreren ham at være ubarberet, og det stødte hans Ordenssans. Pludselig vendte han sig fra Overhøringen og spurgte Læreren: „Tager De ikke Deres Skæg af?“ „Jo, Deres Højærværdighed.“ Lidt efter kom Mistanken igen: „Har De taget Skægget af i Dag?“ „Ja, Deres Højærværdighed“, lød det forknyt. Tredie Gang kom Spørgsmaalet: „Barberer De Dem virkelig?“ „Nej, jeg klipper mit Skæg“. Da Overhøringen var endt, sagde Biskoppen: „Ja, det gik jo godt med Lærdommen, men De maa barbære Dem, min gode Mand“.

Væsentligere er, hvad Vilhelm Birkedal i sine Erindringer fortæller om Biskop Müllers Venskab overfor ham trods den store Forskel i Alder og Synspunkter. Ligesaa Christen Kolds Samtale med Biskop Müller. Kold havde nægtet at lade Børnene lære Balles Lærebog udenad, og efter Indberetning fra Provsten blev Kold kaldt til Ribe. Efter at have hørt Kolds Fremstilling sagde Biskoppen: „Ja, De er et begavet ungt Menneske... Men hvordan skal det saa gaa med alle andre Skolemestre?“ „Hvad kommer det mig ved?“ „Jo, for det skal være ens“. „Det er dog forskrækkeligt“, sagde Kold, „altsaa hvis der er 99 Skomagere i en By, som laver daarlige Støvler, saa skal den ene, der kan gøre gode Støvler, ogsaa gøre daarlige, for at Arbejdet kan blive ens.“ Biskoppen trak paa Skuldrene: „Loven er over os alle.“ „Ja“, sagde Kold, „men saa maa De se at faa en saadan tosset Lov forandret.“ „Det gaar ikke saa let at forandre Loven, men *De* skulde se at forandre Dem lidt, kære Kold,“ sagde Biskoppen — og indstillede til Kanceliet, at Kold fik noget mere Frihed end sædvanligt i sin Undervisningsmaade.

J. B. Daugaard, at han „vistnok i de 16 Aar, han førte Bispestaven, var en af de dygtigste og værdigste Biskopper, som nogensinde har beklædt Ribe Bispestol, og han hævdede sig en hæderlig Plads blandt sine samtidige Ligemænd“. Dertil kan føjes, at han blev en af de Biskopper, hvis Ord gjaldt mest i Kancelliet. — Han var flere Gange (1842, 44, 46 og 48), trods indtrængende Anmodninger om at blive fri, kongevalgt Medlem af Stænderforsamlingerne i Viborg og 1848—49 af den grundlovgivende Rigsdag, hvor han hævdede udpræget konservative og nationale Synspunkter. Under Arbejdet i den grundlovgivende Rigsdag blev han syg, søgte først Rekreation i Sydsjælland, men maatte rejse hjem til Ribe Bispegaard til et Sygeleje, hvorfra han ikke mere rejste sig.

Han døde i Ribe den 2. Oktober 1849, Dagen før sin 69 Aars Fødselsdag. Hans Hustru, der blev boende i Ribe, overlevede ham i otte Aar († 1°/₄ 1857). En af Sønnenne, Christian Frederik Müller, blev en kort Tid Præst (personel Kapellan et Par Steder i Jylland), men maatte opgive det paa Grund af Svageiighed.

26. *Daniel Peter Smith*, 1834—58, Provst.

Han var født den 23. eller 24. *) September 1782 i Mern som Søn af Sognepræst Troels Smith og Hustru Anna Agnete Plum. Ved Faderens Forflyttelse kort efter fik han sit Barndomshjem i Holbæk, blev Student fra Roskilde Latinskole 1800 og teologisk Kandidat med Udmærkelse 1804 (ved Prøverne i Katekisation og Prædiken fik han senere samme Karakter). 1806 blev han Adjunkt i Roskilde, 1814 Overlærer der og s. A. tillige Præst ved Sct. Hans Hospital ved Roskilde, 1815 Sognepræst i Saxkøbing, hvor han forbyggede sig paa Præstegaarden, 1819

*) Samtlige biografiske Værker siger d. 23., men Smith selv siger bestandig d. 24. (baade i Selvbiografien ved Ordinationen og i sine Erindringer). Mern Kirkebog indtil 1814 er brændt.

Sognepræst i Horslunde og Nordlunde, ligeledes paa Lolland, Aaret efter Provst og tillige Meddirektør for Biskop Boisens Seminarium i Vesterborg.

I 1829 blev han af Biskop Münster opfordret til at søge Sognepræsteembedet ved Helligaandskirken i København og rejste ogsaa ind for at prædike for de kongelige. Da indtraf det Uheld, at Kronprinsessen fik sit Ansigt forbrændt en Nat, da hun sad oppe og ventede paa sin Gemal og i et Øjebliks Blund kom for nær til Lyset med sin Kappe. Af den Grund blev Prædikenen udsat i 14 Dage, men Provst Smith tog det som et Varsel og tænkte: „Der vil Gud ikke have dig.“ Han holdt sin Prædiken i Frue Kirke uden de kgl. Herskabers Nærværelse, spiste til Middag hos Stiftsprovst Clausen — og rejste hjem uden at søge Embedet. Skønt han befandt sig særdeles vel paa Lolland, maatte han dog af Helbredshensyn snart søge derfra.

Den 3. Januar 1834 udnævntes han til Sognepræst i Stege og kort efter til Provst over Baarse-Mønbo Herreder.

Provst Smith blev her igennem 25 Aar en dygtig og afholdt Præst. Han maatte kæmpe mod stor kristelig Ligegyldighed (som det først lykkedes Efterfølgeren Boisen at overvinde for en Tid), men i sin Afskedsprædiken omtaler han Stege Menigheds „flittige Kirkesøgning“ og siger, at „der ikke mange Steder er fundet en smukkere og andægtigere Gudstjeneste end her.“ Han søgte selv at gøre Gudstjenesterne højtidelige, og nogle trykte Prædikener vidner om en personligt præget, kristelig Forkyndelse uden Retningspræg. Rationalismen omtalte han som „det svundne Aarhundredes Vantro og Hovmod“, men hverken Grundtvig eller Mynster nærede har særlig Beundring for*).

*) Han var Studenterkammerat med Grundtvig, men mishagedes af hans „bizarre Væsen“ og trak sig tilbage fra ham. (Ved Landemødet i Roskilde 1811 boede Grundtvig

Han faar af sin Efterfølger (Biskop Boisens Søn, som han fik til at søge herover, da han selv tog sin Afsked) det Vidnesbyrd, at han i sin Tid var en af de faa, der „holdt paa Jesu Person og hans Forsoning“, og at han „troede paa Jesus Kristus og bekendte hans Navn netop i de Tider, da denne Bekendelse var mere til Spot end Ære“.

Skolevæsenet havde hans levende Interesse, og det mærkedes i Provstiet. Ved hans Embedstiltrædelse her undervistes der ikke i nogen af Provstiets 46 Landsbyskoler i Retskrivning, Fædrelandshistorie og Geografi, men i 1846 kunde han skrive i Embedsbogen, at disse Fag nu var indført i de fleste Skoler. Som Svar paa en anden Provst udkvikler han (i et Brev af 24/3 1846) sine Planer til Landsbyskolevæsenets Forbedring: 1) Som Forberedelse burde oprettes Pogeskoler for Børn i Alderen 2—7 Aar. Under Tilsyn af Skoledistriktets Lærer kunde om fornø-

Daniel Smith.

dent „Krøblinger, gamle Mænd og Koner, som nyder Fatigunderstøttelse“ forestaa disse Pogeskoler. Naar der som Betingelse for et Barns Optagelse i den offentlige Skole krævedes, at det kunde „læse nogenledes i en Bog, skrive Bogstaver og Tal og tælle sammen i Hovedet, saa vil Pogeskolen blive besøgt uden Tvang.“ 2) Indenfor Alderen 4—7 Aar kunde Børnene saaledes vel forberedte træde ind i Landsbyskolen. 3) Efter det 14. Aar skulde Drengene i et Aar endnu nyde en højere Uddannelse, nemlig foruden en udvidet Undervisning i de

hos ham, og S. giver en meget morsom Beskrivelse af hans Oplæsning af „Roskilde-Rim“ paa Landemodet, se Kirkeh. Saml. 3. R. IV, S. 679—80). Paa Lolland stod han i nært Venskab til Biskop Boisen, men ytrede sig frit mod dennes rationalistiske Anskuelse.

almindelige Skolefag tillige have „praktisk Undervisning i Havedyrkning og teoretisk i Landbruget, og hvad dertil hører, samt Kundskab om Fædrelandets Love og Indretninger.“ — Han udgav 1838 „En liden Læse- og Sangbog for Almuen og Skolebørn“. Den for sin Tid udmærkede lille Bog, hvis Læsestykker og Sange han selv havde forfattet, udkom 1845 i 2. Oplag.

Løvrigt var han en frisk og livlig Natur med et glad og fornøjet Sind. „Naar han kom, bragte han Liv og Glæde med sig, og manges bedrøvet Mine svandt ved hans Nærværelse.“ Han var levende interesseret i alt, Kunst, Musik, Poesi, Litteratur og Politik, og han forstod at sætte Liv i enhver Samtale.

Han var en praktisk Mand, som jævnligt i Aviser og Tidsskrifter deltog i Debatten om aktuelle Spørgsmaal. Han var tillige noget af en Digter og skrev i Aarenes Løb adskillige Digte og Salmer, hvoraf dog ingen opnaaede almindelig Brug. En hel Del af hans Prædikener og Lejlighedstaler er trykt, og han efterlod sig nogle meget interessante og fornøjelige Erindringer, som kun delvis er offentliggjort.

Paa Provst Smiths Initiativ blev Øen Nyord ved kgl. Reskript af 23/3 1845 udskilt fra Stege Landsogn, og det var en stor Festdag for ham, da han den 16. Decbr. 1846 kom til at indvi Nyord Kirke og indsætte Øens første Præst.

I sine senere Aar var den før saa kraftige Mand svagelig som Følge af en Gigtvagthed, han i 1844 havde paadraget sig under en Rejse i Norge. 1845 nedlagde han Provsteembedet over Baarse Herred, 1855 tillige Provsteembedet over Møns Herred*). Fra 1852 maatte han holde personel Kapellan**), og et Par Gange søgte han Helbredelse ved fremmede Badesteder.

*) Hans Efterfølger som Provst blev i begge Herreder Sognepræst Nielsen i Kallehave.

***) Carl Andreas Laurits Jessen, født 1821, personel Kapellan i Stege 4.—3. 1852, Sognepræst paa Aggersø 1859, i Øster Brønderslev 1865, i Stenløse-Veksø 1876, afsk. 1896, død 1897.

Fra 1. Decbr. 1858 tog han sin Afsked som Sognepræst, men endnu i 12 Aar boede han i Steges gamle Præstegaard ved Kirken — som den sidste af Steges Præster, idet Efterfølgeren ikke ønskede at overtage Præstegaarden, der jo siden 1742 havde været Præsternes Privatjendom. Han blev efterhaanden saa svækket, at han i de sidste Aar maatte bruge Krykker, men „han bar det med stille Taalmodighed.“ Han døde den 4. April 1871, 88 Aar gammel.

Provst Smiths Hustru, Nicoline Sophie Friis Colding, var død her den 20/3 1864 efter 58 Aars Ægteskab. Af deres Børn (oprindelig 5 Sønner og 4 Døtre) blev to Sønner Præster: Troels Frederik Plum Smith, senest i Skelshør, og Caspar Nikolai Smith, senest Provst i Korup paa Fyn. En Datter, Antoinette Augusta Smith, blev gift med Købmand, Konsul Gustav Hage i Stege.

27. *Frederik Engelhart Boisen*, 1859—81.

Faa eller maaske ingen andre af Steges Præster har vundet Menighedens Hengivenhed som han. Han var født den 11. Februar 1808 i Vesterborg paa Lolland som Søn af Biskop Peter Outzen Boisen og dennes 2. Hustru Anna Nannestad. Der var i Hjemmet ikke mindre end 19 Børn, og det var et baade kærligt og fornøjeligt Hjem. 15 Aar gammel kom „Frits“ (som han blev kaldt) til Nykøbing Latinskole, hvorfra han blev Student 1825. I Studenteraarene i København kom han til at bo hos Faderens Ven, den bekendte Stiftsprovst H. G. Clausen, Rationalismens Mand ligesom Faderen. Dog begyndte hans Udvikling i disse Aar at gaa bort fra Rationalismen, navnlig under Indflydelse af en ældre Broder, med hvem han jævnligt fulgtes til Gudstjeneste hos Mynster.

I disse Aar var det, han fik den Oplevelse, han aldrig glemte. Han læste nok til Præst, men det syntes tvivlsomt, om han nogensinde kunde blive det, idet han altid kom til at stamme, naar der var nogen, han undsaa sig for, saa at han ofte ikke kunde faa et Ord frem. En Som-

mer (1829), da han opholdt sig hjemme, ønskede hans Fader, at han skulde prøve at skrive en Prædiken og hoide den i Kirken for ham alene. Det gik kun daarligt, og han kunde se paa sine Forældre, hvor bedrøvede de var. Men da han blev alene i Kirken, gik han op til Alteret og bøn-faldt Gud om, at han dog maatte kunne sige, hvad han vilde, saa ofte han vilde tale om ham og hans Ord. Og uden at han kunde forklare hvordan, fik han et saa tydeligt Svar fra Gud om, at hans Bøn var hørt, at han gik trøstig ud af Kirken, „og den Trøst er aldrig forsvunden“, skriver han som gammel Mand. „Det er Kildevæddet, hvorfra alt, hvad jeg har talt til Opbyggelse for Mennesker, har haft sit Udspring... Jeg ved, at jeg staar tilbage for de fleste Præster, som jeg har lært at kende, baade i Kundskab i Skriften og til Salmer og i Henseende til anden god og frugtbar Læsning, der netop er tjenlig for en Præst. Alligevel har mit Ord fundet Indgang paa underlig Maade, og det kom af, at Gud aldrig glemte, hvad han havde tilsagt mig i min Ungdom“.

1830 tog han teologisk Embedseksamen og blev Aaret efter Lærer ved Borgerdydskolen. I disse Kandidataar begyndte han at høre Grundtvig, og dette i Forbindelse med Venskab med J. C. Lindberg, Peter Rørdam og Brødrene P. C. og Søren Kierkegaard, prægede nu hans Udvikling. — 1834 blev han ordineret Kateket og Førstelærer i Store Hedinge og giftede sig med den 21-aarige Eline Birgitte Heramb fra Norge. Han fik snart Ry for Veltalenhed og blev 1837 Sognepræst i Skørpinge-Faarstrup ved Slagelse, midt i „det hellige Land“, som Mynster kaldte Egnen paa Grund af det stærke kristelige Røre omkring de „gudelige Forsamlinger“. Boisen aabnede sin Præstegaard for disse pietistisk prægede Forsamlinger og blev deres forgudede Præst. Da det siden rygtedes, at Grundtvig misbilligede de gudelige Forsamlinger, kunde Boisen ikke forstaa det, men rejste 1845 ind til ham for at faa nærmere Klarhed derover. Det viste sig at gælde Forsamlingernes Selvoervurdering (Del-

tagelse i Forsamlingerne som Kendetegn paa at være virkelig troende), og Grundtvig tilraadede ham at begynde at tage ogsaa folkelige Emner frem. Boisen forsøgte det og „slog nogle forskrækkelige Dommedagsslag imod det udvortes Væsen“, og ved flere Lejligheder erfarede han, at Forsamlingerne i den hidtidige Form havde givet Anledning til megen Selvretfærdighed og paataget Gudfrygtighed. Da han begyndte at tale ved folkelige Møder, brød Forsamlingsfolkene med ham, og fra da af sluttede Boisen sig helt til den grundtvigske Bevægelse.

I 1848 var han levende med i den nationale Begejstring og og talte ved flere store Møder. Han valgtes ind i den grundlovgivende Rigsdag og blev Aaret efter Medlem af det første Folketing. Det var Folkets Sag, der begejstrede ham, hvorfor han snart sluttede sig til de saakaldte „Bondevener“. Han følte selv, at han ikke egnede sig for politisk Virksomhed og nedlagde sit

Folketingsmandat, efter at han i 1850 var blevet forflyttet til *Vilstrup* Sognekald, Syd for Haderslev. I Sønderjylland havde han haabet at kunne udrette noget for Danskhedens Sag, men mødte saa store Vanskeligheder, at han ofte var ved at fortvivle. Som et Middel til at faa større Kredse i Tale begyndte han i 1852 at udgive „Budstikken“. Desuden talte han ofte i den danske Klub i Haderslev, og det var ved Afskedsfesten for ham i denne Forening, at daværende Konrektor Lembecke skrev Sangen „Vort Modersmaal er dejligt“.

Den 28. Januar 1859 blev han udnævnt til Sognepræst i Stege. Foruden Provst Smith havde hans Ven Vilhelm Birkedal opmuntret ham til at søge herover, og skønt han ogsaa her mødte mange Vanskeligheder,

F. E. Boisen.

ikke mindst „Dødens eller Søvnens Fred“, saa fik han efterhaanden i usædvanlig Grad Mønboerne i Tale.

Hans Forkyndelse havde efter alle samstemmende Vidnesbyrd en ualmindelig Evne til at gribe Sindene. Han talte især til Følelserne, og hans Ord gjorde saa stærkt et Indtryk paa de fleste, fordi han selv var saa grebet. „Jeg har aldrig hørt en Ordets Forkynder, der i den Grad som han havde Hjertet paa Tungen“, siger Birkedal om ham, „og aldrig har jeg set saa mange stille Taarestrømme glide ned ad Kinderne i Menighedens Forsamling, som da, naar han, F. Boisen, med sit velsignede Aasyn og selv med Graad i Øjet forkyndte Evangelium“.

Langvejs fra søgte Folk til Stege Kirke i Pastor Boisens Tid. Men desuden faar man Indtrykket af, at han altid var paa Færde, ved „Forsamlinger“ baade i Raadhussalen og i sin Bolig ved Mølleporten, i Skolerne og andre Steder i Landsognet, paa Højskolen (som Sønnen Frede B. oprettede i 1866) og hos de gamle og syge, — og endda fik han Tid til at rejse meget ud og at passe „Budstikken“.

Hans Virksomhed her kom til at betyde en Opvækkelser, hvis Spor endnu kan mærkes, om end kun rundt om hos adskillige gamle Mennesker og ikke mere som noget kirkeligt Røre. Det tabte sig vel endda ret hurtigt, da han var borte, vistnok hovedsagelig fordi hans Indflydelse saa udpræget beroede paa hans Personlighed. Ingen kunde helt gaa i hans Sted*), og trods alt var det ikke en samlet Menighedskreds, han efterlod, da han ud fra sine Erfaringer i Skørpinge m. H. t. de gudelige For-

*) Bedst havde vel en af hans trofaste og aandsbeslægtede Medhjælpere her, P. Rønne (Kateket 1859—67) eller Hans Rørdam (Kapellan pro loco 1871—80), kunnet gøre det. Ved en senere Embedsledighed blev der gjort Forsøg paa at faa Rørdam hertil som Sognepræst, men det lod sig af politiske Grunde ikke gøre.

samlinger havde faaet en Skræk i Livet for alt „udvortes Væsen“.

Iøvrigt var han et udpræget Stemningsnenneske, som snart kunde være glad og fornøjet — og saadan kendtes han udadtil, — snart ogsaa tungsindig og mørk, naar der kom Modgang eller Fortrædeligheder. „Jeg har tit været lynende gal paa dig“, skriver han i et Brev til sin Ven Birkedal, „fordi du styrkede mig i at drage herover, og jeg har flere Gange været ved at søge min Afsked for at kunne flyve og synge som en fri Fugl. Saa er det gaaet over, saa er det kommet til at staa lidt bedre for mig, og jeg bliver ved at prædike for dine Landsmænd, vist tiere end de finder fornødent“. Hans Hustru (der døde her ^{27/} 1871) raadede ved sin faste Karakter ofte Bod paa hans letbevægelige og let forsagte Sind, selv om hun ikke kunde dele hans Syn hverken i kirkelig eller folkelig eller politisk Henseende, siger en af Sønerne. Klinten og Liselund var hans stadige Udflugtssted, naar han var træt og forpint af et eller andet. Der kunde han ryste alt „Hverdagsstøvet“ af sig. Men hvad der i særlig Grad kunde opmuntre og oplive ham, var hans mange Rejser rundt i Landet og i Norge med, dels til Gudstjenester i Almindelighed og „Forsamlinger“, hvor han talte om folkelige Emner, hvad han var en Mester i, dels efter 1870 for Løventhals Mission i Indien.

Indtil han i 1879 paa Grund af Sygdom maatte indstille alt sit Arbejde, udgav han gennem 28 Aar „Budstikken“, et Folkeskrift til Oplysning og Opbyggelse“. Hans Navn blev saa uløseligt knyttet til dette Blad, at han blev kendt over det ganske Land som „Budstikke-Boisen“. To Gange hver Maaned kom Bladet med 32 smaa Sider — i Aarenes Løb over 20,000 Sider, — hvoraf Boisen selv skrev det meste, hovedsagelig opbyggeligt Stof, bl. a. adskillige Prædikener holdt i Stege Kirke. Han skrev meget jævnt og udførligt, ofte fornøjeligt og paa en egen fortrolig Maade overfor Læserne. Desuden skrev han adskillige Artikler og Indlæg i andre Blade.

Da det i 1866 trak op til en Revision af den Grundlov, han i 1849 havde været med til at vedtage, stillede han sig ved Landstingsvalget i Næstved og blev ogsaa valgt, men kom lijem som en skuffet Mand, da den reviderede Grundlov (med Begrænsningen af Valgretten til Landstinget) alligevel blev vedtaget. Men saa skarp var den politiske Kampstilling i Aarene deromkring, at Boisen med Sorg maatte bryde med flere af sine bedste Venner her, der var nationalliberale, og han tænkte ofte af den Grund paa at søge sin Afsked som Præst i Stege. Dog mildnedes den politiske Strid efterhaanden, og fra 1869 valgtes Sønnen Frede Boisen efterhaanden næsten enstemmigt til Kredsens Folketingsmand.

Det rent embedsmæssige har næppe interesseret Boisen, ligesom han i det daglige Liv skal have været ganske upraktisk. Hans Kirkebøger er saaledes ikke meget omhyggeligt ført, og efter at Efterfølgeren var tiltraadt, læses i Embedsbogen (for 13/5 1882) en Skrivelse fra Ministeriet angaaende „en Del Mangler ved Stege Kirkebøgers Førelse i Aarene 1859—72“. Fra 1873 førte Kapellanen, Pastor Rørdam, Kirkebøgerne for ham.

Den 29. Januar 1879 talte Boisen for sidste Gang ved et offentligt Møde i Rødkilde Forsamlingsaal om „Dammokles-Sværdet“ og anvendte det paa Døden, der hænger som et Sværd over hvert Menneskes Hoved. „Nu hænger Sværdet over vort Hoved, og vi ved, at Haaret vil briste, og Sværdet træffe os, maaske i denne Stund, maaske i denne Nat...“ Samme Nat blev han ramt af Apoplexi. Han kom sig aldrig rigtigt, men maatte til sidst tage sin Afsked, der blev bevilliget 21. Januar 1881.

I Efteraaret 1881 flyttede han fra Rødkilde, hvor han havde boet under sin Sygdom, til København. Fra et af de sidste Aar fortæller en af hans Præste-Venner, at da han en Dag kom ud til ham paa Rødkilde, sad han med Alterbogen opslaaet foran sig og læste i den, men da han saa Vennen, gav han ham Bogen og bad ham messe Nad-

verordene. Da han havde gjort det, skønt han ikke forstod Meningen dermed, sagde Boisen: „Se disse Ord, som jeg har elsket og levet i, dem kan jeg nu ikke mere huske. Jeg læser hver Dag paa dem, men kan ikke lære dem“. Ligeledes lod han ofte tænde Lys om Natten, naar han ikke kunde sove, og læste over paa Trosbekendelsen, Fadervor og Indstiftelsesordene, som det var hans dybe Sorg, at han ikke mere kunde huske.

Han døde 17. September 1882 i København, men blev begravet i Stege. Blandt hans 4 Sønner og 4 Døtre (der aile forandrede Navnet Boisen til Bojsen) var Seminariefors­tander Peter Bojsen, Frede Bojsen der gennem 32 Aar var Folketingsmand for Møn og derefter skrev Møns Historie, og Kvinde­sagsforkæmperen Jutta Bojsen Møller.

Chr. Fr. Wulff.

28. *Christian Frederik Wulff*,
1881—88.

Han var født 31. Maj 1832 paa Godset Bjørnsholm ved Løgstør som Søn af kgl. Godsforvalter, Justitsraad Josef Wulff og Hustru Marie Eleonore Elisabeth Brandt. Farfaderen var Jøde. 1849 blev han Student fra Randers Latinskole og 1857 teologisk Kandidat. Aaret efter blev han Skolebestyrer i Aalborg, men formodentlig har Skoien ikke gaaet tilfredsstillende, idet han allerede næste Aar blev Lærer ved Thisted Realskole og igen efter et Aars Forløb (1860) Andenlærer ved Rarum Seminarium. Endelig søgte han Præstekald og blev 1870 Sognepræst i Haurum-Sall i Aarhus Stift.

Den 6. Juli 1881 udnævntes han til Sognepræst i Stege. Skønt kun 49 Aar gammel skal han have gjort et betydeligt ældre Indtryk. Hans Helbred var ikke stærkt, og velsagtens derfor blev han ikke særlig virksom her.

Selv om han ofte maatte mærke det vanskelige og utaknemlige i at komme efter Boisen, fik han en god Modtagelse. Han regnede sig selv for at høre til den grundtvigske Retning, men sluttede sig ikke særlig til Retningen her. Han blev især afholdt for sit jævne og venlige Væsen. „Fik han end ikke Lov til at komme rigtig ind til Hjertet i saa mange, som han gerne havde villet, saa vandt han dog ved sit milde Evangelium, sin Hjælpsomhed og sin jævne, ligefremme Maade at være paa, en hel Del Venner, og dem, han vandt, vandt han fuldt ud“. Da han blev syg, var det hans Ønske blot en Gang endnu at komme paa Prædikestolen for at bringe Menigheden sin Tak for den Venlighed og Velvilje, hvormed han var blevet modtaget.

Da Biskop Fog i Sommeren 1886 var her paa Visitats, skrev han i Visitatsbogen: „Det var mig en Glæde her i min Fødeby at finde en meget stor Forsamling af andægtige i Kirken, hvor den værdige, vel begavede og yndede Sognepræst Hr. Wulff holdt en god og hjertelig Prædiken over Dagens Tekst, Matth. 5, 43-48“. Af Embedsbogen og Kirkebøgerne ses det, at han har været en omhyggelig Embedsmand.

Han boede paa Torvet i den gamle „Kammerraadgaard“, idet der endnu ingen Embedsbolig var opført, efter at den gamle Præstegaard ved Kirken var opgivet. Hans Hjem var ret selskabeligt, men han selv kunde gøre Indtryk af at være en lidt ensom Mand.

Han døde i Sfege den 12. Oktober 1888. Hans Hustru, Julie Vilhelmine Augusta, f. Jacobsen, flyttede til Frederiksberg, hvor hun døde $\frac{5}{8}$ 1911. Der var i deres Ægteskab 1 Søn og 4 Døtre.

29. *Sophus Marius Repsdorph*, 1889—1920, Provst.

Han var født den 18. April 1840 i Maabjerg Sogn ved Holstebro som Søn af Kammerraad, Prokurator Christian Repsdorph og Hustru Marie Hansen. Som Dreng kom han i Viborg Katedralskole, hvorfra han 18 Aar gam-

mel blev Student. Han har selv fortalt, at allerede „i 14 Aars Alderen rørte Herren ved mit Hjerte, og jeg besluttede at blive et Vidne for Herren“. Derfor laa Valget af det teologiske Studium ham klart, og 1864 blev han teologisk Kandidat. Han blev derefter Huslærer hos Provst Kampmann i Hjørring, indtil han i 1866 blev personel Kapellan i Hjer m ved Holstebro. Aaret efter viedes han i Trondhjem Domkirke til Marie Margrethe Berg, en Købmandsdatter fra Trondhjem. 1873 udnævntes han til residerende Kapellan ved Budolfi Kirke i Aalborg (og Præst ved Hospitalet). I 16 Aar virkede han der, og det blev en meget virksom Præstegerning. Allerede i sine Studenteraar var han kommet i Berøring med Grundtvig og hans Venner, og hans Hjem i Aalborg blev nu Samlingsstedet forenstorgrundtvigsk Kreds, ligesom han tog Initiativet til en Række store kirkelige Møder i Aalborg, hvor de kendte grundtvigske Førere talte. Han blev ogsaa den gamle Biskop P. C. Kierkegaars fortrolige Sjælesørger i dennes sidste Aar, da Tungsin det altid truede*). Han underskrev i 1881 den lille Askovadresse**). Som Sekretær for Skolekommissionen blev han fortrolig med Skolesager, og desuden tog han forskellige praktiske Opgaver op.

S. M. Repsdorph.

*) Nærmere omtalt af Provst Repsdorph selv i Kirkeligt Samfunds Julebog 1925, S. 107—19.

***) I Modsætning til den „store“ Askovadresse med de mange Frihedskrav krævede den „lille“ Adresse kun Ret til Børnealtergang, Ret for Bisperne til i visse Tilfælde at ordinere Lægfolk og endelig Indførelse af borgerlig Ægteforening for alle. Mens den store Askovadresse fik 198 Underskrifter, fik den lille kun 45.

Den 29. Marts 1889 udnævntes han til Sognepræst i Stege og i 1898 til Provst over Baarse-Mønbo Herreder. I over 31 Aar virkede han her, indtil han som 80-aarig tog sin Afsked, og han var i alle disse Aar en meget virksom og arbejdsdygtig Mand. Baade i sine Taler og sin Færd mellem Mennesker var han paa Post overfor den Materialisme og Sløvhed, der efter det stærke kirkelige Røre i Boisens Tid atter havde begyndt at indfinde sig. Noget andet er, at Tilbagegangen ikke lod sig standse.

Hans Forkyndelse var alvorlig og hjertelig og virkede mest ved sit troværdige Præg af personlig Erfaring og Tro. Tilsyneladende fulgte han ikke i sine Prædikener en bestemt Traad eller Orden, men prædikede frit ud fra forskellige Tankeforbindelser og underbyggede gerne sine Ord med Salmevers.

Personlig kom han altid Mennesker i Møde med et livligt og fornøjet Sind, og et fremtrædende Karaktertræk var hans Retsindighed og Angst for at gøre Uret mod nogen. Men han talte ingenlunde Folk efter Munden. Som den ærlige Mand, han var, sagde han altid taktfuldt sin Mening uden Hensyn til, om den var velhørt eller ej. I de første Aar her viste han ofte en vis Stejlhed og kunde saare ved i uvæsentlige Ting at sige sin Mening skarper end paakrævet, men i de senere Aar kom hans Hjertelighed stadig mere frem. Ligeledes traadte hans kirkelige Retningspræg efterhaanden ganske tilbage for Hensynet til, hvor der var kristeligt Liv.

Han var en praktisk Mand, der i sin Embedstid fik adskilligt ordnet, saaledes Opførelsen af en Præstegaard (1892) og den store Restaurering af Kirken (1907—09).

Som Provst var han den samvittighedsfulde Embedsmand og havde en meget stor Arbejdsevne. Han var meget velset hos Lærere og Præster for sin Forstaaelse og sine hurtige og praktiske Afgørelser, og han befandt sig vel ved sit Skrivebord og ekspederede alt omgaaende. Med Udgangen af 1918 tog han sin Afsked som Provst

efter i nogle Aar at have været Landets ældste fungerende Provst.

Den 20. August 1920 tog han sin Afsked som Sognepræst — som den ældste Præst, der har virket i Stege, og efter ialt 54 Aars Præstevirksomhed — og flyttede til Hellerup, hvor han døde den 13. Oktober 1929. Hans Hustru døde den 19. Juli 1931. De overleves af 2 Sønner og 2 Døtre.

30. *Hans Janus Kring, 1920—26.*

Han var født 5. Marts 1875 i Jordrup Skole ved Kolding som Søn af Lærer og Kirkesanger Jens Jensen Kring og Hustru Maren Hansen Roed. Han opvoksede i et gammeldags gudfrygtigt, grundtvigsk Hjem, men det var Moderen en Skuffelse, at han ikke vilde være Landmand. 20 Aar gammel blev han Student fra Kolding og 1902 teologisk Kandidat. Han blev derefter Lærer ved forskellige københavnske Skoler og fra 1904 tillige ordineret Medhjælper ved *Københavns Valgmenighed*, hvis Ungdomsarbejde han fik organiseret. Samme Aar indgik han et Ægteskab med Agnete Helene Sørensen (der hidtil havde læst til Magisterkonferens). 1907 blev han Sognepræst i Linnerup-Hammer ved Horsens, hvilket Embede ved en Sogneomlægning i 1911 blev forandret til *Aale-Linnerup*. Disse Aar i Jylland blev hans kæreste Tid. Han drev selv Præstegaardsavlingen og kendte snart alle i sine Sogne „paa Fornavn“. Faktisk alle de unge kom til hans Ungdomsmøder i Præstegaarden, og ved et Sommerstævne, han hvert Aar holdt for hele Egnen, samledes „flere Tusinde af begge Køn og i alle Aldre“. I 1918 blev han Sekretær og Rejsepræst for „Kirkeligt Samfund af 1898“ og maatte holde personel Kapellan, mens han selv var mest paa Rejser.

Den 1. December 1920 blev han udnævnt til Sognepræst i Stege. Efter den „store Tid“ i Jylland blev Aarene her næppe altid lette, og naar han saa ofte var paa Foredrags- og Prædikerejser — i det første Aar end-

nu som Rejsepræst for Kirkeligt Samfund, derefter navnlig for Grundtvigskirken — skyldtes det utvivlsomt ikke blot, at disse Opgaver laa ham paa Sinde, men tillige en Trang til at mødes med gamle Venner. Han kom ofte træt, men altid oplivet hjem fra saadanne Rejser.

Han blev modtaget her med meget store Forventninger og blev sammenlignet med gamle Pastor Boisen med Hensyn til Veltalenhed og Evne til at „gøre Indtryk paa sine Tilhørere“, og i det første Par Aar synes den store Tilstrømning til Kirken og Møder, hvor han talte, at have holdt sig.

Hans Forkyndelse var altid levende og præget af Evangeliet som det glædelige Budskab, mens han ganske gik uden om Evangeliets strengere Toner. Han holdt sig sjældent til Dagens Tekst, men gik hurtigt over til et eller andet Emne, der optog ham, og hans Prædikener spændte paa den Maade ofte vidt. Han talte indtrængende, men dybest og personligst faldt hans Ord, naar han kom ind paa det rent menneskelige Omraade og talte om Menneskenes Kaar i Kristenlivets Kamp. Da kunde han tale saa nænsomt og kærligt som faa.

Det var hans Maal hurtigt at lære alle i Sognet at kende, og han overkom meget i den Henseende. Han havde en ganske usædvanlig Evne til at huske dem, han kun ganske kort havde hilst paa, og til at tale med alle. Der var gerne en Frejdighed over ham, som uvilkaarligt virkede smittende. Naar han i Forbifarten mødte bekendte, havde han altid en munter Bemærkning parat, og der kom ofte en hel Feststemning med ham, naar han traadte ind i en Stue.

Han havde meget afgjorte og udprægede Synspunkter i kirkelig og kirkepolitisk Henseende, og det kan ikke siges, at han var forstaaende overfor andre Synsmaader. Hans Omraade var ret skarpt begrænset til, hvad der var grundtvigsk. Kirkepolitisk var han Frihedsmand til det yderste og var altid paa dette som paa andre Omraader parat til en Dyst. Naar noget optog ham, tog han det

gerne frem i sine Prædikener. Da Ryslinge-Sagen stod paa, behandlede han den saaledes meget udførligt i en Prædiken, tog afgjort Afstand fra Rørdam, men betegnede Kirkeministerens Afskedigelse af Rørdam som det „uhyggeiligste i hele denne Sag“. — Han veg ikke med sin gode Vilje en Tomme fra, hvad han ansaa for sin Ret, men var dog ofte langt skarpere i sin Form, end han egentlig mente det.

Overfor Skolevæsenet var han meget interesseret, navnlig for de moderne Skoletanker, som han til sin Skuffelse ikke fik den fornødne Tilslutning til.

Som nævnt gjorde han Landet over et stort Arbejde for „Kirkeligt Samfund af 1898“ og for Grundtvigskirken*). Desuden maa nævnes hans Arbejde for den økonomiske Frigørelse af „Grundtvigs Hus“ i København og for Restaureringen af Udby Præstegaard, Grundtvigs Barndomshjem. Endelig udgav han i 1925 Grundtvigs Skift „Kirkens Gjenmæle“ — i Hundredaaret for dets første Fremkomst — i dets oprindelige Skikkelse, men med oplysende Noter.

Han døde i Stege Præstegaard den 10. September 1926, kun 51 Aar gammel, efter et halvt Aars haabløs Sygdom, som han bar med enestaaende Taalmodighed og Frejdighed. Han blev begravet i sit gamle Sogn Linne-rup, hvor to Børn tidligere var begravet. Hans Hustru bor nu i København (som Bestyrerinde af „Grundtvigs Hus“) med sine 6 Børn, 3 Sønner og 3 Døtre.

(Sluttes).

Hans Kring.

*) Paa Grundtvigskirkens Alterkande har Kirkekomiteen ladet indgravere: „Præsten Hans Kring til Minde. 1875—1926“.

Kildehenvisninger.

18. Nicolaj Jæger: Ehrencron-Müllers Forfatter-Lexikon IV, S. 348, Kirkehistoriske Samlinger 4. R. V, Side 213—98, 4. R. VI, S. 95—98 og 103—08, Jæger: „Poetiske korte Summarier over Davids Psalmer“, osv. (Kbh. 1739), Sermones ad clerum, 1. Samling (Kbh. 1740), S. 207—40, Paludans Mønsbeskrivelse I, S. 484—85, Steges Begravelsesprotokol for 20.—9. 1740 og 15.—3. 1748 (Landsarkivet), Wibergs Præstehistorie I, S. 264.
19. Rasmus Paludan: Wibergs Præstehistorie III, S. 188, jfr. Bricka: Dansk biografisk Lexikon XII, S. 536, Kirkehist. Saml. 4. R. VI, S. 109—11, 4. R. IV, S. 812, Bojsen: Af Møns Historie VII, S. 132—33 og S. 64, J. Paludans Mønsbeskrivelse II, S. 86, Faye: Christianssands Stifts Bispe- og Stiftshistorie, S. 361—69, Wibergs Præstehistorie II, S. 369.
20. Johannes Friedenreich: J. C. Lengnick: Genealogier over adelige og borgerlige Familier, 1. Samling (1845), Karlslunde Kirkebog (fødte) for 4.—3. 1699, Ehrencron-Müllers Forfatter-Lexikon III, S. 118, Wibergs Præstehistorie III, S. 189, Kirkehist. Saml. 4. R. VI, S. 111—29, H. F. Rørdam: Historiske Samlinger og Studier III, S. 204—05, Møns Folkeblad 1930, Nr. 225, Sermones ad clerum, 5. Samling (Kbh. 1750), S. 103—34, Steges Begravelsesprotokol for 8.—8. 1780, Wibergs Præstehistorie I, S. 343, Aarvog f. Hist. Samf. f. Præstø Amt 1912, S. 72 f.
21. Lars Gram: Utrykte Slægtsoptegnelser (velvilligst udlånt af Bibliotekar Frk. Gram, Stege), Paludans Mønsbeskrivelse I, S. 486—87, Kirkehist. Saml. 4. R. VI, S. 129—30, jfr. S. 253, 272, 293 og 4. R. V, S. 682, 694, 697—98 og 715, Bricka: Dansk biografisk Lexikon VI, S. 177 (Hans Gram), Suhms nye Samlinger IV, S. 145, „Sørgelig Parentation over Baron og Hofjunker Hr. Friderich Rosenkranz, af Lars Gram“ (Sorø 1758), „Sorrig og Glæde“ (Kbh. 1776), S. 29—32, Ehrencron-Müllers Forfatter-Lexikon III, S. 260, Steges Begravelsesprotokol for 20.—3. 1775 og 3.—5. 1796.
22. Jacob Johan Lund: Dansk biografisk Lexikon X, S. 431, Ehrencron-Müllers Forfatter-Lexikon V, S. 210—12, Paludans Mønsbeskrivelse I, S. 487—90, I. Barfod: Den falsterske Gejstlighedens Personalhistorie II, S. 9—11, Rahbek & Nyerup: Den danske Digtekunst under Kong Frederik den Femte, S. 276, Brandt & Helweg: Den danske Psalmedigtning II, S. 142—49 og 371—72, Steges Begravelsesprotokol for

- 20.—7. 1798 og 6.—11. 1777. — Lunds egne Skrifter (anført i ovennævnte Forfatter-Lexikon).
23. Jørgen Stauning: Dansk biogr. Lexikon XVI, S. 292, Dansk Litteratur-Tidende 1814, S. 365—68 og 382—84, Kirkehist. Saml. 3. R. IV, S. 7, Paludans Mønsbeskrivelse I, S. 490—92, Erslews Forfatter-Lexicon III, S. 216—17, jfr. Supplement III, S. 234, I. Barfod: Den falsterske Gejstligheds Personalhistorie II, S. 213—16 (jfr. S. 148—49 og S. 32). — Af Staunings egne Skrifter især 14 Prædikener udgivet under Titelen: „Forsøg til at forebygge muelig Forvirrelse af den i Religionsvæsenet opkomne Giæring og til at fremme sand Religions Oplysning. I nogle offentlige Taler, holdne i Maribo Kirke“ (Odense 1799).
24. Gjerlev Chr. Krog: Selvbiografi af 1.—12. 1787 i Bispearkivets „Vitæ candidatorum“ (Landsarkivet), Wibergs Præstehistorie III, S. 189—90, I. Barfod Den falsterske Gejstligheds Personalhistorie I, S. 53—54, Fallesens Theologiske Maanedsskrift 1806, S. 125—207, 225—90, 313—401 og 425—93 (Artiklerne om „Landsbypræsten“), Erslews Forfatter-Lexikon II, S. 66 og Supplement II, S. 108.
25. Tage Müller: Dansk biogr. Lexikon XI, S. 612—13, Selmer: Nekrologiske Samlinger II (1852), S. 380—98, Daugaard: Til Minde om Biskop Tage Müller (1849), Af efterladte Breve til J.P. Mynster (1862), S. 249, V. Birkedal: Personlige Oplevelser i et langt Liv II (1890), S. 17—29, H. Begtrup: Christen Kold (1916), S. 30—31, Erslews Forfatter-Lexicon II, S. 355—57 og Supplement II, S. 464—65. — Af Müllers egne Arbejder især de anførte: „Udvikling af den christelige Religions Troeslærdomme“ (Odense 1829) og „Synodalprædiken“ (1833).
26. Daniel Smith: Selvbiografi af 6.—7. 1814 i „Vitæ candidatorum“, Dansk biogr. Lexikon XVI, S. 121—22, Af Provst Smiths Optegnelser (trykt i Personalhist. Tidsskrift 2. R. I, S. 161—203, II, S. 1—45, III, S. 1—26 og Kirkehist. Saml. 3. R. IV, S. 657—96), „Kirkelige Forhold paa Møn i de sidste 50 Aar“ (Stege 1907), S. 3, Budstikken 1871, S. 242—46, Kopibog for Mønbo Herreds Provsti 1846—58, Fol. 1—73, Erslews Forfatter-Lexikon III, S. 187—89, jfr. Supplement III, S. 200—01, Bojsen: Af Møns Historie VII, S. 133, Elvius: Danmarks Præstehistorie 1869—84, S. 452 og 312. — Af Smiths egne Skrifter foruden de ovennævnte Optegnelser især: Høitidspalmer (Maribo 1819), Synodalprædiken (Kbh. 1836), En liden Læse- og Sangbog for Almuen og Skolebørn, 2. Opl. (Kbh. 1845), Øen Nyords

- Kirkes Indvielse (Kbh. 1847), Afskedsprædiken i Stege Kirke (Stege 1858).
27. F. E. Boisen: Dansk biogr. Lexikon II, S. 475—78, Elvius: Danmarks Præstehistorie 1869—84, S. 480—81, P. Bojsen: Budstikkens Udgiver F. E. Bojsens Liv og Levned (1883), V. Birkedal: Frits Boisen, en Ven skildret af en Ven (1884), „Kirkelige Forhold paa Møn i de sidste 50 Aar“ (Stege 1907), Aarvog f. Hist. Samf. f. Præstø Amt 1915, S. 3—31, Budstikken, 1.—28. Aargang, Erslews Forfatter-Lexicon I, S. 167 og Supplement I, S. 189—91, Stege Pastorats Embedsbog 1882, Fol. 200.
 28. C. F. Wulff: Grohshennig & Hauch-Fausbøll: Danmarks Præstehistorie 1884—1911, S. 167, Møns Avis 1888, Nr. 241 og 244, Visitatsbog for Stege Pastorat for 18.—7. 1886, Stege Pastorats Embedsbog 1881—88, Fol. 102—04 og 200—02.
 29. S. M. Repsdorph: Grohshennig & Hauch-Fausbøll: Danmarks Præstehistorie 1884—1911, S. 167—68, jfr. Elvius' Præstehistorie 1869—84, S. 25, Møns Folkeblad 1917, Nr. 145, 146 og 147, Møns Dagblad 1917, Nr. 147, Stege Pastorats Embedsbog 1889—1920, Fol. 105—44 og 206—33, Møns Folkeblad 1929, Nr. 239.
 30. Hans Kring: Grohshennig & Hauch-Fausbøll: Danmarks Præstehistorie 1884—1911, S. 12—13, „Hans Janus Kring. Nogle Mindeblade, udg. af en Kreds af hans Venner“ (Odense 1927), Møns Folkeblad 1921, Nr. 14 og 1926, Nr. 210, Møns Dagblad 1926, Nr. 209 og 210, Kirkeligt Samfunds Aarvog 1926—27, S. 37—41, Stege Pastorats Embedsbog 1921—26, Fol. 144—51.
-

Gildelyd.

Af Forfatter *Anth Fuglsang.*

I Landsbyernes gamle Bylove, som Fædrene i den ufri Jordfællesskabs Periodes sidste Par Aarhundreder, inden Stavnen blev løst, til god Orden og Skiks lagttagelse i By og Mark, se'v havde opsat og samtykt at holde ubrødelig med hverandre, tales der om at Oldermændene ved Stævne og Gilde banker til Lyd, d. v. s. Stilhed. Ved Gilder betød det: Stilhed til Andagt med Oldermændene som Talsmand.

Disse Andagter inden Gildet begyndte, kaldtes „Gildelyd“. Et Par af disse i deres fuldstændige Form, er opbevaret. Foruden ved de almindelige Bylavsgilder bruges de ogsaa som Indledning ved Bryllupper og andre Højtideligheder, mulig med lidt stedvis Ændring af Teksten efter Omstændighederne.

Formen for et Gildelyd er bleven til efterhaanden, men omsider afrundet i Skikkelse og Form som højtideligt Aktstykke, er det i det væsentlige blevet brugt overalt i Landet i samme Klædebon, ved festlige Højtideligheder.

Gæsterne sidder omkring det lange Gildesbord. Hver Mand med Hustru har sit bestemte Sæde ved Bordet efter Gaardens Størrelse eller Navnets Anseelse. Der hægedes om Gildsædet, og der pratedes over Borde mens Godtfolk samledes til — Mændene i Kofter af brunt, gult eller andre Farver Vadmelstoff med Sølv- eller Tinknapper, lange ufarvede Benhoser af samme Stof, og med Hat eller Kabuds paa Hovedet, Kvinderne i mange Lag Skorter og

Trøje, siret med Knapper, Spænder og Lad af Sølv, og med Kronehue over Haaret.

Oldermænden staar midt i Gildehuset og har slaaet til Lyd med Bykjæppen (Taillestokken) paa Loftsbjælken. Nu taler han, efter at der er blevet stille paa Bænken omkring Bordskiven, der hviler paa Egepæle, nedrammet i Jorden:

I Godtfolk forlade mig, at jeg tager jer saa hastig at med jeres Snak og Tale. I skal med Guds Hjælp snart igen komme til jeres Øl og Glædskaab uden Hinder og Brøst i nogen Maade. Men det er ellers saa, at hvor vi sankes og forsamles til godt Sammenlav og S sammensæde, der bør vi først for alle Ting takke den almægtige Gud i Himlen, som vi har de velsignede Gaver fra her paa Jorden. (Folder Hænderne). Tak ske dig, Gud Fader i Himlen i Evighed for din guddommelige Ære, som han har os beteed, at han ej vilde spare, men give sin Søn herved i Korsets Død og Fare, hvorved vi blev igenløste alene ved hans Helliggørelse. Gud være lovet for sit hellige og saliggørende Ord, som har lært os saa rent og ret i vore Tider, tillige med de højværdige Sakramenter, hvorved vi faar alle vore Synders naadige Forladelse.

Saa vil vi ej heller forglemme at bede for vor aller-naadigste Arveherre og Konge, som skal styre og regere disse Lande. Gud give, han maatte saaledes styre og regere, at vi arme Syndere maa nyde Fred og Rolighed i vore Dage. Gud fri os fra Ufreds Skyld og fra at forsøge hvad Ufred er, men give os Husfred og Byfred, Kirkefred og Landefred, og for alting Samvittighedsfred, at vi maa bekomme Fred med Gud i Himlen og Venskab med vor Næste her paa Jorden. Saa vil vi ej heller glemme at bede for Enker og Faderløse. Gud være deres rette Fader og Fortrøster. Og for alle frugtsommelige Dannekoner beder vi Gud om, at de maa faa en naadig og god Forløsning, naar deres Time kommer.

Iligemaade vil vi heller forglemme at bede for dem, der er paa deres ærlige Rejse, baade tillands og tivands.

Gud give, at de maa komme, hvor de helst vil, med helt Skib og holden Rejse. Vi vil ej heller forglemme at bede for vor kære Præst og Degn, som vore Sjælesørgere, der skal prædike og lære os Guds Ord, at de saaledes maatte prædike og lære, at vi kan mærke og gemme det, saa de med os og vi med dem kan alle bliive Guds udvalgte Børn og Arvinger paa den yderste Dag.

(Fadervor bedes).

Gud af Naade høre og bønhøre denne vor Bøn.

Har vi nu bedet for andre, saa vil vi ej glemme at bede for os selv. Vi vil sukke af inderste Hjerte og sige: O, du Guds Lam, som bar al Verdens Synder, forbarm dig over os! Kyrie eleison. O, Gud forbarm dig over os. Vi har syndet med vore Forfædre og handlet ugudeligt. Hør vor Røst og lad vort Suk komme for dit Ansigt. Skab i os et rent Hjerte, forkast os ikke fra dit Ansigt og tag ikke din Helligaand fra os. Forlad os vore lønlige Brøst. Vi vil sukke og sige:

O Jesus, vær du min,
og lad mig være din,
naar du er min Tillid,
saa har jeg nok til evig Tid.

Ja, bliv hos os, Herre Jesus, at naar vi engang skal sige denne Verden en god Nat, vi da med Glæde maatte tage Livsens Krone fat. Gud styre da for os allesammen, at vi saaledes maa holde Drikkegilde her med hverandre i Aften, at vi, hvor vi saa herefter findes, kan findes som glade og gode Venner, og om det behager den gode Gud at bortkalde os herfra denne Jammerdal, vi da maa faa og nyde med andre Guds Børn det evige Liv og Salighed i Himlen. Snak og Tale er ingen forbøden ved vort Gilde, men Kiv og Trætte er os alle fortrøden. Gud lyse sin Helligaands Naade og Fred over os, og dermed vil vi nu ære Gud i Himlen med en liden Lovsang. Vor Stolsbroder (Oldermandens Medhjælper i Bystyret og Forvarer af Gildeøllet, som han er ansvarlig for og udskænker i rette Maal), vil nu give Tonen an i første Vers:

Naar min Tunge ikke mere
sjunge eller bede kan,
o, lad Aanden da begære
kun din Fred, o Frelsermand,
Træd da frem for mine Suk
og din Himmeldør opluk
for min Sjæl, som Engle bære
hjem til evig Fryd og Ære.

Derefter synges Salmen i Kor.

I Godtfolk skal nu vide, hvorfor vi er her forsamlede i Gildeshus i Dag. Da har denne Dannemand N. N., som er kommen her tilbys at bo med os iGaard og har lagt sine to Tønder Igangsøl til Stols, efter som vor Bys Vedtægt byder. Er Øllet godt, saa er det jer undt med Kærlighed og god Vilje. Men skulde det være saa, at der skulde være Hinder eller Brøst paa det i nogen Maade, saa lover de, som os det har givet, at de vil hellere forbedre det i Dag end de vil høre noget Klagemaal i Morgen eller nogen anden Tid derover. For min Part tykkes jeg, at Øllet godt. Dannemænd maa nu give Svar, som Eder synes Øllet er det værd.

Hvis nu Forsamlingen, der alle ved Indtrædelsen i Gildehuset har smagt Øllets Førstedraaber i en frembuft Skænk, er enig med Oldermænden, raaber man i Munden paa hverandre: Øllet er godt! Bliver der derimod gjort kraftig Indsigelse, klapper Oldermænden til Lyd og siger: Gaa ud, I otte Mænd og afsig Dommen om Øllet skal holdes for godt eller ondt Øl.

Naar Dommen er afsagt og den eventuelle Bøde paalagt Øllets Giver, mæler Oldermænden:

Er Øllet godt, da er Viljen god. Sid nu allesammen i Herrens Fred og Ro. Gaar I ud eller ind, hav den almægtige Gud i Sind. Kniv eller andet ulovligt Gevær, som ikke bør i Gildeshus bæres, melder jeg i vort Herskabs Værge til i Morgen eller en anden Tid, at ingen skal tage dertil inden han kan gøre det med Rette. Men skulde det være saa, at den skulde være iblandt os, der skjuler

noget Værge paa sig for dermed at gøre sin Næste nogen Skade, da skal han bøde efter Byes Lov og Mænds Læg. Gid vi alle bedre og ingen bryde, da har vi været vel til-sammen, naar vi skilles. Gildebrødre og Gildesøstre, baade de som her er og hjemme, gid de finde os glade, og vi dem ligesaa. Er der gode Gæster iblandt os, da gid de maa se de Sæder og Skikke hos os, der favr og god kan være, at de lyster hellere at være vore Gildebrødre end være gæstbødne.

Nu veed jeg fast intet videre for Jer at formelde eller forrette, end at vare vore Skursbrødre ad, der bærer os Øllet om, at de ingen forkrænker med Kande eller Krus og intet af Øllet spilder. Vor Stolsbroder tager Vare paa vor Tønde og paa Øllet deri, at han giver os klart Øl og ingen Bærme, at ingen skal have Grund til Klagemaal over ham i nogen Maade.

For mig er intet videre end at jeg ønsker, at Gud Faders evige Naade, Sønnens, Jesu Kristi Kærlighed, den værdige Helligaands Samfund, Trøst og Delagtighed maa være i, med og over os alle.

Og dermed sidder i Herrens Fred og forlad mig, at jeg ikke kan tale for jer, som jeg gjerne vilde og burde.

(Forsamlingen istemmer i Kor:)

Du taler som en ærlig Mand!

Gid du ikke leve længer end du kan tale!

— — —

Og mens Oldermænden gaar til sit Sæde for Bordenden, vender Stolsmanden sig til Tønden og lader Tappen løbe i Skaale og Krus, som unge Karle bærer om til de tørstige Munde, og Gæsterne kommer til deres Glæds-kab igen.

Lidt om Skik og Former for Gæstebude paa Stevns indtil Tiden omkring 1870.

Meddelt af en gammel Stevnsbo.

Gaardejer *Jens Kristensen*, Sandager, Lyderslev.

Ved Bryllupper skulde baade Brud og Brudgoms Fader (eller Forlover) hver i sin Kreds gaa ud og ved personlig Henvendelse i hvert Hjem, indbyde Gæsterne til at møde Kl. 10½ i Bryllupsgaarden, der som Regel var Brudens Hjem. De kunde nok have nødig at være to om det, for saa snart Bedemanden, der som Regel var ventet, var kommen indenfor Døren og havde røgtet sit Ærinde, blev der dækket Bord, saa han sammen med Manden skulde spise og drikke nogle danske Snapse og i den Tid ogsaa Kaffe. Især i ældre Tid gjaldt Indbydelsen alle i Hjemmet, baade Familien og Tyendet. Naar Bryllupsdagen kom, skulde Pigerne, saa tidligt de kunde komme afsted efter at have malket, gaa til Bryllupsgaarden med nymalket Mælk til at koge Risengrød i, og Smør som var sat i en Skaal og trukket op i en Top med saa megen Stads, som Husmoderen kunde finde paa. Saadanne Smørfade pyntede lige saameget paa Bordene, som Kransekagen i vor Tid. (Ca. 2,5 kg Smør pr. Fad).

Kl. 10½ samledes Gæsterne, Spillemændene stod i Gaarden og spillede hvergang en Vogn kørte ind gennem Porten eller en Familie kom gaaende. Efterhaanden som Gæsterne kom, blev de budt til Bords. Inden man gik til Bords i 1830—40, fik hver Gæst af en Kone, der stod udenfor Døren med en stor Vidiekurv, udleveret en stor Humpel (ca. 3 cm tyk Skive) hjemmebagt Hvedekage. Paa Brødet smurte man Smør fra Smørfadene paa Bor-

dene, hvor der iøvrigt kun stod Smørfade, Øl i Krukker og Brændevinflasker. Smørret smurtes paa med Skaffet af den medbragte Træske, som derefter blev stukket i Lommen til senere Brug ved Middagen. Præsten sendte dog Kniv, Gaffel og Ske til Gildehuset til eget Brug og i Løbet af Aarene omkring 1850—60 blev Præstens Skik fulgt.

I Gildehuset var der dækket i flere mindre Stuer og der blev spist i flere Hold. Kl. 12 skulde de til Kirke. Var det i Kirkebyen gik Brudeparret i Spidsen for hele Følget, var der længere, kørte den lange Vognrække, først Brudeparret og Forloverne med Brudens Fader som Kusk, dernæst 1 eller 2 Vogne med Brudepiger. I Kirken satte Brudgom og Brud sig i de øverste Stole, henholdsvis for Mænd og Kvinder, men de fulgtes ad op gennem Kirken, og Brudommen lukkede Døren op til Stolen og hjalp Bruden ind, før han gik over og satte sig i sin Stol. Naar den første Salme var sunget, holdt Brudgommen godt Øje med Degnen, som gav et lille Nik, for at han paa det rette Tidspunkt kunde gaa over og lukke Stoledøren op og føre Bruden med op til Alteret. Efter Vielsen førte han igen Bruden paa Plads og gik tilbage til sin Plads. Saa blev der sunget en Salme, og derefter begyndte Degnen paa Offersalmen, gav et lille Nik, som tilkendegav Brudgommen, at han skulde begynde paa Ofringen. Saa gik han igen over og lukkede op og gik sammen med Bruden op og lagde Offerpenge til Præsten paa Alteret, og dernæst lagde de Offerpenge til Degnen. Ved Degnens Plads var der anbragt et Brædt med saa høj en Kant om, saa Pengene ikke faldt ned. Naar Brudeparret igen var kommen paa deres Pladser, gik først Forloverne, saa Brudepigerne og derefter hele Følget op og ofrede. Under Vielsen gik Brudepigerne ud og stillede sig bag Brudeparret i Henhold til, som de hørte dem til, der var oftest 6 — 3 fra hver Familie. — Naar Præsten havde lyst Velsignelse og den sidste Salme var sunget, gik Brudgommen igen over og lukkede op for Bruden og gik saa

igen i Spidsen tilbage til Bryllupsgaarden, hvor Spille­mændene stod i Gaarden og tog imod dem med fuld Musik. Efter Hjemkomsten blev der spist til Middag. Brude­parret tog Plads paa Bordendebænken i Dagligstuen, Forloverne øverst ved hver, og Brudepigerne tog Plads efter Forloverne i den Orden, som de tilkom efter Alder og Slægtskab. Her paa Stevns saa vi ikke noget til Brudesvendene, før Dansen begyndte. Middagsmaden var Risengrød og Klipfisk. Grøden kom ind paa Bordene i store Grødfade og ved Siden af Grødfadet var anbragt en Lerskaal (Kous) med ca. $\frac{1}{2}$ Liter Øl sødet med Sukker. Som Regel spiste 4 af samme Fad og tog Øl af Skaalen med Spiseskeerne. Der var rigeligt stort Smør­hul i Grøden og godt med Kanel og Sukker i Blanding, (Drys kaldte man det). Under Spisningen gik der Op­vartere med smeltet Smør og Drys, var der for lidt, rakte de ind over og erstattede det manglende. Det var oftest Drys, der manglede, Opvartningspigerne tog med Fing­rene ned i Skaalen og dryssede et godt Lag over den Grød, der endnu var i Fadet. Klipfisken blev sat paa Bordet, saa snart Grødfadene var taget. Jeg har aldrig set at Fisken er spist uden Tallerken, Kniv eller Gaffel, men gaar vi ca. 30 Aar længere tilbage, tog Gæsterne Fisken med Fingrene og dyppede i Skaale, der stod med Senneps­sous og spiste Rugbrød til. Til Fisken var der rigeligt med Øl og Brændevin, og vi hørte ofte at en Mand, før han tog Snapsen, sagde: Fisken skal jo flyde. Der blev spist i alle Stuer og ofte ogsaa ude paa en Lo. Spis­ningen fik Lov at tage god Tid, for Spille­mændene gik fra Stue til Stue og spillede (over Borde, kaldtes det). De kom 2 eller 3 Gange i hver Stue. Før Gæsterne rejste sig fra Bordene, blev der sendt 2 Tallerkener rundt ved hvert Bord. Paa den første blev der lagt mest røde Penge, der gik til den frie Fattigkasse. Paa den anden var det mest Sølvpenge, 1 Mark = 33 Øre, 4 Skilling = 8 Øre. Disse Penge var til Spille­mændene, og sidste Gang, de var i hver Stue at spille, tømte den, der spillede for.

Tailerkenen, sagde Tak, og saa skulde man hilse fra Brudeparret og bede alle Gæsterne om at komme igen i Morgen og spise til Middag Kl. 2. Anden Dags Middagsmad bestod af Øllegrød og Plukfisk. Til Højtidelighedens første Del (Kirkegang og Middag), havde de unge Piger deres fineste Stads paa, men gik hjem, (Gaardene laa jo alle i Byen dengang) og tog deres Søndagstøj paa, inden Dansen begyndte, man tog særlig gode Venner, som var Gæster fra Nabobyerne, med hjem at skifte Tøj, det blev regnet som et stor Ære at være Gæst paa denne Maade. En Times Tid efter Spisningen begyndte Dansen, det var i ældre Tid altid i Øverstestuen, senere i et Telt eller paa en Lo. Dansen begyndte med at Brudens Fader eller Forlover dansede første Dans med Bruden og afleverede derefter Bruden til Brudgommen, Brudeparret dansede saa Brudevalsens alene, tredje Dans dansede Brudepar og Brudepiger med de dertil bestemte Brudesvende. Saasnart Brudedansen var forbi, sagde Brudgommen til alle Gæsterne, som jo med Opmærksomhed havde fulgt Brudedansen: Værsaagod at danse. Og mor jer saa længe I har Lyst. Saa gik Dansen lystig til Kl. ca. 9. Saa blev der sat et Bord og 2 Stole ind i Dansestuen. Forloverne satte sig paa Stolene ved Bordet. Paa Bordet blev anbragt Drikkevarer, godt Øl, Brændevin, Extrakt og 1 Flaske sød Vin. Forloverne skænkede i de forskellige Glas, og saa begyndte Selskabet at drikke Skaale, som det kaldtes, Brudeparret kom først, tog hver sit Glas, klinkede og drak, saa kom Brudesvendene med hver sin Brudepige og derefter Gæsterne. Hver Karl tog en Pige op som til Dans og stillede op i en lang Række. Forloverne skænkede flittigt efterhaanden Glassene blev tømt. Enkelte af Gæsterne sagde et Par Ord, om hvis Skaal de drak — Brudeparrets, Brudepigernes, Forlovernes, Spillemændenes og hvad de nu kunde finde paa. Her i denne By havde vi en god gammel Lærer, som altid talte før Skaaldrikningen begyndte. Han sagde meget ofte, at Erudgommen havde været klog ved Valget af sin Brud,

for det er bedre at se en Pige i et Dejgtrug end i en Springdans. Før Talen forslog han at synge: Det er saa yndigt at følges ad for to, som gerne vil sammen være. Alt dette varede ca. 1½ Time, saa toges der igen fat paa Dansen. Lidt senere blev der dækket Bord i en eller flere Stuer til Aftensmad og Kaffe, og saa begyndte de ældre at tage hjem. Dansen fortsattes som Regel til Dag. De yngre spiste skiftevis, saa der hele Tiden var nok til at danse. Spillemandene skiftedes ogsaa til at spise, og ofte var der blandt Gæsterne en eller flere Spillemand, som løste af.

Kl. 2 næste Dag mødte Gæsterne igen, spiste Øllegrød og Plukfisk og i de senere Aar blev der drukket Kaffe, før Dansen begyndte, der var sjældent Brød til Kaffen men et Stykke Kandis. Dansen varede ofte hele Natten. Naar Karlene henimod Dag sagde Farvel, skulde de give ham, som spillede for en Skilling, i de fleste Tilfælde 1 Mark (Spillemandspenge). Den tredie Dag var de fleste gamle med igen, de mødte ved 3-Tiden. Men den Dag gik mest med Samtaler og Kortspil og varede til omkring ved Midnatstid.

Ved Barselgilder var det det samme med Mødetid, Spisning, Kirkegang i stort Følge og Ofring til Præst og Degn. Dog var der nogle Skikke, som bør nævnes. Naar Faderen kom ind paa et Sted for at bede til Barselgilde, begyndte han med at sige: Jeg skal hilse fra — og saa nævnte han sin Kones Navn — og den lille Dreng eller Pige og bede jer alle om at komme til Barselgilde og møde Kl. 10½ og saa alle følge med til Kirke. Af særlige Skikke skal nævnes: Faderen bar Barnet ud til Vognen og gav Gudmoderen det. Han skulde være forsigtig at sætte det op saa Benene først kom ind over Vognkanten. Hvis der ikke var ret langt til Kirke, bar Gudmoderen Barnet derhen, men modtog det ude i Gaarden. Faderen skulde ogsaa passe paa at bære Barnet med Benene frem efter gennem alle Døre, vendte han Barnets Hoved frem, vilde der ske et eller andet med det.

Med Gudmoderen og Barnet fulgte en til at holde Huen under Daaben, (det kaldtes at staa hos). Der var ogsaa en Kone med, som selv havde et lille Barn, saa hun kunde give Barnet Bryst, medens det var borte fra Hjemmet. Faderen blev hjemme, men Moderen tog med til Kirke, hun og alle de gifte Kvinder blev i Vaabenhuset til Præsten, medens den første Salme blev sunget, havde holdt en Tale til dem. Præsten stod i Døren mellem Kirken og Vaabenhuset og talte, det kaldte man, at lede Barselkone ind. Det var efter den Tids Skik højst upassende, hvis en Barselkone vilde vise sig i Kirken uden at have modtaget Indledelsen. Daabshandlingen var som nu, men naar der blev begyndt paa Offersalmen, gik Gudmoderen fulgt af hende, som holdt Hue og med Barnet i Armene op at ofre, saa gik Fadderne og derefter alle de ovrigte. Ved Hjemkomsten fra Kirken, modtog Faderen igen sit Barn ude i Gaarden og bar det lige saa omhyggeligt ind igen. Opvartningen ved Barselgilder var som ved Bryllupper. Naar Dansen begyndte, dansede Faderen den første Dans med Gudmoderen, saa en Dans hvor hun havde Barnet paa Armen, saa var Dansen aabnet, og saa kunde Gæsterne danse et Par Nætter ligesom ved Bryllupper.

Begravelser var meget forskellige fra Nutiden. Naar der indtraf Dødsfald, blev Liget, efter at være vasket og klædt, lagt paa et dertil indrettet Bord. Paa Bordet blev lagt Langhalm under Liget. Der gik 2—3 Dage før Ligkisten kom, der skulde først Bud til Snedkeren om at komme og tage Maal og saa lave Kisten hurtigst muligt. Begravelsen var altid fra Hjemmet. Alle Gæsterne var indbudt ligesom før nævnt. Der var indbudt 4 ansete Karle til at ringe med Kirkeklokkerne. De kom til Begravelsesstedet midt paa Formiddagen, spiste der og fik saa Mad, Øl og Brændevin med op i Klokketaarnet. De ringede ca. 1 Time før Følget kom til Kirken. Gæsterne spiste før Kisten blev baaret ud. Der blev sunget og talt i Hjemmet, og hvis Vejret tillod det, blev Kisten sat ud

i Gaard eller Have imens. Var Begravelsen i Kirkebyen, blev Kisten baaret hele Vejen, og var det længere fra, blev Kisten kørt til Kirkebyen, men taget af Vognen udenfor Byen og baaret det sidste Stykke Vej og ind i Kirken. En smuk Skik var det, at alle Pigerne, som hørt til Følget, gik foran Ligvognen eller dem som bar Kisten, og bar Kransene. I Kirken gik det som nu med Tale og Salmesang og ligesaa ved Graven, men efter Jordpaa-kastelsen tog Mændene i Følget fat paa Spader og Skovle og kastede Graven til. En Pige af nærmeste Slægt strøede Sand paa Gravhøjen, og saa kom alle Pigerne med Kransene og pyntede Graven. Derefter samledes Følget i Hjemmet og spiste ligesom ved Gæstebude og forslog Tiden med Samtale og Kortspil. Ved Sommertid ogsaa ved Keglespil, Brydning, Kapløb, og hvad de ellers kunde finde paa. Efterhaanden som Gæsterne ud paa Aftenen sagde Godnat, blev de indbudt til næste Dag Kl. 2. Naar saa 2. Dag var gaaet omtrent som første Eftermiddag og der sagdes Godnat, blev de gamle indbudt til 3. Dag.

Fra gammel Tid.

Meddelt af en gammel Stevnsbo.

Gaardejer *Jens Kristensen*, Sandager, Lyderslev.

Indtil Tiden omkring 1870 holdt de gamle Skikke sig, hvor der næsten ikke brugtes Penge, men ydedes Tjenester.

De gamle Bønder havde Akkord med Doktor, Dyr-læge, Smed og vel næsten alle som de skulde have en Gentjeneste af. Der var saaledes paa den Tid en Kloster-læge Morie paa Vemmetofte. De Gaardmænd, som vilde have Akkord med ham ydede ham Lægehjælp til hele Husstanden for 1 Td. Havre og 1 Td. Rug. Det var vel paa den Tid lig 20 Kr.

Dengang var Sygekassesagen lige i sin Vorden og omfattede kun gifte Arbejdere og enkelte Haandværkere. Der ydedes kun lidt Dagpenge.

Paa Vemmetofte Kloster blev Lægehjælp dengang ydet ganske frit til de fleste af Godsets Lejehusmænd og gofte Arbejdere. Det samme gjaldt Medicinen, naar de gik til Godsforvalteren og fik Recepten paategnet, før de fik paa Apoteket.

Dyrlægen fik 2 Skæpper Byg, 2 Skæpper Rug, 2 Rigsdaler og 1 Julerente. Julerenten var et Rugbrød paa ca. 20 Pd. og 1 Hvedekage til en Værdi af 4 Mark (133 Øre).

I Lyderslev var paa den Tid en Smed, som hed Frederik Larsen. Det var en af Egnens største Smedemestre.

Her kom foruden Byens Bønder ogsaa nogle fra de om-
liggende Byer. Frederik Larsen var vidt bekendt som
en dygtig Plovsmed og Plovmand. Som ung Mand fik
han Præmie ved en Præmiepløjning, Landhusholdnings-
selskabet lod afholde. Dengang var det Plovmanden,
som fik Præmie, ikke som nu Ploven.

Til Smeden gav Bønderne efter Akkord $\frac{1}{2}$ Td. Rug,
 $\frac{1}{2}$ Td. Byg, 2 Skp. Malt, $\frac{1}{2}$ Svinehoved, I Medisterpølse,
der, som man sagde, skulde kunne naa 2 Gange omkring
Smedens Hals, 1 Julerente og 4 Rigsdaler til Kulpenge.

Bønderne købte selv Jern til alt, hvad der skulde laves
efter Akkorden. Hestebeslag og Plovjern, til Vognhjul,
som blev beslaaet med Skinner, andet Smedearbejde be-
taltes efter Regning.

Til Hesteko købte Manden paa Gaarden som Regel
2 Stænger Skojern hos sin Købmand, naar de skulde slaa
Sko, som det hed, blev der sendt en Karl til Smedie, som
kunde slaa op. Førend han gik, maatte Husmoderen for-
syne ham med en forsvarlig Madkurv, en stor Træølf flaske
„Bimpe!“ med Øl og 3 Pgl. Brændevin, saa Smeden og
hans Svend kunde spise med et Par Gange. Karlen
skulde møde i Smedien Kl. 3 om Eftermiddagen, og saa
gik det raske til de langt ud paa Aftenen blev færdige.

Naar de nye Sko var færdige, tog de fat paa de gamle,
brugte Sko, som var samlet. De blev hamret ud i lange
Stænger „Sømtene“, hvoraf der blev smedet Hesteko-
søm. Naar de endelig var helt færdige med Arbejdet,
gik de ind til Smedens Kone og spiste den sidste Mad
„Kvældsnaver“, og fik i den sidste Tid en Kop Kaffe.

Skulde Hestene beslaas, fulgte der en Mand med, som
skulde „holde op“. Første Gang en Plag blev beslaaet
skulde Smeden og Svenden indbydes om Aftenen til et
Glas Punsch og et Slag Firkort.

Disse gamle Skikke og Akkorder førte til, at Smeden
og andre Haandværksmestre kom med til mange Gilder
og ogsaa selv gjorde mange Gilder. Der var Mortens-

aften, Pøsegilde, Skovgilde og Mikkelsgilde, desuden Bryllupper og Barselgilder, der som Regel varede 2 Dage og Begravelser, der varede indtil 3 Dage. Det er derfor let at forstaa, naar Smeden paa sine gamle Dage, da Begravelser kun varede en halv Dag udtalte, at det var ikke Umagen værd at tage det nye Tøj op af Kisten for.

Lund Lodseri*).

Af Hans Dragehjelm.

Det danske Lodsvæsen fejrer sit 100 Aars Jubilæum i 1931. For 100 Aar siden fik Lodsvæsenet Stadfæstelse gennem Lovgivningen i 1831. De fleste Lodserier er imidlertid oprettede før det nævnte Aar, bl.a. ogsaa det, der skal omtales her, nemlig Lund Lodseri.

„Specielt Reglement for Lund Lodseri paa Sydkysten af Stevns“ blev fornyet og udstedt af Admiralitets- og Commissariats-Collegiet den 19. Maj 1836.

Der er 1 Formand og 2 Fastlodser. Disse Lodser skal paa Forlangende lodse Skibe til Ankerpladserne i Præstø-Bugten ved Rønneklint, eller til Indløbene ved Ulfshale og Bøgestrømmen; derimod maa de ikke befatte sig med Oplodsning fra Rønneklint til Præstø, eller med Udlodsninger fra ovenmeldte Ankerpladser, da disse Lodsninger tilhører Præstø Fjords Lodser.....

Der tilføjes, at ved disse Bestemmelser hæves det tidligere Reglement for Lodseriet. Iøvrigt bliver den almindelige Lovgivning for Lodsvæsenet i Danmark at følge, nemlig Forordningen og Reglementet af 27. Marts 1831.

Saaledes lyder i det væsentlige Reglementet for *Lund Lodseri* i Fakse — i Reglementet benævnt — Præstø Bugt. Som det af det anførte vil fremgaa, har Lodseriet været til før 1836. Dets Begyndelse var allerede i 1813, og det afsluttes med Aaret 1854, da Lodseriet finder sin Fortsættelse andetsteds.

*) Eftertryk ikke tilladt.

Fra ældgammel Tid har Stevnskysten ved Fakse Bugt været anløbet ved *Holtug*, *Rødvig*, *Højstrup* og *Lund* samt paa Strækningen ved *Hylleholt* og det nuværende *Fakse Ladeplads*. Korttegner *Jens Sørensen* har angivet Ankerpladserne paa sine Kort fra 1709 og 1715.

Trafikken paa Ladepladsen voksede især ved den øgede Udførsel af Kalk. Pr. Baad gik Materialet ud til Skibene, der laa paa dybere Vand. Det er værd at mærke sig et Bestillingsnavn, der kom ind i Sproget ved denne Trafik. Den Dag i Dag kaldes de Arbejdere, der bringer Kalken om Bord i Skibene i Fakse Havn for „*Roere*“, et Navn disse Mænd altsaa i sin Tid fik paa en meget selvfølgelig Maade, idet de maatte ro Kalken ud. Forlængst har Arbejderne hørt op med at svinge Aaren, men Mandskabet har beholdt det gamle Navn, og det vil sikkert leve videre, saa længe der lades Kalk i Fakse.

Farvandet over mod Bøgestrømmen er kun af ringe Dybde, og Fakse Bugt har mange Steder kun 8 Fod Vand. I denne række en bugtende Sandrevle, *Nordmandsanden*, med kun faa Fod Vand fra Rønneklint over mod Strandegaards Dyrehave. „*Hesteskoen*“ kaldes det indenfor liggende dybere og i Storm rolige Vand, en naturlig Nødhavn, hvor Skibe især tidligere, før der kom Havn paa Kysten, kunde ty ind, blot de kendte Indløbene dertil. I Præstø Magistrats Indberetning fra 1743 hedder det, at der i Hesteskoen kan indløbe „*Coffardieskibe*, ja og *Fregatter* og der ligge i største Uvejr udi Sikkerhed, i hvilken Havn er 19 à 20 Favne Vand“. Ind og ud af denne Havn var det da Lodsernes Sag at hjælpe de søfarende.

Det forholdsvis lave Vand med en god Bundnæring har fra gammel Tid betinget Faksebugtens Betydning som Fiskeplads. Naar Aarstiden er inde, ses næppe andre Steder ved Sjællands Kyster en tættere Skov af Bundgarnspæle særlig ud for Lund. Foruden af Fisk og Fakse Kalk har Udførslen navnlig bestaaet af Stevns Kalksten og Kugleflint samt Træ og Sæd. Selve den dan-

ske Krigsflaade har hentet sine Forsyninger her, ikke blot af Træ fra Vemmetofte Skovene, men Historien beretter jo om *Absalon*, der under Sejlads hjem fra et Vendertogt gik i Land paa Stevns og lod samle Kuglefint til Skydevaabnene.

De 42 Aars Historie, Lund Lodseri har at berette om, vil være et Bidrag til dansk Sømandsfærds Vilkaar ved vore Indvige sammenført med et Bidrag til vort Lods-væsens Historie.

Dragør Lodseri laa mod Nord, og *Rønneklint* Lodseri mod Syd, derimellem fandtes før 1813 ikke noget Lodseri. Den 5. Oktober 1813 traadte imidlertid Lodseriet i „Landsbyen og Fiskerlejet Lund“ i Virksomhed.

Den vejfarende, der kommer fra Rødvig med Retning mod Fakse Ladeplads, passerer nær ved Vejsvinget i Lund By en *Mindesten* rejst 1912. Indskriften lyder: „31. Maj 1812 tilbageerobrede 20 Mænd fra Lund et Skib fra Englænderne. 6 fik Dannebrogskorset“. Den nævnte Begivenhed om den djærve Befolknings Handlemaade er al Omtale værd, men er for vidtløftig til at medtages her. Imidlertid er det dog samme Begivenheds Omstændigheder, der blev Anledningen til Oprettelsen af Lund Lodseri.

Lund er en lille Landsby, der ligger 6 km Vest for Rødvig, godt skjul i en Lavning langs en Bæk umiddelbart ved Vandet. Byens Befolkning havde saa langt fra været opskræmmet ved den nævnte Begivenhed i 1812, at vel knapt andre end Deltagerne i Udfaldet anede noget derom før bagefter. For Deltagerne havde Affæren dog været spændende nok, ret en Bedrift, som Eftertiden jo ogsaa berømmer, og som H. M. Kongen ved Lejligheden paa-skønnede, ligesom de paagældende fik hver en ret god Fortjeneste i rede Penge. Et dansk Fartøj havde været erobret af Englænderne, som vi var i Krig med, og de Lund Mænd af *Kystmilitsen* havde tilbagetaget det som *Prise*.

Kort herefter henvendte Gaardmand *Peder Jensen*,

der var en af de hædrede Deltagere, og endnu et Par Mænd i Lund sig til deres Præst, den i sin Tid saa kendte Provst Dr. theol. *W. Fr. Engelbreth*, der sad i selv samme Embede som Præst i Lyderslev i den for en Embedsmand usædvanlige Tid af 64 Aar og først døde i 1861 (jfr. Aarb. for „Pr. A. hist. Samf.“ 1922). Mændene vilde, at der skulde ansættes en Lods i Lund, for at han kunde holde Udkig med de langs Kysten sejlene danske Skibe, hvis Opgave det var at holde sig paa Afstand fra Engelskmændene, der laa og krydsede længere ude i Farvandet. Provsten, der fandt Forslaget fornuftigt, lod det gennem Amtmanden gaa videre til Admiralitetet. Overlodsens, Kontreadmiral *Poul de Løwenørn* undersøgte i Juli Maa-ned 1813 personlig Forholdene paa Stedet. Han fandt de Folk frem, om hvem der kunde være Tale ved et Lodseris Oprettelse.

Den 26. August gav Kongen sit Bifald til Lodseriets Oprettelse, direkte under Overlodsens. Den 5. Oktober 1813 udnævnte Admiralen Gaardmand, Dbmd. *Peder Jensen* til at være Lodsformand i Lund.

Løwenørn havde anset det for rigtigst at udstede Patent til endnu to, første og anden Lods i Lund. Maaske tillagde han den hele Sag ret stor Betydning. Men Ordningen havde maaske ogsaa en praktisk Aarsag, idet Lodsformanden havde en Baad, hvilken Lodseriet selv skulde holde sig med, og de to andre, udnævnte skulde da især yde Betjeningen. Den ene af de saaledes ansatte to unge Mænd var Peder Jensens Søn Jens Pedersen og den anden Anders Jeppesen. Begge var ved Udnævnel-sen „Søemilitter fra Præstø Amts Hovedrulle“, og ved Ansættelsen som Lodser blev de fri for Søkrigstjeneste og hjemsendt. Allerede Aaret efter traadte A. J. tilbage og blev Landmand i Lyderslev, og en ulykkelig Hændelse berøvede J. P. Livet, idet han druknede paa en Sejlads til Præstø Natten mellem den 27. og 28. September 1815. Lodsformandens yngre, næppe 17-aarige Søn *Peder Pedersen* rykkede ind i Broderens Sted, og hans lidt ældre

Broder Poul havde alt tidligere afløst A. J. For endelig at nævne endnu en Broder, nemlig *Lars Pedersen*, fik denne som 17-aarig Lodspatent, idet han i 1821 afløste sin ældre Broder Poul. Hermed er nævnt Navnene paa de Lund Lodser fra Lodseriets første Aaringer. Det er tillige Hovednavnene i Lodseriets Historie, alle paa den ene Mand nær tilhørende den samme Familie.

Samme Dag, den 5. Oktober 1813, Udnævnelser af Lodserne i Lund fandt Sted, lod Overlodsens Udgaaf Meddelelse om det saaledes oprettede Lodseri til de nærmest interesserede: Lodserne i Kallebostrand og ved Långebro, Direktionen paa Vemmetofte (specielt til Godsforvalter *Thaning*, der — ulønnet — paatog sig Hvervet at være den foreløbige Mellemand mellem Overlods og Lodsformanden), Byfoged Dahl i Præstø, Nyord Lodseri o. fl.

Naar Lodserne den Gang antoges, skulde de aflægge Ed. For at spare de nævnte Ulejligheden med den i hine Tider ret besværlige Københavnsrejse, paatog Godsforvalteren paa Vemmetofte sig det i saa Henseende fornødne.

Nogen Betydning for Sejladsen under Krigsforhold fik Lund Lodseri dog ikke; med Udgangen af Aaret 1813 hældede Krigen mod sin Afslutning. En Lodsning under Krigen skal dog anføres, iøvrigt den første, der blev udført af Lund Lodseri. Det derom anførte giver tillige et lille Eksempel paa, at „Krig giver Penge“, hvad Begivenheden ud for Lund i 1812 jo ogsaa havde vist. Den 19. Februar 1814 modtog Lodsformanden i Lund flg. Skrivelse fra Overlodsens: „Hermed de Lodspenge, som I har til Gode for, at to af Eders Lodser har lodset 2 Fartøjer af Raketflotillen under Kaptajn von Schumacher om Natten den 8. Oktober 1812 fra Højstrup Bugten til Strandegaards Batteri. Hvert Fartøj 5 Fod dybg. gør 10 Fod à 20 Rb. skil. Sølv-Værdi, Vinter-Takst, er efter Navne-Værdi 3 Rbd. 92 Sk. og i Dansk Courant 23 Rbd. 4 Mark 8 Sk.

Endvidere har jeg paa vedkommende Kontor be-

gæret Jens Pedersen Lunds Prisepenge, hvilke er mig bleven udbetalt saaledes for Skonnert Brig „Ane Marie“ 56 Rbd. 47 Sk og for „Comerce“ 3 Rbd. 35 Sk“.

De Lund Lodser fik under Krigen en kortvarig Virksomhed til Lands. Til det allerede i 1808 oprettede *Strandegaards Batteri*, hvis Volde og Grave bestaar den Dag i Dag næsten uændrede, blev der paa Omgang udsendt en af de Dragør Lodser, for at han kunde holde Udkig med alt, hvad der hørte Søen til, og i saa Henseende være Batteriløjtnant Nissen behjælpelig med sin Sagskundskab. Da der imidlertid var 9 Mils Rejse for Dragørlodsen til Batteriet, og der skulde skaffes Vogn til Manden hele den lange Vej, fik Overlodsen sin Indstilling om en Forandring i Vagtpostens Besættelse godkendt af Admiralitetet. Herefter fik de Lund Lodser Vagten overdraget. De havde kun 1½ Mil til Strandegaard, saa de maatte befordre sig selv og fik ingen Rejsegodtgørelse for Rejse. Som man ser, tjente Staten ved den Forretning, selv om det i Overlodsens Skrivelse af 25. September 1813 til Godsforvalter Thaning hedder, at „mig synes, Lund Lodserne kunde have Fordel deraf“. *Lodshvervet* var den Gang helt *ulønnet*, og det gjaldt om at skifte med Brikkerne paa den fordelagtigste Maade. I Diætpenge skulde Lodsen paa Vagt have 4 Mark dgl. Sølv-Værdi, hvilket Beløb udbetaltes maanedsviis af Batteriets Chef. Det var imidlertid Lodserne tilladt at afløse hinanden hver 4. Dag eller 8. Dag, som de selv vilde, blot der blev truffet en Aftale desangaaende med Officeren.

Torsdag den 21. Oktober Kl. 9 om Morgenen mødte den første Lund Lods paa Strandegaard. Tjenesten i Batteriet blev som nævnt ikke af nogen lang Varighed paa Grund af Krigens Ophør. Men desto varigere blev maaske Sporet af Lodsernes Besøg der. Den vejfarende vil paa den omtalte Mindesten i Lund se anbragt to Kugler. De fremkalder for Beskueren uvilkaarligt Billedet af — et blodigt Slag i 1812. De i Landsarkivet

beroende, mange og indholdsrige Dokumenter vedrørende Affæren har imidlertid intet om Kugler og Krudt ud over et enkelt Bøsseskud. For Folkeoverleveringens Paastand paa Stedet om Skud med Kanoner ind mod Lund er der *intet Grundlag* at bygge paa. Saa Kuglerne kan ikke være komne den Vej fra. Hvorledes da? Maaske — og sandsynligst — er de i Løbet af Vagtperioden i 1813 eller 14 haaret hjem fra Strandegaard til Brug ved — Sennepsmaling i Lund. Skulde de ikke være komne til Byen paa den Maade, er de vel købt hos Jernhandleren i Storehedinge. Saadanne „Senneps-Kugler“, hvormed der trilledes rundt i et Lerfad, naar Sennepskornene skulde males, har jo tidligere været almindelig anvendt mange Steder i Landet, ja, bruges f. Eks. endnu paa Sydstevns til dette Formaal. To saadanne Kugler fik ret uhistorisk, men dog til stadig Amindelse om Krigen 1807—14 deres Plads paa Mindestenen i Lund By.

Som det vil erindres fra Omtalen af Lund Lodseriets Oprettelse, var de to ved denne Lejlighed udnævnte, unge værnepligtige bleven fritaget for Krigstjeneste og hjemsendt. I en Skrivelse af en senere Dato fremhæver Overlodsens den Begunstigelse, som Lovgivningen om Lodsvesenet hjemler de ansatte, nemlig at de er *fritagne for Møde ved Sessionen* og Udskrivning til kgl. Tjeneste. Godsforvalter Møller, der i 1819 afløste Thaning, faar i 1824 til Viderebesørgelse fra Overlodsens tilsendt Underretning om en ny Begunstigelse, nemlig at Lodserne iflg. kgl. Resolution af 9. Maj s. Aar er *fritagne for Arbejde* med Veje. Kirker og Skoler, selv om de er Husmænd og Inderster.

Nogen Tid før denne sidste Meddelelse indløb, var der kommet en anden, der ogsaa havde sin Interesse, og som kaster sit Lys over Tiden. En Skrivelse i Marts Maaned gik ud paa, at naar Lodserne efter foretagen Lodsning rejste hjem over Land „maatte de benytte anden end Vognmandsbefordring“. Paa Lodsernes Hjemrejse havde det nemlig flere Gange truffet sig, at de for at

komme des hurtigere, men i Særdeleshed billigere tilbage til Hjemstavn, havde benyttet sig af *tilfældig Befordring* uden for Vognmandslauget, og saa skulde det være hændt, at en og anden Lods var bleven „anholdt,, af Lauget, som havde anset sig fornærmet i sine Rettigheder og derved havde Lodsens haft betydelig Tids- og Pengetab“.

Som det vil ses, har Fortiden kendt sit Tvangsregimente, der ikke staar tilbage for nogen moderne Lockout- eller Strejkesituation. Overlodsens hjalp imidlertid sine Folk over Vanskelighederne, og han henstillede til dem, at de paa deres forefaldende Landrejser altid burde bære det i Tjenestetiden befalede *Lodsskilt* — i et Baand om Halsen.

Paa den anden Side forlangte og ventede Løwenørn Villighed og god Tjeneste af sit Mandskab. Det kom Lods Peter Larsen paa Strandegaard ved Kallebodstrand (Hvidovre) til at sande. Der var klaget over ham, og Overlodsens lod ham tilskrive: „...Din Karl er gaaet om Bord i en fra Stevns kommende Baad, ført af Hans Hansen, og med Vold og Trusler affordret ham 2 Mark i Frikkepenge, da han ej brugte Lods, hvilket Beløb er ulovligt og langt over Taksten. Baadene var end ikke en Læst drægtig; din Karl var endog saa uforskammet at gøre Støj i Baaden og træde Kompasset itu, som jeg har set knust, saa jeg har maattet købe ham et nyt og derfor betalt 15 Mark, som jeg anfører dig til Regning, som du skal godtgøre mig. Jeg befaler dig herved at komme her op til mig og forevise mig din Takst, du retter dig efter, at du kan faa ordentlig Besked. Og det siger jeg dig, at dersom din Karl forvolder nogen Uorden herefter, eller han tager mere, end Taksten tillader, da lader jeg dig arrestere og straffe alvorlig“.

Saaledes lød Skrivelsen til den uheldige Lods i 1823. I 1830 afskedigedes han paa Grund af Svagelighed. (Et Baadkompass som i Skr. nævnt, stammende fra samme Tid og brugt af Lods Poul Pedersen Lund, er i 1928 skænket

Storehedinge Museum af Gaardejer Peder Nielsen, Espemose. Det passer ned i en blaagrøn malet Trækasse af 25 cm Dybde og af omtrent tilsvarende Maal i Længde og Bredde. Paa Skydelaaget, der gaar i False i Kassens Rand foroven, læses et udsnittet P. P. Fabrikantens Navn C. Lydtmand, Kjøbenhavn, læses paa Kompasskiven). Der vil senere blive nævnt en af de Lund Lodser, som i høj Grad selvforskyldt fik sin overordnedes Uvilje at føle. Hans Navn var Rasmus Thomsen, en Skikkelse, om hvem den stedlige Overlevering skabte mange Historier.

En Vidtløftighed ved Lund Lodseri var, at al Brevveksling maatte gaa over Vemmetofte Gods. Thaning, der fungerede ved Lodseriets Oprettelse, var dog Hjælpsomheden selv, naar det kneb. Bl. a. sørgede han for Meddelelsen om de kvartalsmæssige Kurser, hvorom Lodserne skulde holdes underrettede paa Grund af vore Penges svingende Værdi i hine Aaringer.

Ved Anders Jeppesens Afgang som Lods allerede i Sommeren 1814, da han skulde overtage en Gaard i Iyderslev, havde man fra Lund blot sendt en mundtlig Bescked til Overlodsens, som jo imidlertid ikke kunde lade sig nøje hermed. „De godt Folk i Lund er nok ikke synderlig vante til at skrive. Jeg har derfor ikke faaet andet end, at de med et Bud har sendt mig A.J.s Lodspatent, men den skriftlige Melding m. v. udbeder jeg mig, Hr. Kammerraaden vil have den Godhed at bringe i Orden for dem; thi uden denne Formalitet kan jeg intet udrette i Sagen“. Efter denne Henvendelse fra Overlodsens til Godsforvalter Thaning blev det fornødne ordnet, og den i Overlodsens Arkiv bevarede Afskedsbegæring for A. Jespersen af 11. September 1814, undertegnet af Lodsformanden i Lund, er skrevet med Provst Engelbreths kendte, sirlige Haandskrift.

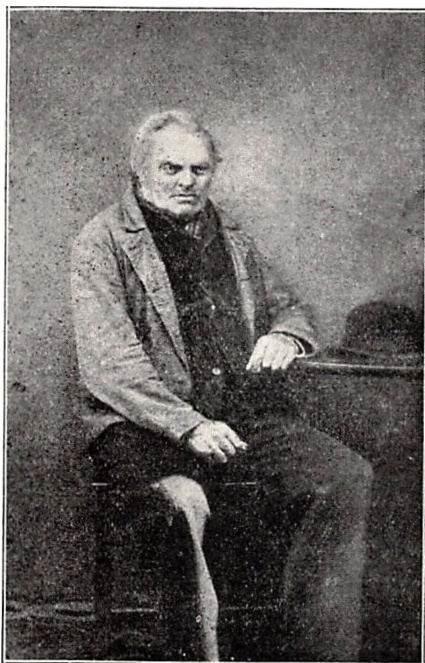
Forskellige tjenstlige Forhold kunde tjene til at gøre Lodserne interesserede i deres Kyststrækning. Lodsformanden fik straks efter Lodseriets Oprettelse tilsendt to

Bekendtgørelser angaaende *Kallebostrand-Løbet*, den Vej, alle Smaafartøjer fra Østsjælland fulgte til København, i hvilken By de lagde til ved Gl. Strand og Børsen.

I 1827 forlangtes der til Lodsvæsenet og til Brug for Søkortarkivet opgivet, hvilke Kirker og andre mærkelige Genstande paa Kysten der maatte tjene til *Lodsmærker*, og i 1830 ønskede Direktionen for Vemmetofte sig underrettet fra Overlodsens om, hvorvidt de Træer, der stod i det saakaldte „Bøget Vænge“ i Lund, var bestemt til at skulle bevares som Lodsmærker. Lund Lodserne Mening afæskedes, hvorefter det viste sig, at Træerne kunde fældes.

Noget senere fandt en anden Sag sin Afgørelse. Lodsførmanden havde i 1831 mundtlig henledt Overlodsens Opmærksomhed paa den saakalte *Kalkgrund* ud for Stevns Klint og mente, den burde afmærkes med en Tønde.

Den daværende Godsforvalter, Kammerraad Møller fik Lejlighed til at udtale sig derom og indskød i sin Skrivelse de mærkelige Linjer: „Den nævnte Grund maa være Lodserne saa vel bekendt, at de ikke vel kan forfejle sig; desuden vil en saadan Mærketønde sandsynlig have til Følge, at de Søfarende ikke benytter Lodserne i Lund, da de selv ved en saadan Tøndes Udlægning

Lods Rasmus Thomsen.

kan vogte sig for Grunden, og saaledes vil den liden Fortjeneste, Lund Lodser har, for største Delen være tabt for dem“. Trods disse — sikkert mere velmente end velvalgte — Udtalelser blev efter Overlods Wulffs Ønske en Pejling foretagen paa Stedet, og der blev udlagt en Tønde, hvis Pasning og Vedligeholdelse overdroges Lodsformanden mod en Godtgørelse af 25 Rbd. aarlig.

Kammerraadens Indskydelse i Skrivelsen var aabenbart sket under Indtryk af Lund Lodsernes saare smaa Indtægter. Gennemgaar man *Lodseriets Regnskaber* under hele dets Eksistens, er det jo unægtelig næsten beskæmmende smaa Tal. Til Eksempel i et sløjt Aar som 1828 fik hver af Lodserne i alt kun — 4 Rbd. 64 Sk. I Sandhed, Overlodsens Ret, naar han om sine Folks Fortjeneste udtalte, at Lodseriet her kun kunde blive — en *Bifortjeneste* ved Siden af andet Erhverv. Det var kun en Gentagelse af, hvad alle Overlodsens Forgængere havde maattet sande, naar Admiral *Suenson* paa tjenstlig Rejse i Sydstevnens ved sin aarlige Inspektion skal have brugt den staaende Vending, at Stevnskystens Lodseri var det fattigste og usleste i hele hans Distrik. Forklaringen paa Fattigdommen ligger jo for den væsentlige Del i det allerede nævnte Forhold med den ringe Vanddybde i Fakse Bugt og Bøgestrømmen, idet Lodstaksten naturligvis rettede sig efter Fartøjets Dybgaaende, og iøvrigt intet havde med Lodsens Dygtighed som saadan at gøre.

I sin Rapport til Admiralitetet om Rejser i Distriktet udtaler Overlodsens i 1832, at Lund Lodsernes Fiskerbaade, der tillige benyttes til *Lodsbaade*, er store og velsejlende Fartøjer. Det var klinkbyggede Baade, der kunde tage sine 40 à 50 Tdr. Sæd paa de Farter, Baadførerne aarlig foretog til Hovedstaden. Forholdene ved Rødvig og Hylleholt er nu ganske anderledes end forhen i Tiden. Men ved Lund er „Havnen“ endnu uforandret som for 100 Aar siden. Det er en Kampestensmole ræk-

kende i lige Linje ud fra Kysten, vel sagtens stammende fra Arilds Tid, saa længe Byen har eksisteret, men forbedret og udbedret Tid efter anden.

I sin ovenævnte Rapport fra 1832 indberetter Overlodsens, at de tre til Lund Lodseri hørende Lodser bor paa tre forskellige Steder, nemlig Formanden ved Haunlev Strand (Rødvig), 1. Fastlods i Lund og 2. Fastlods ved G. Skovridergaard under Vemmetofte. Disse Bopælsangivelser viser den Forandring, Lodseriet var undergaaet siden dets Oprettelse i 1813, da alle tre Lodser boede i Lund. I 1838 opgiver imidlertid Formanden sin Virksomhed, flytter fra Stranden og overtager en Gaard i Skørpinge. Som hans Efterfølger melder sig Fisker Hans Christiansen, boende i „Plus ved Rødvig“. Han anbefales af Godsforvalter Howitz paa Vemmetofte og opnaaede Antagelse som Lods. I 1838 lod Staten opføre en Toldbetjentbolig i Rødvig, den første Bebyggelse i det nuværende Rødvig, naar der tænkes paa den Del af Ladepladsen, der hørte under Gjorslev Gods. Lige op til dette Gods men paa Vemmetofte Jordernes Grund laa „Plushusene“ — den allerførste Bebyggelse paa disse Strøg (jfr. Aarbogen 1926, S. 130). Det var kun rimeligt, at Lodseriet paa Sydstevn's efterhaanden arbejdede sig hen imod Rødvig. Nu var Begyndelsen gjort med Plushusene.

Omkring 1850 udviklede Begivenhederne sig ret hurtigt for Lund Lodseri. I 1844 havde Lods *H. Christiansen* sluttet Kontrakt med Ejeren af Gjorslev *J. Scavenius*. Han fik Tilladelse til at bygge og drive Kro ved Siden af den førnævnte, opførte Toldbolig ved „Rødvig Skanse“. Rødvig voksede. Der kom Havn.

Under Opslagsnavnet „Lund Lodseri“ i Overlodsens Arkiv fra 1854 staar der at læse: „Ifølge Marineministeriets Skrivelse af 21. Februar 1854 er Lodsernes Antal fastsat til 1 Fastlod og 1 Reservelods med *Lodsstation „Rødvig Skanse“*. Med et Pennestrøg, om ikke formelt, saa i hvert Fald reelt, var Lund Lodseri hermed ophørt at

eksistere. Paa et vist Tidspunkt havde Overlodsens villet, at de fungerende 3 Lodser alle skulde flytte til Rødvig, en Udvej, der dog kun kunde blive en Idé, men uigennemførlig i Virkeligheden. De to Lodser i Lund og ved Vemmetofte Strand, der traadte tilbage, fik udbetalt et mindre Gratiale een Gang for alle. I *Lodsbogen*, der var paa-begyndt i Trediveerne, hvor Admiral Suensons smukke, faste Navnetræk senere ved de aarlige Inspektionsrejser skulde pryde Foliosidernes tykke Blade, findes Lods Peder Pedersens sidste Lodsning indført den 16. Juni 1854 og Lods Rasmus Thomsens den 1. Maj. s. A.

Peder Pedersen fortsatte sin Virksomhed som Gaardmand og Fisker til sin Død i 1866. „Stevns Avis“ skriver ved hans Død om den sidste Lund Lods, den ansete og vellidte Mand: „Vor Egn har mistet en af sine brave Mænd. I mange Aar var han Formand for Lund Lodseri og udførte sin Dont til alles Tilfredshed, og ligesom han ikke hørte til dem, der blev i Land, naar Stormen tog til, saaledes ydede han ogsaa sin Hjælp med en sjælden Beskedenhed og var stedse den beredvillige og hjælpsomme Mand, som man til enhver Tid kunde sætte sin Lid til ... Hvad enten man forstyrrede ham i hans Nattero, eller man om Dagen søgte hans Bistand og Hjælp, stod hans Hjerte som hans Dør bestandig aaben, og skønt han ikke som hans afdøde Fader, Peder Jensen, var hædret med Kors og Hædersmedaille, var han agtet af enhver, han stod i Kendskab til, og Navnet *Peder Pedersen* i Lund vil ofte blive erindret paa mange Steder, efter at han forlængst er jordfæstet“.

Rasmus Thomsen, der afskedigedes som Lods samtidig med Peder Pedersen, skal have været en meget dygtig Rørgænger. Han var bleven antaget 1831. Hans Naturel og hele Person har aabenbart staaet i en Mod-sætning til hans nævnte Dygtighed. Folkeoverleveringen har villet gøre ham til en Skriver-Hans Skikkelse. Og noget er der vist om det, selvom ikke alle de Historier, der endnu fortælles paa Egnen om ham, og som Pladsen

ikke tillader at gengive her, maatte være sande. En Gang vilde han da ogsaa holde sin høje foresatte, Overlodsens, for Nar ved at opgive en urigtig Melding om, at Mærket paa *Nordmandshage* var kommet paa en gal Plads. En Undersøgelse viste, at Vartegnet var udlagt og laa rigtigt efter de bestemte Landemærker. Det hele havde kun været et af R. Th.s sædvanlige Puds over for „de fine“, men han fik en alvorlig Irettesættelse gennem Godsforvalteren paa Vemmetofte, og Overlodsens lod ham gennem denne forstaa, at hans Adfærd i paakommende Tilfælde kunde paaføre ham Straf. Ogsaa paa andre lignende Bedrifter indlod R. Th. sig. Et stort Spillekort-Smugleri i 1837 med nogle Kasser ustemplede Spillekort fik Lodsens Navn frem i Forgrunden, og han blev idømt en Bøde.

Der er braadne Kar i alle Lande og paa — alle Kyster. At fortie Arkivernes Vidnesbyrd, naar der tales om Skavanker, vilde jo være at fortegne det Billede, der netop ønskes frem. Der er imidlertid Vidnesbyrd nok om Mands Mod og Vilje paa den Kyst, der her er berørt. Foruden „1812“ og Strandinger, der er mindre kendte, er der især at berette om Redningsdaaden *Nytaarsnat 1803*, hvor Mænd fra Lund i det haardeste Vejr reddede en hel Skibsbesætning under Højstrup. I „Patriotiske Handlinger af Danske og Norske — En Exempelbog for Ungdommen — udgivet af S. Sadolin, Kbhvn. 1806“ findes Redningsarbejdets Enkeltheder omtalt, og Bedriften berømmes. Det var ved den Lejlighed, Gaardmand *Peder Jensen* selv femte tildeltes „Medaille for ædel Daad“, han, hvis Sønner alle viste sig at være Søens Helte af samme Støbning som Faderen. De „gamle Lundere“ ristede deres Navne i Stedets Historie og gav Lund Lodseri sin Saga, i dets korte, men ingenlunde betydningsløse, Levetid.

Fra et gammelt Felberederhjem i Næstved.

Af *Chr. Hermansen.*

Min Oldefader Johan Hendrich Galle har i Maj Maa-
ned 1761, da han som Felberedersvend var rejst fra
Næstved til København, begyndt at føre en Slags Dagbog,
hvori han ogsaa har noteret en Del om sit eget og sin
Families Liv. Senere har især min Bedstefader og Fader
fortsat Optegnelserne, men ved at følge de Spor, som de
ældste Notitser har givet, er det tillige muligt at faa rede
paa et Par tidligere Slægtled.

I 1732, den 18. Juni, blev min Tipoldefader „højagt-
bare og velfornemme Mester Johan Diderich Galle, Ur-
mager, gift med den gudelskende og dydsirede Mø Anne
Christophersdatter“ og fik i dette Ægteskab fire Børn,
hvoraf to dog døde som ganske spæde. Om Johan Dide-
rich Galle har vi iøvrigt kun sparsomme Efterretninger,
men vi véd dog, at han er Mester for St. Peders Kirkes
Urværk, idet baade Kontrakten, som han sluttede med
Kirkeværgerne i 1735, er bevaret, og Værket selv endnu
bærer hans Signatur. Derimod kan vi følge min Tipolde-
moders Slægt, og den viser sig at have tilhørt Felbereder-
professionen. Hendes Forældre var Felbereder Chri-
stopher Pedersen Korf og Sara Jacobsdatter, som maa
have været ret ansete Folk, da Manden fra 1717 var
Værge for St. Mortens Kirke. Han døde den 28. Novem-
ber 1719 og endnu inden Skiftet efter ham var sluttet
(16. August 1720), havde hans Enke trolovet sig med Fel-
beredersvend Hans Henrich Hansen, der var omkring en
Snes Aar gammel.

Hensynet til de to Børn, den tolvaarige Jacob og den otteaarige Anna, og til at Felberederiet kunde blive fortsat, har virket til, at dette andet Ægteskab kom saa hurtigt i Stand, men iøvrigt er det jo et almindeligt forekommende Fænomen i ældre Tider, at den efterlevende Ægtefælle giftede sig meget hurtigt igen. Sara Jacobsdatter var betydeligt ældre end sin anden Mand, idet hun var født 1675 og altsaa i 1720 var 45 Aar gammel, men heller ikke denne store Aldersforskel var noget usædvanligt. Hans Henrich Hansen var selv Søn af en Felbereder Hans Mikkelsen i dennes andet Ægteskab med Regina Slefolinasdatter, og om dette gælder ligeledes, at det blev indgaaet umiddelbart efter, at det første var opløst. Da Hans Mikkelsen nemlig døde i 1725, efterlod han sig to Sønner af første Ægteskab, Mikkell og Christian, henholdsvis 28 og 26 Aar, og tre Børn af andet Ægteskab, Hans Henrich og Andreas begge 25 Aar, og en Datter Karen paa 21 Aar.

Johan Diderich Galles første Ægteskab varede kun i otte Aar, idet hans Kone Anna Christophersdatter „døde meget hastig“ den 11. Marts 1740, 28 Aar gammel. Ved Skiftet efter hende var hendes Stedfader, Hans Henrich Hansen, tilstede paa de to Sønner Christoffer og Johan Hendrichs Vegne. Ikke længe efter har J. D. Galle, der paa dette Tidspunkt var nærved de 60 Aar, giftet sig igen, denne Gang med Catharina Hedvig Kjærulf, som var Datter af Præsten i Køng Søren Poulsen Kjærulf. I dette Ægteskab var der tre Børn, Søren døbt 27. Juli 1742 og død som Urmagersvend i Kellinghusen 13. Marts 1775, Anna, og Jacob, der blev Guldsmed i Aarhus. Af de to ældre Brødre fulgte den ene, Christoffer (født 16. Aug. 1734), sin Faders Levevej og blev Urmager i Næstved, hvor han døde 1812, medens den anden, min Oldefader, Johan Hendrich Galle (født 23. Maj 1737) blev Felbereder og fulgte Traditionen fra sin Moders Slægt. Han har selv noteret herom, at han samme Dag som hans Bedstemoder, Sara Jacobsdatter, døde, den 3. Marts 1750.

kom i Huset hos Bedstefaderen (d. v. s. hans Moders Stedfader Hans Henrich Hansen), og efter at han var blevet konfirmeret ved Mikkelsdag 1751, siger han: „begyndte jeg Anno 1752, den 7. Maj i Jesu Navn at lære Felberederhaandværk hos min Bedstefader og blev gjort til Svend den 23. December 1756. Og saa arbejdede jeg hos ham til den 15. Maj 1761“. Derefter tog han til København, hvor han havde Arbejde i 5 Uger, og sejlede saa den 2. Juli 1761 fra Københavns Rhed. Den 9. Juli var han i Riga — „der er 130 Mil til Vands“, har han noteret — og arbejdede dér hos Mester Bein til den 18. Januar 1763. Hjemturen lagde han over Land, sikkert vandrende paa sine Ben fra By til By — han har i hvert Fald omhyggeligt skrevet op, hvorlangt der var fra den ene til den anden — og tjenende sig frem ved at tage Arbejde undervejs. Mitau, Libau, Memel, Königsberg, Danzig, Berlin, Magdeburg, Halberstadt, Hannover, Celle, Hamburg, Lübeck var Hovedpunkterne paa hans Rejse.

Da han var vel hjemme igen i Næstved, hvor hans Fader Urmager Galle i Mellemtiden var afgaaet ved Døden efter lang Tids Svaghed*) den 5. Januar 1763 over 80 Aar gammel, var det hans Agt at blive her Resten af sine Dage. Den 12. September 1766 giftede han sig med Anna Christiane Hjort, født 28. Oktober 1740 som Datter af Tobaksspinder Jacob Ibsen Hjort (død 6. Maj 1742) og Anne Christine Brøgelman, den 25. September fik han Borgerskab, den 22. December købte han en Gaard paa Ringstedgade bestaaende af 8 Fag til Gaden, et skikkeligt Gaardsrum med Plankeværk indhegnet og en i Gaarden værende Bag- eller Tværlænge paa 10 Fag, alt eet Loft højt Bindingsværk og teglhængt, og endelig gjorde han

*) Det er ganske ejendommeligt at læse i Skiftet efter ham, at hans Gangklæder blev ikke registrerede af den simple Grund, at de allerede var brugt til Børnene i den salige Mand's lange Svaghed.

Mesterstykke og indgik i Felberederlauget den 23. Februar 1767.

I Ægteskabet var der ni Børn: Johan Jacob (født 30. April 1767, død 11. Juli 1778), Sara (født 15. Maj 1769, død 14. Okt. 1789), Hans Hendrik (født 15. Okt. 1770, død 13. Novbr 1770), Ulrikka Marie (født 18. Juni, død

Felbereder Galles (senere Hermønsens) Gaard paa Hjørnet af S. Peders Kirkeplads og Lille Brogade.

18. Aug. 1772), Anna Marie (født 18. Okt. 1773, død 12. Jan. 1774), Tvillingerne Hans Hendrik (født 22. Dec. 1774, død 23. April 1811) og Christian (Købmand i Stubbekøbing), Ulrikke Marie (født 20. Januar 1777, død 19. Juli 1841) og Johan Jacob (født 19. Aug. 1778, død 29. Maj 1779).

Min Oldefader var i 1775—1778 og omkring 1790 Oldemand for Felberederlauget og har fra denne Stilling efterladt sig nogle Dokumenter, som giver ganske gode Oplysninger til at forstaa Haandværkets Vilkaar. I 1784 ønskede man at faa sat en bestemt Takst for Sal-

get af Skind og krævede derfor i Raadstueforsamlingen den 23. Februar de nødvendige Meddelelser af Felberederne. Allerede Dagen efter afgik der en Skrivelse herom, hvori det hedder, at der hidtil ikke har været nogen Takst her i Næstved og at „det er heller ikke muligt, at der kunde sættes nogen Takst paa de Faare-, Vædder- eller Lammeskind, som falder hos Præster, Degne, Møllere, Bønder og andre paa Landet boende, der ikke véd at aftage Skindene eller behandle dem, som de burde. Thi foruden at de Faar og Lam, som de slagter til egen Husholdning og Brug, kun er faa, saa bliver Skindene som oftest ved Snit og Huller saa bedærvede at de næsten er ubrugelige. Hænder det endelig, at Skindene aftages varligt, saa estimerer en Bonde eller andre paa Landet boende ikke et enkelt Skind, men slænger dem skodesløst hen i en Krog eller paa en Stang uden Tilsyn, hvor de ligger eller hænger saa længe, at de fortørres, sammenkrumpes og af Orm og andet Utøj fortæres eller raadner til ingen Nytte. Over saadanne kan ingen Takst sættes, men de maa købes, som man kan akkordere og Skindene være af Værdi“. Derimod kunde der nok være Grund til at sætte en Takst for de Skind, som Slagterne aftog, men forinden man gik ind paa dette Spørgsmaal, maatte man gøre nogle Bemærkninger i Almindelighed. „Københavns Slagtere holder her omkring i Landet deres Slagtersvende, som hos Proprietærerne, Forpagtere, Præster, Degne, Møllere, Bønder og andre opkøber de bedste og største Væddere, Faar, Beder og Lam, der bringes til København, og følgelig gaar de bedste og største Skind til Hovedstaden. Hvad disse Københavns Slagtersvende ikke skøtter om, opkøber igen Købstædernes og Landsbyernes Slagtere, og sluttelig giver de ringere Faar, Lam og Væddere kun smaa og slette Skind. Det er disse Skind, som Købstad- og Landsbyslagterne aftager, der kan og bør takseres paa følgende Maade:

1. De saakaldte Knælinger, som er de mindste og sletteste, hvoraf ingen Skind eller Uld falder til Nytte

for Felberederne, men vel er brugelige for Buntmagere og Handskemagere. Disse Skind faas før og indtil Sanct Hansdag, og der kan for 100 Stk. ikke gives mere end 9 à 10 Rdl.

2. Den Sort, som kaldes Uldskind, er de bedste og faas ultimum Augusti. Naar samme ikke er beskadigede eller befængte med de saakaldte Pokker eller Skab, kan vi for 100 Stk. i det højeste betale 17 à 18 Rdl.
- 3 Studsinger eller Klippinger, saaledes kaldet fordi de en Gang er klippede, og der igen er udgroet nogle Studser af Uld. For denne Sort kan der ikke betales mere for 100 Stk. end 10 Rdl.

Men forøvrigt maa det tillades os at erindre, at Fastsættelsen af en Taxt egentlig ikke er det væsentlige til at ophjælpe vor undertrykte, næsten tabte og nedlagte Profession, men at den i Svang gaaende Land- og Forprang med Skinds Opkøbning og Udførsel eller Udpraktisering af Landet til fremmede Steder kunde vorde hemmet samt en mindre bekostelig og bekvemmere Maade bestemt, naar man antraf dem, der opkøbte Skind og ej selv forarbejdede dem. Ved disse Hovedhjælpemidler kunde vort forfaldne Haandværk oprejses og sættes i Virksomhed“.

Den anden Skrivelse er en Klage, dateret Næstved den 31. December 1791, som de tre Felberedere Henrich Galle, Henrich Lange og Frederich Nielsen indsendte til Generaltoldkamret. Det hedder heri blandt andet: „Den 23. November sidstleden da Frederikssunds Marked blev holdt, kom jeg Henrich Galle dertil medbringende 9 Degger Faare- og Lammeskind, anmeldte dem i Toldboden og betalte den anordnede Konsumtion med 2 Mark 4 Sk. Men da jeg paa Markedet ikke solgte over 2 Degger, mente jeg, at jeg ved Udførselen skulde have faaet tilbage den betalte Konsumtion af de Skind, jeg ikke havde solgt. Dette blev mig nægtet af Betjenten, som derimod henviste mig til Forvalteren, men af ham fik jeg det Svar, at naar det tilbagebragte ikke beløb sig til 3 Mark, kunde

jeg intet erholde. Jeg maatte altsaa efter meget Ophold ved Toldboden rejse med Skaden. Jeg er underdanigst forvisset, at det højkongelige Generaltoldkammer finder denne Fremgangsmaade ubillig, ligesom jeg ikke kan tro, at jeg af Konsumtionsforvalteren i denne Henseende er blevet behandlet lovligt. Denne Sag er i sig selv vel ikke saa stor af Betydenhed, men naar jeg faar forsikret de høje Herrer om, at vi paa mange Markeder næppe sælger $\frac{1}{2}$ Degge Skind mindre 12 Degger, som beløber først til 3 Mark, og den Fordel, man kan have deraf skal være tilstrækkelige til alle Udgifter, som Markedsrejser fører med sig, nemlig Pas til Marked og fra Marked, Stادهpenge etc., saa vil de høje Herrer naadigst indse, at vi har Grund til at paase, at der ikke tilføjes os nogen ubillig Udgift. Ingen Profession kender vi heller, der er udsat for saa mange Ulejligheder som vor. Til hver Købstad vi kommer, bliver vi opholdt ved Porten og vore Varer efterset, hvorved vi ogsaa lider megen Skade, da de bliver forkrøllede og forfjaskede og derfor mindre afsættelige, og naar vi da saaledes skulde betale Konsumtion af de Varer, vi ikke solgte paa Markedet, var det muligt, at vi af de samme Varer kunde komme til at betale Konsumtion i 10 Købstæder. Vi tror ikke, at dette grunder sig i Konsumtionsforordningen, saa meget mindre som vi har betalt Konsumtion af Skindene i raa Materie. Dette er heller ikke fordret af os i andre Købstæder, hvor vi ved Indkørselen har angivet vore medbragte, forarbejdede Varer og ved Udkørselen har betalt Konsumtion af det, vi har solgt“.

Den 9. Juni 1792 kom det kongelige vestindiske guineiske Rente- og Generaltoldkammers Resolution med et blankt Afslag paa Ansøgningen, men tillige med en Anvisning paa, hvorledes Felberederne for Fremtiden skulde bære sig ad for at faa refunderet den for meget erlagte Konsumtion.

Den 2. Januar 1796 købte Henrich Galle Gaarden (Matr. Nr. 189) paa Hjørnet af Lille Brogade og Cathecis-

musstrædet, mellem Værtshusmand Jørgen Jensens Hus i Lille Brogade og Vinhandler Mauritzens Hus og Gaard ud til Cathecismusstrædet og bestaaende ud til Gaden af 14 Fag Mur og Bindingsværk og ud til Strædet af 5 Fag med Portrum, alt een Etage. Gaarden var vistnok opført i 1760'erne eller 1770'erne og tilhørte vor Familie i et Par Menneskealdre, men i den nyeste Tid er den blevet nedrevet og i dens Sted er der opført en stor 3-Etages Ejendom paa Hjørnet af Lille Brogade og S. Peders Kirkeplads (Cathecismusstrædet kendes nu ikke mere som Gadenavn).

I 1808, den 6. Juli, døde Johan Hendrich Galle, men Sønnen Hans Henrich, som var Felbereder-svend, boede hjemme og kunde fortsætte Virksomheden til Underhold for sin Moder og ugifte Søster. Da han imidlertid snart efter, den 23. April 1811, i en Alder af 36 Aar fulgte Faderen, var de to Kvinder ene om at klare Sagerne, idet hans Tvillingbroder Christian havde nedsat sig som Købmand i Stubbekøbing.

Vanskelighederne blev imidlertid løst ved, at Ulrikke Marie Galle kort efter giftede sig med min Bedstefader Hans Peter Hermansen.

Et Vandrebrev udstedt af Hvidgarverlauget i Cassel

*Felbereder Hans Peter Hermansen og
Sønnesøn (Peter Hermansen)
Daguerreotypi fra o. 1850.*

den 10. April 1804 oplyser, at „Peter Hermansen aus Kiiehl“, 21 Aar gammel, af Middelhøjde og lyshaaret, havde arbejdet dér i 14 Uger, men derefter har vi ingen Oplysninger om ham, førend han i 1812 kom til Næstved og bosatte sig her. Han har selv noteret: „Anno 1812 den 28. Juli kom jeg hertil, den 10. September blev jeg forlovet med min Kone, den 26. Marts 1813 holdt vi vor Eryllupsdag. Gud give os Lykke og Velsignelse i vor Ægteforening“. Vielsen fandt Sted i Madame Galles Hus efter forevist Vielsesbrev, dateret København den 10. Februar. Den 31. Oktober 1814 gav han Møde for Magistraten, overfor hvem han opgav at være født i Kiel og at være 35 Aar gammel, og da der intet var til Hinder for hans Ønske om at vinde Borgerskab som Felbereder her i Næstved, blev det meddelt ham.

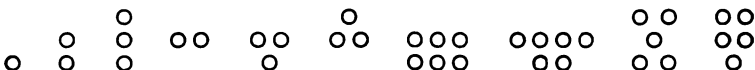
I Juli Maaned samme Aar (1814) døde hans Svigermoder Anna Christiane Galle og den 10. September blev hans Kone „i Jesu Navn forløst med en Søn, som den 2. December blev indpodet i den hellige Daab og kaldet Johan Heinrich Burchard“.

Efter et lykkeligt Ægteskab døde min Bedstemoder Ulrikke Marie Hermansen den 19. Juli 1841 efter kun 4 Dages Sygeleje. Min Bedstefader levede i adskillige Aar herefter og døde først i 1862, den 4. Februar, 82 Aar gammel. Min Fader J. H. B. Hermansen, der var eneste Barn, overtog Gaarden og Virksomheden, idet han var udlært Felberedersvend og senere blev Mester. Han blev boende paa det gamle Sted, til han i 1870'erne maatte sælge det og flytte ned i Ramsherred, men fra denne Tid opgav han den egentlige Felberedning og ernærede sig ved forskelligt Arbejde med tilberedte Skind. I Ægteskabet med Anna Cathrine Wäse var der ni Børn, hvoraf dog de tre døde, inden de havde naaet Konfirmationsalderen, men ingen af dem blev oplært i det gamle Haandværk. Tiderne havde forandret Vilkaarene for de smaa Bedriftsvirksomheder, Maskindriften og Overgangen til helt andre Former for Landbruget havde gjort det umu-

ligt for de gamle Erhverv at klare sig — og hermed var da ogsaa Felberederiet dømt til Undergang.

Da min Fader døde, 80 Aar gammel, rask og rørig til det sidste og stadig systende med sit Fag, i hvilket han var en dygtig Arbejder, var han en af de sidste Repræsentanter for det gamle Felberederi, som han og hans Forfædre havde tjent deres Brød ved.

Saa vidt jeg véd, er der ingen Steder givet nogen Skildring af Fremgangsmaaden ved denne Form for Skindberedning, og det kunde dog have en vis historisk Interesse. Hvad jeg kan huske fra den Tid, jeg var hjemme, det vil sige fra Aarene omkring 1870—75, skal jeg derfor prøve at fortælle, men naturligvis kan der være Ting, som jeg enten ikke har forstaaet eller efterhaanden har mindre klart rede paa. I Hovedsagen tror jeg dog nok, at mine Erindringer giver et rigtigt Billede.

Forskellige Former for Mærkning af Skind.

Til Vadskeskind brugtes Faare- og Lammeskind og Skind af Vildt (Raadyr, Daadyr, Kronhjorte). De blev enten leveret af Bønderne eller kom fra Herregaardene til Beredning. Men Fader købte ogsaa mange Skind til videre Forarbejdning, navnlig fra Naboejendommen, det gamle Gæstgiversted Vinhuset. For at kende de forskellige Skind fra hinanden, baade fra hvem de var kommet, og hvorlangt de var fremme under Tilberedningen, blev de mærkede paa en særlig Maade. Ved Hjælp af en Huggepibe blev der hugget Huller i Ørene paa Skindene og Mærkerne indført i en lille Bog, som vi endnu er i Besiddelse af. Hullerne kunde anbringes i forskellige Figurer, saadan at de ikke blev forvexlede.

Den første Behandling gik ud paa at opløse Uld og

Haar paa Skindene. Ude i Gaarden var der en Kalkkule, hvori Skindene blev lagt ned. Kulen var beklædt med Planker og var et Par Alen paa hver Led, ogsaa i Dybden. Her blev Skindene lagt i Kalkvand af en bestemt Styrke — lædsket Kalk blev opløst i Vand, men Forholdet mellem de to Dele kender jeg ikke — og her laa de i nogen Tid, dog ikke ret længe kan jeg huske. Fader har noteret i sin Bog, at han den 12. Juni 1857 har lagt i Kalk 75 Stk. Hjorte-, Vædder- og Bedeskind, 75 Stk. Vædder-, Bede-, Faare-, Lamme- og Dyreskind, 80 Stk. Dyreskind, og at han den 14. August begyndte at „skave“

Tang af Jern og Skarvekniv.

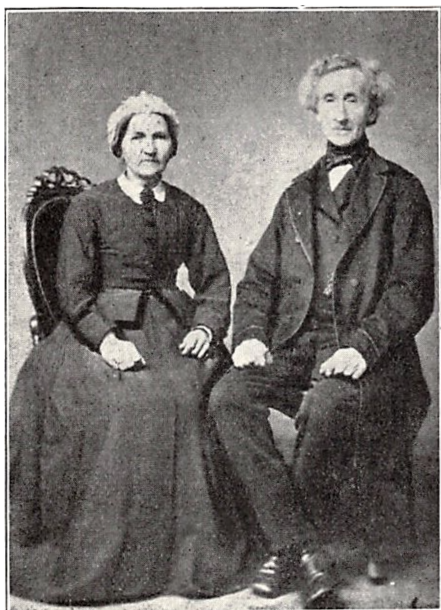
dem. Den 6. September var han færdig hermed, og i samme Maaned tog han til Stampen med dem. Saalænge varede altsaa Felberedningen altsaa. Naar Skindene havde ligget tilstrækkeligt længe i Kalkkulen, blev de taget op ved Hjælp af en stor Tang af Jern — af Form som ovenstaaende Tegning viser — og skulde nu renses. Til at „skave“ Skindene, det vil sige befri dem for Uld og Haar, anvendtes nogle særlige Redskaber, Skarvebommen og Skarvekniven.

Ude i Værkstedet (der oprindeligt var en Stald, til højre for Pørtten, stod tre Skarvebomme, de to af Eg og den tredie af Bøg. Bommen var en kvart Træstamme, en 8 Tommer i Gennemsnit paa hver Led, og en 1½ Alen lang; den hvilede i den ene Ende i en Krydsbuk, omtrent i Hoftehøjde, saadan at den runde Side vendte opad, og støttede med den anden Ende mod Muren. Bukken var til at flytte, hvorved Skarvebommen kunde komme i en mer eller mindre skraa Stilling. Naar min Fader

skulde arbejde ved den, blev den flyttet lidt ind, fordi han var ret høj, medens min ældste Broder Peter, som hjalp Fader, maatte have Skarvebommen anbragt mere vandret.

Naar et Skind skulde skrubes, blev det lagt paa Skarvebommen, saadan at et Stykke af Skindet hang ud over Bommens øvre

Ende. Den, der skulde skrabe Skindene, havde et Læderskødskind paa og presede nu ved at læne sig mod Enden af Skarvebommen Skindet fast. Derefter begyndte Skrabningen, idet man med begge Hænder fattede om Haandtagene af Skarvejernet og førte det ned over Skindet. Haarene var saa opløste, at de let gik af. Mere end det halvc Skind kunde man ikke række ned over, hvorfor hvert Skind maatte vendes, inden

*Felbereder J. H. B. Hermansen
og Hustru født Wäse.*

det var færdigskrabet. Skarvejernet var et Stykke stumpet Jern af Klingeform, men buet saaledes, at det svarede til Rundingen i Bjælken, og var i hver Ende forsynet med et Haandtag. Ialt var dette Redskab henved 3 Kvarter langt. Skindene skulde derefter tørres og blev derfor spilet ud paa nogle store Træflager. Vi havde tre saadanne Flager, der var lavet af almindelige Brædder, og var en 5 Alen paa hver Led; paa hver Side kunde der anbringes 6 Skind. Naar Skindene var blevet slaaet fast paa Flagerne — til de øverste maatte vi bruge Stige — blev

Flagerne stillet paa skraa opad Væggene ude i Gaarden, saa at Luften kunde komme til at virke paa dem, men truede det med Regn, blev de sat ind i Porten. Ogsaa i et Skur nede i Gaarden var der Plads til at spile nogle Skind. Selve Tørringen tog ikke ret lang Tid, og derpaa blev Skindene taget af og indtil videre samlede paa Loftet. Naar der var et tilstrækkeligt Antal, lejede Fader en Vogn, læssede Skindene paa, men havde desuden en halv Tønde almindelig Tran med. Desuden var der Mad og Drikke med i Vognen (ellers drak Fader ikke Brændevin, men paa disse Ture var han forsynet med en Trepostsdunk), for Rejsen til Stampemøllen tog ikke saa kort Tid, vistnok en 14 Dage. De boede saa hos Mølleren, medens Stampningen stod paa. Foruden Fader var min Broder med, og i den Tid vi havde Svend, i 1860'erne, da Erhvervet endnu kunde bære at holde Medhjælp, var han ogsaa med. Svenden var i mine Drengaar en Tysker, Rostock hed han, som fik 8 Mark om Ugen og Kost og Logi. En Tid tog de til Vintremøller ved Holbæk, derefter til Nyraad ved Vordingborg, men det sidste Aar jeg var hjemme, skete Stampningen ved den gamle Vandmølle ved Næstved, der laa, hvor nu Papirfabriken er.

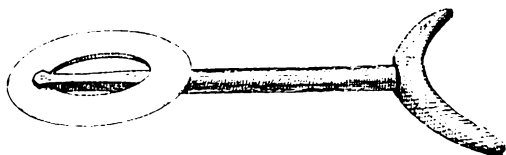
Stampen var en Kasse af Eg, hvis ene Side i Bunden var aftrappet, og heri faldt en Stampeklods ned, som havde en tilsvarende formet Underside — en Mekanisme ved Vandmøllens Hjul besørgede, at Klodsen blev hævet og ved en Indretning udløstes. 10—12 Skind ad Gangen blev lagt ned i Stampen med Tran, og nu gjaldt det om i den Tid, Behandlingen varede, vist 2—3 Timer, at holde Skindene nede i Tranner. Med en Kølle skubbede man dem ned, medens Stampeblokken var hævet op, og saa maatte man skynde sig at faa Køllen væk, inden Blokken faldt, for ellers kunde den give et ordentligt Bagslag. Jeg mente nok, at jeg med mine 14—15 Aar kunde klare denne Opgave, men jeg tog mig ikke nok i Agt alligevel, for Køllen kom i Klemme og gav mig en Sinkadus under Hagen, saa at jeg slog en Kolbøtte og i flere Dage havde Besvær med at spise.

Naar Stampningen var færdig, blev Skindene, der nu var helt mørkebrune af den indstampede Tran, taget op — Stampemekanismen blev sat ud af Virksomhed saa længe — og først hængt til foreløbig Tørring over udspændte Snore og siden lagt til endelig Tørring paa Jorden. Til Slut blev alle Skindene, den tomme Tønde og tomme Dunk læsset paa Vognen igen og Rejsen gik saa hjemad. Her blev Skindene lagt paa Loftet, indtil de skulde have den sidste Beredning, som skulde fjerne den overflødige Tran og gøre dem bløde. I Værkstedet stod et stort Kar (en $1\frac{1}{2}$ Alen i Tværmaal og 1 Alen højt), som Skindene blev lagt i, og derover blev hældt varmt Vand med Soda i. Min Fader og min Broder smøgede saa Benklæderne op og traadte nu med deres bare Ben Skindene ned i Opløsningen, indtil Trannen var helt udvasket. Sommetider fik vi to Drengene — min anden Broder Carl og jeg — ogsaa Lov til at træde Skind ned, hvad vi syntes var en vældig Fest. Skindene blev saa løst vredet af og atter spilede til Tørring.

Efter Vadsnkningen kom der Vitriolsyre (Fader kaldte det Fitriolsyre) i Luden, hvad vi altid morede os over at se paa, for saa kogte og sydede det nede i Karret; der blev saa rørt rundt i den med en Stang og efter at Luden havde staaet Natten over, udskilte der sig et tykt Lag Tran, som blev skummet af. Det var egentlig brunt, men blev farvet, inden det blev solgt til Militæret — Næstved havde jo Dragoner liggende i Garnison — som brugte det til at smøre Lædertøj med. Dette Biprodukt kaldtes for Degra.

Skindene skulde undergaa een Behandling endnu, før de var helt færdige. Oppe paa Loftet var der et Skillerum og opad dette stod to Bjælker paa skraa, hvorpaa der var anbragt en Rækkeramme, det vil sige en Bjælke, som laa i Mandshøjde paa to Knægte, og som var en Favn lang og 5 Tommer paa hver Kant. I Oversiden var der en Rille, paa $1\frac{1}{2}$ Tomme i Bredden og Dybden, og heri passede en lang Stang. Den blev i den ene Ende holdt fast ved et

Overfald af Jern og i den anden Ende snøret til selve Bjælken med Skindsimer. Skindet blev lagt op over Bjælken, medens Stangen var løftet lidt i Vejret, og derefter blev Stangen presset ned i Rillen og fastsnøret, saa at Skindet ikke kunde trækkes ud af Rillen. Med den ene Haand strammede Fader saa Skindet ud, idet han trak det ned mod sig, og med et særligt Redskab begyndte han at skrabe Skindet. „Rækkespade“ bestod af to Dele, et Skaft og en Kniv, begge af ejendommelig Form. Skaftet var af Træ og var omtrent af Arms Længde, i den ene Ende forsynet med en Krykke, i den anden med en skraa Indskæring. Kniven var en ca. 3 Tommer bred Staalring

Rækkespade.

med skarp Yderkant. Naar Skrabningen skulde foregaa, satte man Kniven fast i Skaftets Udskæring ved at stikke Skaftet fra Undersiden af Kniven ind i dennes nedre Kant og anbragte Krykken i Armhulen. Med to Fingre holdt man udenom Skaftets nedre Ende fast paa Kniven og styrede den samtidig. Ved nu at føre Rækkespade i lange Strøg fra oven nedad paa det strammede Skind, opnaaede man at faa Skindet glat. Derefter blev det kridtet, det vil sige gnedet over med et Stykke almindeligt Kridt af en Blok fra Stevns, og saa endelig var Behandlingen slut og Skindene færdige til Brug. De blev anvendt paa forskellige Maader, til Handsker, til Skridtbesætning i Ridebuxer, Undertrøjer og Seler, altsammen syet i Haanden hvert eneste Sting. Fader og Moder havde inde i deres Alkove Overdyner, hvis Betræk var lavet af Vadskeskind, og vi Drengene gik i Undertøj ligeledes af Vadskeskind.

Alunering af Skind gik ud paa ved Hjælp af en

Alunopløsning at berede Skindene, saa at de beholdt Haarene paa. Hundeskind og Katteskind (gode mod Gigt), Dyreskind og Faare- og Lammeskind kunde beredes, men Hare- og Kaninskind var vanskeligere at have at gøre med. De bestod nemlig, sagde F'ader, af syv Hinder, og naar man flaaede dem, tog man gerne for meget med, og saa var de ikke til at berede.

Kun friske Skind kunde behandles paa denne Maade; var de sure, faldt Haarene nemlig af. Først blev de vadskede for at faa dem rene for Blod, og saa blev de drysset med almindeligt Køkkensalt, som blev jævnt fordelt ud over Haarsiden, og rullet sammen. Efter nogle Dages Forløb blev de skyllet, og naar de var løbet af, blev de bredt ud paa en Plade, Alun strøet paa Haarsiden og jævnt fordelt og Skindene rullet sammen. De to Yderkanter blev bøjet ind til Midten og Skindet rullet sammen i Pølseform, sammenholdt med et Baand.

Derefter blev Skindene lagt i et Kar med Alunopløsning, og naar de havde ligget deres Tid her, taget op, skyllet, tørret ved Spiling, skarvet med Skarvejern og kridtede. Faare- og Lammeskind havde en fedtet Uld, som blev extra behandlet; paa en almindelig Pande blev der varmet Sand, som blev strøet ud over Skindet og opsugede Fedtstofferne; naar det blev koldt, blev Sandet banket af.

Fra den gamle Landsby.

Af August F. Schmidt.

I den for Studiet af dansk Bondehistorie saa vigtige Udgave: „Danske Vider og Vedtægter eller Gamle Landsbylove og Byskraaer“ I—III (1904—20) ved *Poul Bjerger* og *Thyge J. Søgaard* findes mærkelig nok kun en Bylov fra *Præstø Amt*, og det er tilmed en Lov, der vedrører Købstaden *Vordingborg*. Vedtægten, trykt i „Vider og Vedtægter“ III, 141—143, er fra Aar 1655 og er udstedt efter Overenskomst mellem Borgmester, Raad og menige Børgerskab, fordi der hidtil havde været stor Uskikkelighed mellem *Vordingborg Markers Hegning*. Den indeholder 12 Paragraffer, der alle vedrører Bymarken: Vogtningen af Kvæget dér, Vedligeholdelse af Gærder, Markmændenes Indseende hermed, ulovlig Tøjring, Markvogterens Løn samt Bøder for Forsømmelser og Lovbrud. — Siden „Vider og Vedtægter“ er udkommet, er det lykkedes *Svend Aakjær* at finde en Vide, som muligvis er fra *Tybjerg-Bjæverskov Herred*. Denne Vide, antagelig afskrevet ca. 1590, har Sv. Aakjær udgivet i „Dansk Udsyn“s Festhefte til Poul Bjerges 70-Aars Dag 1923, 16—20. Den vil blive optaget i det fjerde Bind af „Vider og Vedtægter“, som Bjerger nu har under Arbejde; maaske der i dette fjerde Bind kommer flere end denne Vide fra *Præstø Amt*, for der maa sikkert existere flere end to fra hele Amtet — naar man bare kan være saa heldig at finde dem. Den „Vedtægt udi Byer“, saa Aakjær har udgivet, indeholder Lovbestemmelser om

Gab paa Gærder, om Rugvangs Gærder, Bygvangs Gærder, Hestehavers Gærder, Vangeled, Kvæg i Rugmarken, i Bygmarken, om nogen høster Ager eller Eng fra en anden, om Vandsteder i Landsbyerne, om Skældsmaal, ulovlig Hugst, Beklagelser for Husbonden, Bøder for at blive fra Gadestævne, Hovarbejde, ulovlig Kvægdriven og om Oldermændens Befaling og Tilsyn.

Som man vil se, er det ikke saa faa Ting, man kan faa Oplysning om i de gamle Landsbylove vedrørende Sædvaneret og hævdvunden Skik i vore Bondebyer før Udskiftningen — i Aartierne omkring 1800 — fandt Sted. De Bestemmelser om Love og Ret i Landsbyen, som alle havde at rette sig efter, blev brugt som Vejledning at dømme efter i Tvistspørgsmaal af *Landsbystyret*, der i Fællesskabets Landsbyer samledes under Oldermændens Førerskab paa en bestemt Plads i Byen: *Gadestævnet* eller *Bystævnet*, — om Vinteren i Oldermændens Stue. Paa Stævnepladsen var i Præstø Amts Landsbyer et *Majtræ*, en Pil eller en Ask, omgivet af en *Majbænk*,: en Kreds af større Sten, der ifølge *Severin Kjær*¹⁾ kaldes *Talliestenene*²⁾). Bymændene tog her Sæde paa sin bestemte Sten eller Plads; thi Majbænken var ogsaa i adskillige Byer en Jordvold, en Græsbænk, omkring Majtræet, der flere Steder nu er erstattet med en Flagstang³⁾). — Nord for *Snesere* fandtes i forrige Aarhundrede Byens Tingsted, *Gadestævne-Stenen* eller *Majbænken*. Her samledes Bymændene, naar Byhornet lød, for at raadslaa. Oldermændene ledede Mødet og skulde holde sig til Vedtægterne. Der kunde ved et Bystævne f. Ex. døftes saadanne Spørgsmaal som Kreaturerne Gang paa Fællesjorden, Ordensoverholdelse ved Pløjning, Saaning og Høst, om at lukke Gærder, holde Vej og Skel istand og andet mere. Naar noget herom skulde aftales

¹⁾ Fra Stavnsbaandets Dage 1888, 300.

²⁾ Denne Benævnelse er dog vist jysk.

³⁾ Jfr. J. S. Møller i Danske Studier 1930, 113 f.

eller der kom Brev og Bud fra Øvrigheden eller noget usædvanligt var sket, gik Oldermændene op, hvor Majtræet stod, tudede i Byhornet og samlede derved Mændene til Møde. I *Rønnebæk* groede Bystævnetræet i en Forhøjning omsat med Sten lige overfor Degnens Have, Forhøjningen kaldtes der Majbænken¹⁾). Snesere Sogns grundige Historiograf, Lærer *Peter Jensen* fortæller²⁾, at det var med Ærbødighed, de unge nærmede sig Majbænken i *Snesere*. Og med Stolthed indtog den unge Mand i Byen første Gang sin Plads dér mellem de andre By-mænd — dog ikke før han forinden havde holdt sit „Indgangsgilde“.

I 1865 blev der paa Snesere Bystævneplads, der før var et fredlyst Sted, opført et Sprøjtehus for Sognets Brandsprøjte. — Vest for *Store Røddinge* Bys Kvægfold op til det søndre Hjørne af Haven til Gaarden Matr-Nr. 2 fandtes Byens Majbænk, en usædvanlig stor Sten paa 6 Underliggere; den øverste Kant var omtrent 2 Alen over Jordens Overflade, men nu er den sprængt og bortskaffet³⁾).

Majstenene kendes iflg. *Thorkild Gavlund* ikke i Tybjerg Herred, men det store Træ, der staar i Vejkrydset i *Skelby*, „og som man ikke ved andet om, end at det engang, da Vejene laa anderledes, skal have staaet i en Mands Have, kunde være et Bytræ, paa Lolland kaldet „Midsommertræ“. „En Mands Have“ er i Landsbyfælligets Tid blot en Indhegning, som Byens Træ maatte kræve. Uden at være helliget var det næppe blevet staaende her“⁴⁾).

1) Franziska Carlsen: Rønnebæk Sogn 1861, 45 f. Danske Folkemaal III (1929), 126 (efter Sv. Grundtvig: Gamle danske Minder 3).

2) Snesere Sogn 1883, 218. P. Jensen i Hist. Aarb. f. Præstø Amt 1918, 50.

3) P. Jensen: Snesere Sogn 1883, 311.

4) Thorkild Gavlund: Herredsbogen I (Sjælland) 1926 f., 29.

Inde i *Stævns* findes endnu adskillige Majbænke med et Træ eller en Flagstang i. „Sydstævns synes ikke at kende disse Træer. Det giver en Forskel saa stærk, at den trænger igennem ogsaa i Nutidskulturen, hvor der stadig regnes med et Nordstævns og et Sydstævns“¹⁾). Sydligst, hvor Thorkild Gravlund har truffet Minder om Majbænken, er i *Barup*, omtrent midtvejs paa Landet. Det var en Majbænkpil. Men ingen Fest knyttes til den. Bylavet samledes ikke særligt her, og Oldermændene skiftede ved Mortensdag ved Novembertid engang som det kunde falde sig. Saameget vidste Gravlunds Meddeler, en fireoghalvfemsaarig Bymand. „Lidet fæstnet har Skikken været“²⁾). I *Strøby*, *Varpelev*, *Magleby*, *Klippinge* og *Holtug* var der Majbænk. I *Strøby*, Stævns nordligste By, laa paa en Plads omtrent midt i Byen nær Kroen — som i de andre nævnte Byer — nogle store Sten omkring et gammelt Piletræ. Men for nu over 50 Aar siden blev der i Majbænken rejst en Flagstang. Flaget i Bænken kaldes Majbænkflaget. Selve Majbænken er nu en Kampestenssokkel³⁾). Der samledes Bymændene. St. Hansdag smykkede Ungdommen Majbænkpielen med Kranse og lagde Græstørv mellem Stenene. Saa gik de unge rundt om det smykkede Træ. Eller der blev strøet Sand om Stenene. Bagefter var der Dans. Ikke om Træet og ikke i en Gaard, men ude paa Marken. I *Varpelev* skete noget lignende, men mere udformet i Skikken. Her fandtes den smukkeste Midsommerfest Th. Gravlund nogetsteds har hørt om. Der sagdes ikke, at Majbænken i *Varpelev* var Samlingssted for Bylavet⁴⁾). *Varpelev* Majbænk er nu en Flagstang som

1) Thorkild Gravlund: Dansk Bygd II (1922), 49 f.

2) Smst., 50.

3) Anna Pedersen i Danske Folkemaal III (1929), 126.

4) Th. Gravlund: Dansk Bygd II, 50. Majbænken i *Varpelev* findes der en Tegning af af Kr. Kongstad i Gravlunds Herredsbogen I, 44. Jfr. smsts., 47.

Strøbys. Forhen stod der en „Støtte“, en „Stang“ med nogle Sten om. Ikke et Træ, men en Pæl. Der holdt Ungdommen Gilde ved Sommertid. Det huskes ikke klart, om Støtten var smykket, men der bares Blus — af to af de rappeste Karle — i Toppen af en høj Træstage, hvor der var fastgjort en Bøjle, hvor fra fire Stænger stod op, omvundet med Silkebaand. I Blæst var Blussene ikke lette at holde oppe, for de var svært gjort. Men de var meget kønne at se. Efter Blusbærerne kom Spille-mændene og dernæst Følget af Ungdom. De gik ud fra den Gaard, de havde til Gildesgaard, og hen til Majbænken. Der gik de alle Majbænken flere Gange rundt og tilbage til Gaarden. Hvis det nu var daarligt Vejr, stod Gildet her. Men ellers stod det ude paa Marken, paa Grønsværen, hvor Pæle hegnede Dansepladsen tjældet med Lagener, hvoraf hver Bonde skikkede et Par¹⁾. — I *Havnelev* var der en Majpil. Paa Havnelev Bystævne drøftede i 1818 Bønderne Udskiftningssagen²⁾. — I *Hellested* omtales en Majbænkpil, d. v. s. Bytræet har været en Pil, der stod paa Majbænken³⁾.

Lund Bymænd (Sydstævns) mødte om Søndagen paa en aaben Plads, hvor der stod nogle ikke store Sten⁴⁾. — I *Bakkebølle* Øst for Vordingborg har der været et Bystævne, hvis Sten dog er forsvundne før Mands Minde. I Stedet for dem er dannet en kredsrund Jordvold omkring Bystævnets Træ, og paa denne Jordvold sad Bymændene⁵⁾. — Bestræbelserne for at restaurere eller genfremstille de gamle Bystævner har i 1929 i *Kindvig* ved Mern naaet et smukt Resultat, idet man dér paa den gamle Stævneplads ved Majtræet har rejst en Stendysse,

¹⁾ Gravlund: Dansk Bygd II, 61 f. Herredsbogen I, 46.

²⁾ P. Christensen i Hist. Aarb. f. Præstø Amt 1925, 122

³⁾ J. S. Møller i Danske Studier 1930, 114.

⁴⁾ Gravlund: Dansk Bygd II, 41.

⁵⁾ Trap 4 III, 490.

og ovenpaa denne er lagt lagt en flad Sten, hvori er ind-
lugget:

Kindvig
udskiftet 1797
til
12 Gaarde, 10 Huse.
Rejst 1929.

Det er Meningen, at der rundt om Bystævnepladsen skal opstilles 22 mindre Sten som et Minde om de 22 udskiftede Ejendomme¹⁾.

Tolkningen af Ordet Majbænk eller Madbænk kan maaske volde nogen Vanskelighed. *Thorkild Gravlund* tyder Ordet som *Made*, „den tidligst vaargrønne Eng, og det er vel snarere Engens frodige Made end Skovens lyse Maj, der hilses i Vaarfesten“²⁾. *Gunnar Knudsen* forklarer Ordet *Maj-Bænk* = En Bænk paa den Plads, hvor Majfesten holdtes³⁾. Den sidste Tolkning synes mig den mest antagelige; *J. S. Møllers* Studier over Sommer i By i Danmark i Danske Studier 1930 støtter Gunnar Knudsens Forklaring.

Stævnet paa Majbænken holdtes gerne Lørdag Eftermiddag eller Søndag Morgen, hvis ikke særegne Forhold fordrede, at en Sag maatte afgøres øjeblikkelig udenfor den sædvanlige Stævnetid. Naar Bymændene skulde samles til Stævne, tudede Oldermændene i *Byhornet*, „Byens Horn“, et stort Metal- eller Oksehorn. I tidligere Tider sammenkaldtes til Bystævne ved *Ringning med Kirkeklokken*, men dette blev allerede 1561 afskaffet efter Roskilde Landemodes Beslutning, idet der befales, at „Kirkenes Klokker maa ej bruges til at angive Gæstebud, Leg, *Bystævne* eller Gildegaardsgang; hertil skal der i hver By være et *Horn*. Ligesom det Aaret tilforn havde for-

¹⁾ Fyns Venstreblad 16.-7. 1929 efter Næstved Tidende.

²⁾ Herredsbogen I, 49.

³⁾ Østsjællands Folkeblad 14.-5. 1924.

ludt Præsterne „at møde til Gadestævne om Bylov eller Vilkaar“; men derimod befalet, at „Præsten skulde lukke sine Gærder og holde sit, andre uden Skade. Pante Bønderne ham alligevel, skal Lensmanden forfølge hannem (Bonden) for Husfred og Gaardgang, i hvis Tjener han end er“¹⁾).

Fra Nutiden foreligger der nogle faa Optegnelser, især ved Thorkild Gravlund, om Byhorn i Præstø Amt. I *Lellinge* bestod Hornet af et almindeligt Kohorn med Blymundstykke. Det var i 1918 i Sprøjtehuset, men brugtes i hvert Fald ikke til Brand, hvor en Udrider med Fløjte sammenkaldte²⁾. Paa Myggegaard i *Strøby* fandtes i 1923 et gammelt Horn, vistnok af en Stud, med fire—fem Navne (Forbogstaver) i og Aarstallene 1794 og 1796 samt et indebrændt Mærke. Man formoder, at dette Horn har været brugt som Byhorn, da Udskiftningen i *Strøby* i 1797 fandt Sted³⁾. Foruden Byhornet eksisterer i *Strøby* endnu noget, som kaldes „Bylavets Kasse“ — det sidste Minde om Bygildet⁴⁾. — I *Varpelev* havde man ogsaa et Byhorn. Det *tød man* bl. a. i, naar Bylavet Søndag Formiddag skulde samles ved Majbænken for „at enne“, det vil sige genkende sit Kvæg, naar det den Dag blev drevet sammen ude paa Enghaven, hvor hver Bonde kun maatte have visse Stykker Kvæg. At overtræde Vedtægten kostede Brændevin⁵⁾. Naar Hornet i *Barup* (Hellested Sogn) lød, samledes Mændene eller de sendte Bud til Stedet, hvor der blev tudet. I 1918 tudedes der ikke mere. „Den, der har Hornet, skal

¹⁾ Scverin Kjær: *Fra Stavnsbaandets Dage 1888*, 300. Jfr. Franziska Carlsen: *Rønnebæk Sogn 1861*, 45.

²⁾ Opt. 1918 af Th. Gravlund efter en gl. Mand udenfor *Lellinge* (D. F. S.: *Dansk Folkemindesamling*). *Dansk Bygd* II, 67.

³⁾ Opt. 1923 af Anna Pedersen, *Strøby* (DFS).

⁴⁾ Anna Pedersen i *Danske Folkemaal* III (1929), 126.

⁵⁾ Gravlund: *Dansk Bygd* II, 50.

tilsige til Møde“. I *Arnøje* tudes der med to Horn til Ildebrand. Kun der findes to Horn. Det ene hos Sognefogeden¹⁾. I *Lyderstev* samledes Bymændene hos Oldermænden, naar Tudehornet havde lydt²⁾. — Femten Gaarde i *Lund* paa Sydstævns laa i Oldemandslav og samledes ved Horntuden. Naar Hornet iød, løb Mændene afsted, ofte med Mellemmaden i Haanden, hen til Oldermænden, som gav en Pot Brændevin med Øl. Hvad derudover blev drukket, maatte man selv betale. Naar Kedelførerne, der solgte Høstleer, Knive til Skærekister, Lystestager o. a., kom til *Lund*, blev der tudet i Byhornet³⁾. — Gaardmand Ole Petersen, Aversi, huskede i 1915 Oldemandslavet i *Aversi* (Tybjerg H.), Horvet var hos Sognefogeden, og det havde da ikke været brugt i ca. 55 Aar. Det gik ellers paa Skifte hos den aarlige Oldemand⁴⁾. — I *Keldby* paa Møen blæstes i Byhornet, naar Bymændene skulde samles, enten ved Gadekæret eller paa Bystævnet, men denne Skik var i 1909 faldet bort⁵⁾. — Det kaldtes at *tude paa Gade*, naar i *Rønnebæk* Oldermænden tudede i Hornet til Bystævne⁶⁾.

Mens man ellers over hele Sjælland kaldte til Bystævne ved Horntuden, brugtes i det store *Herfølge* Sogn at sende en Slags *Budstikke* (Navnet bruges dog ikke) rundt. En Stav, der bragtes fra den ene Mand til den anden, naar Samling stod for. I *Herfølge* skal Staven have været af Jern, i *Vedskølle* var den af Træ med fire indskaarne Navnetræk. Fra Sognefogeden kom der Bud

1) Opt. 1918 af Th. Gravlund, medd. af Væver Lars Jørgensen Borup, 94 Aar (DFS). Gravlund: Dansk Bygd II, 50.

2) Østsjællands Folkeblad 25.-8. 1911.

3) Opt. 1919 af Th. Gravlund, medd. af Gmd. Povl Nielsen, Karlshøj m. fl., Lund, ca. 65 Aar, og Kristen Spillemand, 88 Aar (DFS). Dansk Bygd II, 41.

4) Opt. af Th. Gravlund. Dansk Bygd I (1917), 68.

5) Opt. 1909 af O. Wellejus, medd. af Graver Jens Bruun, Keldby, 70 Aar (DFS).

6) Franziska Carlsen: Rønnebæk Sogn 1861, 45.

om at sanles, og saa bragte man Staven til sin Nabo. Ifølge Thorkild Gravlund er det synderlig lidt man ved om Byhornenes Brug i Skovboegnen (Bjæverskov Herred), saa Byhorn har maaske næppe været meget yndet her. „Muligt er Budstikken oprindeligt i Skoveggen, hvor Bosættelsen kunde være lidt spredt, og hvor Horn-tuden gjaldt Herrejagt i Skoven. . . . I disse Egne sendtes Budstikke til Samling, en Tingstok, der vel engang ogsaa har bragt Bud om Herredsting“¹⁾.

Paa Bystævnepladsen mødte kun Gaardmændene, i hvert Fald de fleste Steder. I *Rønnebæk* kaldtes Husmændene hverken Mænd eller Bymænd, disse Benævnelser gjaldt kun Gaardmænd. Der som andre Steder regnedes Husmændene ikke med til Bylavet og havde intet paa Stævnepladsen at gøre, uden for saa vidt de paa en eller anden Maade havde forbrudt sig mod Byens Vedtægt og derfor blev varslede til Stævne for at idømmes Straffebøder. Naar Mændene var samlede, traadte *Oldermændene* indenfor Majbænkens Stenkreds og op paa en stor, flad Sten, satte Stævnet, idet han slog til Lyd med Haanden, og kundgjorde, hvad der skulde forhandles eller vedtages. Var der kommet Brev og Bud fra Øvrigheden, skulde dette jo læses op for Bymændene. Dette har ikke altid været lige let for Oldermændene, da de sjælden havde nogen synderlig Øvelse i at læse Skrift. *Franziska Carlsen* meddeler i sin Bog om Rønnebæk Sogn fra 1861 (S. 46), at hendes Meddeler, Gamle Pe'er Hendrik, fortalte, at i hans Barndom var der kun en eneste gammel Mand i Rønnebæk, foruden Præsten og Degnen, en Husmand ved Navn *Anders Rod*, som kunde læse Skrift. Naar der saa kom Brev fra Øvrigheden og Mændene samledes om Majbænken, maatte Gamle Anders Rod, med sine Knibbriller paa Næsen, med stort Besvær og langsomt nok, udtyde Øvrighedens Befalinger.

Havde nogen af Bymændene forset sig mod Vedtægt

¹⁾ Gravlund: Herredsbogen I, 37 og Dansk Bygd II, 67.

og Vide, toges *Bystokken*, *Bysens Kæp* frem. Paa denne favnelange, firkantede Stok havde hver Gaardmand i Byen sin bestemte, indstregede Afdeling, mærket ved hans Navnebogstaver eller Bomærke — og lige ud for Synderens Mærke, i Kanten af det Rum, han havde paa Byens Kæp, var snittet en eller flere Skurer efter Forseelsens og den idømte Bødes Størrelse, en Skure for hver Bøde paa 4 Sk. Bøderne skulde straks udredes og lægges paa den flade Sten ved Oldermændens Fod. Var dette sket, blev Skurerne eller Karvene (deraf Karvestok) ud-skaarne, og da var, som det hed sig, „Stokken klarer“. Oldermændene samlede Pengene paa Stenen ved Stævnets Slutning, og nu gik alle Bymændene med ham hjem, hvor Bøderne brugtes til Drikkevarer, Øl og Brændevin, som Bymændene nød i Samlag¹⁾. — Oldermændsstaven i *Lund* (Sydstævns) blev hovlet ren for Skurer hvert Aar. En lille Streg skares for en lille Bøde og en stor Streg for en større Bøde. Denne Stav findes nu paa Landbrugsmuseet i Lyngby²⁾.

Det er ikke meget, der findes i Dansk Folkemindesamling og i den lokalhistoriske Litteratur om *Oldermænd* og *Lavskikke* i Præstø Amts Landsbyer; det meste Stof herom er — som Noterne viser — optegnet af Thorkild Gravlund. Vi skal nu høre, hvad disse den nyeste Tids Optegnelser meddeler om Oldermænd og Bylav.

Thorkild Gravlund har (i D. F. S.) en lille Optegnelse, hvori det hedder, at der i *Svansbjerg*, *Aashøj* og *Lellinge* vist var mere Lavsskik end i *Herfølge*. En gammel Mand, som Gravlund traf udenfor Lellinge i 1918, huskede ikke noget om Lavet i *Lellinge*, men hans Forældre talte derom. Det hændte, at Oldermænden sad mere end et Aar. Lavet samledes hos Oldermænden, ikke paa Bystævnet. — En gammel Mand i *Bjæverskov* huskede i 1918, at der var Tale om et Oldermændslav, men troede

1) Severin Kjær: *Fra Stavnsbaandets Dage* 1888, 301.

2) Th. Gravlund: *Dansk Bygd* II, 41.

ikke, at nogen i 1918 kunde mindes noget herom. Han mente at have hørt, at den gamle Skole, der laa paa Kirkegaarden, havde været brugt til Tinghus. En Gaard i Nærheden, udad Ringstedvejen, hedder Tingbjærggaard. — I *Herfølge* taltes der om en Bondefoged, der skulde afkræve en lille Afgift til Godset (Vallø?). „Bondefogeden er den stadige, ikke skiftende og fra Herskabets Side indsatte Øvrighed“¹⁾. Ordre til Samling af By-mændene udgik fra Sognefogeden, og en Stav af Træ med indskaarne (4) Navne bragtes fra en til en anden, naar de skulde samles. „Om Staven blev det sidste Sted, hvor den kom, til den atter skulde vandre, eller om den bragtes hen til en Mand, der skulde have den i sit Væрге, det huskes ikke“²⁾. I en anden Optegnelse fra *Herfølge* meddeles, at en Stok af Jern bragtes fra Mand til Mand i Bylavet „for ca. 60 Aar siden“. Bondefogeden boede i *Torped*; han afkrævede en ringe Afgift hos Bønderne. Da han døde, blev ingen ny Bondefoged valgt, men Afgiften opkrævedes af Gaardmændene skiftevis³⁾. I *Vollerslev* var Bondefogeden en Bondehøvding, og hans først-aarige Søn véd, at Bondefogeden var fritaget for Hoveri, men maatte tilse Hoveriarbejdet ligesom Ladefogeden og sørge for, at det blev ret udført. Naar Mændene i Oldermændslavet savnede deres Bondefoged, syntes de ikke, de kunde afgøre noget, og naar han saa kom, hed det: Ja, nu har vi snakket saadan om det. Hvad mener nu du Niels Nilen? I *Vollerslev* tiltræder Oldermænden ved Nytaar, hvad der vistnok ikke tyder paa særlig udviklet Lavsskik, der ikke plejer at være saa ligetil. . . Der var i Bylavet ingen Bøder for at komme for sent til Stævne“⁴⁾. De femten Gaardmænd, der hørte til *Lund Lav* samles

1) Gravlund: Dansk Bygd II, 67 f.

2) Opt. 1917 af Th. Gravlund, medd. af N. Gravlunds Kone og Aftægtskone, 87 Aar, *Herfølge* (DFS).

3) Opt. 1917 af Gravlund, medd. af N. Gravlund og Kone og Gm.d. H. Christensen, *Herfølge* (DFS).

4) Th. Gravlund: Dansk Bygd II, 68.

kun om Søndagen paa en aaben Plads ved den sydlige Ende af Gaden, ellers hos Oldermændene. Bymændene var delt i tre Skyddeler (tre Hold). En Tredeling, der ogsaa kendes andetsteds, men er sjælden (Frejlev, Lolland)¹⁾. Hver Skyddel havde sit Opsyn med Markernes Indhegning. Der var tre forskellige Hold i Bylavet. Det ene sloges, det andet sang eller snakker og støjer", det tredje sov ved Lavsammenkomsterne. „Alligevel enedes de godt, for naar de sloges, var de lige gode Venner næste Dag. Og de drag godt i Fællig, skønt der kun var eet Brændevinsglas til de femten Mænd. Det var drøjt nog at være den sidste og skulle bie, mens Glasset gik rundt. Særlig var en af Mændene slem at vente paa. Han hørte til de talende, han hævede Glasset, talte, satte det fra sig, og det varede længe, inden han fik sat det til Munden. En anden var der som sang, og han sang og kunde ikke blive færdig med at synge. Han sang efter at han var kommen hjem. Saaden en Fryd satte Lavet i ham. — Det fik være. Men samme gode Lav samledes med deres Kvinder i Barselstuen til „Kvindestue“ Dagen efter Fødselen. Og dette Samvær kunde godt trække ud til Midnat, siges der“²⁾. Lund By-mænd var store og kraftige Folk og gammeldags af Tæn-kemaade. Udskiftningen blev her først gennemført i 1861—62, idet man først vedtog Udskiftningen den 24. Maj 1861. Men da det endelig skulde være, tog de ogsaa fat med sjælden Iver og Lyst paa at faa den sat i Værk, saa de kom fuldt ud med, havde de end kørt med Stude³⁾. Med Udskiftningen, som havde været paa Tale i flere Aar, var Enheden i det gamle Landsbysamfund „i den snævre Del ved Stranden“ brudt. Selvom Lund-Mændene, som nævnt, sloges ved deres Sammenkomster, var de dog enige i det, der angik det Heles Vel. Det

¹⁾ Dansk Bygd II, 41.

²⁾ Gravlund: Dansk Bygd II, 41 f.

³⁾ Severin Kjær: Fra Stavnsbaandets Dage, 199.

vedtoges f. Eks. engang i Lavet, at der ikke skulde saaes Byg før den 2. Maj, fordi det tidligere saaet en Gang havde taget Skade af Frosten¹).

Den ²¹/₁₀ 1840 overtog Hans Christensen, *Tybjerg*, en Gaard med 4 Tdr. 1 Skp. 2 Fdk. Hk. Han kunde ikke skrive, men maatte have været en anset Mand, idet han — mod en aarlig Godtgørelse af et Læs Brænde — tilpligtes at være Oldemand for de andre fem hoveripflichtige Bønder i Tybjerg By. Han skulde modtage alle Ordre paa Hovedgaarden og bringe dem videre. Kunde han ikke udføre Ombudet med Tilfredshed, kunde han „entlediges“, og han skulde da aarlig udrede i forøget Landgilde 4 Rbd. Sølv²). — I *Aversi* solgte Oldemanden Brændevin; Bymændene vilde derfor gerne være Oldermænd, fordi der var lidt at tjene ved det. Ungdomsgilderne stod i Oldemandens Hus, og paa hans Loftsbjælke skreves Kridtstreger for, hvad der af Drikkevarer var gaaet med til Gildet — indtil Stregerne slettedes, naar der blev gjort op. En Birkedommer i Vester Egede, Brun hed han vist, gik haardt tilværks mod Brændevinsudskænkningen, og saa faldt Oldemandslavet bort. Den sidste Rest var „Tednølet“ (*Tiendeøl*), som blev givet i Præstegaarden, naar der betaltes Tiende. Hertil kom Mænd og Børn, men ikke Kvinder. Til Gilder var hele Byen med — enkelte Udflyttergaarde bad dog ikke hele Byen. *Aversi* Mænd var kendt med Folk i en Mils Omkreds³). — I *Keldby* (Møen) kendtes endnu i 1909 Bylavet („Bymandslaget“). I flere af de møenske Landsbyer samledes da Gaardmændene og undertiden Husmændene med i Gadefogedens eller Oldemandens Hjem

¹) Opt. 1919 af Th. Gravlund, medd. af Gmd. Povl Nielsen Karlshøj m. fl., Lund (DFS).

²) J. V. Christensen: Tider og Skikkelser i Midtsjællands Historie VI (1922), 113 f.

³) Opt. 1915 af Th. Gravlund, medd. af Gmd. Ole Petersen, *Aversi*, 74 Aar (DFS). Dansk Bygd I, 68 f.

F'astelavnssøndag og -Mandag for at ordne forskellige Mellemværender, f. Eks. gamle Tienderefusioner, Godtgørelse for udlagde Skolejorder stammende helt fra den Tid, da Frederik d. IV. byggede en Skole i hver mønsk Kirkeby. Men Tiendeloven har nu for en stor Del gjort Ende paa disse gamle Regnskaber. Optegneren, O. Wel-lejus, (DFS) tror dog ikke (i 1909), at Bønderne i Keldby kan undvære deres *Bymandsgilde*, selv om de ikke har andet at samles om end et godt Maaltid og et Slag Kort.

Naar en ny Mand flyttede til Byen, maatte han ved Stævnemøderne ikke tage Plads blandt de andre Bymænd paa Majbænken, inden han havde ydet sine bestemte Pot-ter Øl og Brændevin og tør Mad ved et *Indgangsgilde* eller *Igangsgilde*; thi da først var han Medlem af By-lavet og kunde deltage i alle de Forhandlinger, der angik Byen. Vilde en fremmed ikke give Indgangsgilde, eller unddrog han sig at følge Byens Vilkaar eller Vedtægt og satte sig ud over de Kendelser, der faldt paa By-stævnet, skulde det nok vise sig, at han ikke i Længden evnede at holde sig eller nære sig iblandt de andre Mænd paa Stedet¹).

Foruden de allerede nævnte Bygilder (Oldermands-gilde, Indgangsgilde, Tiendegilde m. v.) holdtes der i de gamle Landsbyer endnu en Del Gilder, som ikke vedkom Aarets Fester fra Jul til Høstgilde og Livets Højtider fra Barsel til Jordefærd. I *Stævns* havde de en Rigdom af *mindre Gilder*. Gravlund nævner derfra *Skættegilde* og *Brydegilde* (Hørren), *Kartegilde* og *Klinegilde*. Der var *Møggilde* (i *Gjævnø*, ikke i *Lund*), *Høstgilde* — at „rutte Mikkelsdag“ hed det — og *Legestue* hver fjortende Dag

¹) P. Jensen i Præstø historiske Aarb. 1918, 50 (Snesere). E. T. Kristensen: Jysk Almueliv IV, Nr. 102 (Igangs-gilde i Skibbinge ved Præstø). Severin Kjær: Fra Stavns-baadets Dage, 301 f. Fr. Carlsen: Rønnebæk Sogn 1861, 50.

eller saa, foruden Bylavsgilder — og saa selvfølgelig *Fastelavn*¹⁾). — Kustode *J. Olsen* omtaler i sin smukke lille Bog: „Fra Sydsjælland“ (1914), der indeholder Forfatterens Barndomsminder fra *Bakkebølle* ved Vordingborg, flere af de *Arbejdsgilder*, som holdtes i Bondehjemmene endnu omkring 1850 og senere. *J. Olsen* skildrer saaledes *Bragegilde* ved Hørtilberedningen, *Ærttegilde* (Ærtetærskningen), *Møggilde*, *Kartegilde*, *Klinegilde*, *Kastegilde* i Knudsby, *Høstgilde*, *Ornegilde* og *Pøsegilde*. Foruden at henvise interesserede til afdøde Kustode Olsens Bog skal anføres de enkelte, af mig bekendte, Optegnelser om mindre Gilder forskellige Steder fra i Præstø Amt.

Blandt Lystighederne efter Fastelavn hørte *Kastegilderne*; „thi mindst en Aftens Fornøjelse om Ugen var en aldeles Fornødenhed“. Man kastede med Terninger om en stor Kage, deraf Navnet. Det Parti, som fik „højest Øjne“, havde vundet Kagen, som nu udskares til hele Selskabets Bispising. Somme Tider fik man Smør paa, men oftest spistes den bar. Karlene drak 1 eller 2 Potter Brændevin dertil, det var hele Beværtningen. For Resten dansedes der noget, senere opførtes Lege, hvorfor Kastegilderne havde omtrent samme Karakter som Lege-stuerne²⁾). I *Knudsby* kastedes med Terninger om et Lommeuhr eller en sølvbeslaet Pibe³⁾).

Ornegildet holdtes, naar en ny Mand efter sin Tur skulde have Byornen, der var fælles for hele Byen. Man samledes da hos ham til et Gilde (*Bakkebølle*). — I *Sandvig* var Byornen færdig til Fastelavn, og saa skulde den næste Mand begynde med sin. Fastelavnsmandag mødte Mændene med en Skæppe Korn til den Mand, der havde haft Ornen, og saa skulde han gøre Ornegilde . Saa fik

¹⁾ Dansk Bygd II, 42.

²⁾ P. Jensen: Snesere Sogn 1883, 461.

³⁾ J. Olsen, 40.

de saa meget Brændevin, de kunde drikke¹⁾. I *Vollerslev* havde de Ornegilde Kyndermisse ($\frac{2}{3}$), hvor de skød Korn sammen (en halv Tønde af hver Gaard) til Ornen, som Ooldermanden holdt²⁾. Ved Kyndermisse holdtes der Ornegilde i *Barup*, hvor de ogsaa havde Bytyr, men Tyregilde blev der ikke holdt³⁾. I *Hellested* gik Byornen paa Omgang i Gaardene⁴⁾. — Og endelig kan nævnes, at man endnu i 1929 — og vel ogsaa senere — holdt Ornegilde i *Olstrup* Sogn (Hammer Herred). Man har i *Olstrup* endnu det saakaldte Ornelav, der hvert Aar har sin Ooldermand, der bl. a. har den Forpligtelse at afholde et større Gilde for Lavets Medlemmer med Familie. Ooldermanden i 1929, Gaardejer J. Røtting, Hasselgaard, holdt, Traditionen tro, sit Ornegilde i Forsamlingshuset⁵⁾.

De fleste Steder holdt Bylavet sit store aarlige Bygilde i *Fastelavnen*. Det i *Aversi* varede kun i to Dage. Det blev holdt paa Omgang hos Gaardmændene. En ældgammel Bonde havde tre Gange haft Æren at have Fastelavns-gilde i sin Gaard. Da der var femten Gaarde i Byen, var de tre Gange delt over et Tidsrum af femogfyrretyve Aar, og saa tidt har han med sine enogfirsindstyve Aar fejret dette Bylavsgilde som Mand i Gaarde og holdt glædelig Fastelavn i Aversis lille Kreds i hele halvfemsindstyve Dage⁶⁾. — Det store Lavsgilde i *Vollerslev* var ogsaa i Fastelavnen. Der aad og drak de i to Dage (for 2 — senere 5 Rigsdaler). Første Dag stod det paa Risengrød og Klipfisk, anden Dag paa Øllebrød og Plukfisk — Sjællændernes uforfalskede Gildekost.

¹⁾ Evald Tang Kristensen: *Jysk Almueliv* I 1891, Nr. 222.

²⁾ Th. Gravlund: *Dansk Bygd* II, 68.

³⁾ Jfr. E. T. Kristensen: *Jysk Almueliv* I, Nr. 222 om Bytyren i Sandvig).

⁴⁾ Opt. 1918 af Gravlund, medd. af Væver Lars Jørgensen, Barup, 94 Aar (DFS).

⁵⁾ Fyns Venstreblad 2.-11. 1929 efter Næstved Tidende.

⁶⁾ Th. Gravlund: *Dansk Bygd* II, 70.

Men nu er det Gilde ophævet. Der var til Bylavet ingen Bøder for at komme for sent til Stævne. Men ved Faste-lavnsgildet var der en Slags Tugt for de sendrægtige. Hvem der drak saa stærk første Gildedag, at han ikke mødte ved Middagen anden Dag — til Øllebrød og Pluk-fisk — han skulde hentes i en Tørvesluffe (en Slæde). Naar det viste sig, at en Mand manglede, naar Klokken slog tolv, sendtes der ridende Bud til ham, nu maatte han komme, før han blev hentet. Og saa drog Bylavet afsted i en Vogn eller to, baade Mænd og Koner, de bandt en Tørvesluffe bag i Vognen og satte Snueren derpaa og drog i stort Optog med ham tilbage til Gildesgaarden. Det maatte han finde sig i. Det var i Reglen ikke første Gang, han havde drukket for meget. Skikken er sjælden, maaske enestaaende, som de komisk mente Bylavsskikke er sjældne — og den ligger ikke altfor fjærnt. En fir-aarig Bonde har tre Gange set Bylavet med Tørvesluffe¹⁾.

Paa *Møen* red Karlene ved Fastelavnstfesten rundt i Byerne. Efter endt Byridt samledes de i Lavsgaarden til Bal hele Natten. Lørdagen eller Søndagen efter samledes de unge igen, til *Regnskabskilde*, hvor de fik Mad; bagefter var der Dans. Regnskabet bestod i, at Forbruget af Madvarer og Drikkevarer, Brændsel og Lys opgjordes og fordeltes mellem Karlene, Drengene gik for halv Udgift²⁾.

Man kan undertiden ved Landsbyer træffe Marknavne som *Gildesjorden* el. lign. Et saadant Navn viser som Regel hen til, at her har været et Stykke Jord, som har tilhørt Bylavet, der jo ogsaa var et Gildeslav — eller ogsaa har der paa Jordstykket ligget et *Gildeshus*, hvori Byens fælles Gilder afholdtes. Fra Præstø Amts *Landsbyer* har jeg dog hidtil kun truffet omtalt et Gildeshus, nemlig i *Stuby* (Hammer Herred, Kastrup Sogn), nævnt

¹⁾ Efter Th. Gravlunds Dansk Bygd II, 68. Herredsbogen I, 37.

²⁾ Hans Didriksen i Hist. Aarb. for Præstø Amt 1918, 23 f.

Aar 1423¹⁾). Men der maa sikkert findes adskillige Gilde-Stednavne optegnede og bevarede i Stednavneudvalget. Lokalhistorikeres Opmærksomhed henledes hermed paa Emnet.

— — —

Det har været Hensigten i det ovenstaaende i al Kortfattethed at meddele det kulturhistoriske Materiale vedrørende Landsbylove, Bystævner, Oldermænd, Byhorn og Lavsgilder fra Præstø Amt, som det hidtil er lykkedes mig at finde. I Noterne vil man se, hvorfra Stoffet i de enkelte Tilfælde er hentet.

Det er ellers en vanskelig Sag nu at skrive noget nyt om Sædvaneret og Bylavsgilder i Præstø Amts Landsbyer, da der allerede foreligger fortrinlige Arbejder om disse Emner, og man vil da ogsaa i det foranstaaende se, hvor hyppigt jeg har maattet hente mine Oplysninger fra disse Arbejder. Jeg tænker naturligvis her især paa *Thorchild Gravlunds* henførende Skildringer af gammelt Landsbyliv i de skønne og for Studiet af dansk Folkekultur saare værdifulde Bøger: „Dansk Bygd“ I og II — og paa *Severin Kjærs* store og betydningsfulde bondehistoriske Værk: „Fra Stavnsbaandets Dage“ (Optegnelser efter Tingbøger), udsendt i Hundredaaret for Stavnsbaandets Løsning (1888). Det særdeles omfattende Arbejde kaldes *Severin Kjær* en „ringe Skærv“ — *hans* Bidrag til Hundredaarsfesten for Danmarks store og frugtbringende Mærkedag den 20. Juni 1788. *Severin Kjær* kunde dog dristigt have taget Munden mere fuld, for hans Bog er i Virkeligheden et af de allernyttigste Værker, vi besidder om dansk Bondeliv i Tiden fra omkring Aar 1700 til Aar 1800. — Endelig skal der gøres opmærksom paa en for vort Emne ogsaa virkelig fængslende Bog, nemlig *Theodor Jensens* „Eimelunde Byfolk“ (1912), én i novellistisk Form meddelt Fremstilling af Livet i Landsbyen *Eimelunde* paa Møen i Tiden fra ca. 1760 til henimod 1910. *Theodor Jensen* har skrevet sin kultur-

¹⁾ Trap 4 III, 458.

historiske Fortælling — den er 208 Sider — dels paa Grundlag af en Række bondehistoriske Værker, dels paa Grundlag af utrykt Arkivmateriale og Slægtstraditioner. Der forefindes da ogsaa en Del slægtshistoriske Oplysninger og Stamtavler i Bogen, der ved sin Form: Digtning og autentiske historiske Oplysninger, er ret enestaaende i vor Litteratur. En Omtale af „Elmelunde Byfolk“ som Digterværk skal naturligvis ikke gives her, hvor det blot skal være Hensigten at gøre opmærksom paa denne paa sin Vis fortræffelige Bog, der læst sammen med Gravlunds, Severin Kjærs, P. Jensens o. a.s Værker giver et baade belærende og underholdende Indtryk af Livet i den gamle Landsby.

Det vil ses, at det kun er faa Landsbyer, der er repræsenteret i dette mit lille Bidrag til Præstø Amts Landbohistorie. Det vil derfor være i høj Grad ønskeligt, om historisk interesserede Folk i Præstø Amts forskellige Sogne vilde optegne, hvad de ved om de Emner, der i det ovenstaaende er behandlet, og sende disse Optegnelser til *Dansk Folkemindesamling*, Kgl. Bibliotek, København K., hvor de, opbevarede for Fremtiden, kan komme den kulturhistoriske og lokalhistoriske Forskning til Nytte.

Vordingborg lærde Skoles elleve Disciples Spisning i Aaret 1737.

Ved *Erh. Qvistgaard.*

Denne Spiseseddel, der snart er 200 Aar gl., kan det maaske have sin Interesse for et Nutidsmenneske at læse, hvorfor den fremdrages her. —

Den findes mellem indkomne Sager til Sjællands Biskop for Aaret 1737, og det kan maaske synes underligt, at saa materialistiske Sager som en Spiseseddel blev forelagt Biskoppen, men det maa erindres, at den Gang hørte alle latinske Skoler, som næsten fandtes i enhver Købstad, ind under Stiftets Biskop.

Disse mange latinske Skoler vare som Regel smaa og fattige. Rektor Schröder i Vordingborg klager i 1694 over sin Løn og skriver bl. a. herom flg. „Rektor har ingen frie Kost. I forrige Tider, mens Byen var i Velmact, kunde han have 3 eller 4 Dages Kost hos Godtfolk i Byen, men nu kand ieg icke faa een Dags Kost i Byen, om ieg det vilde begiære“.

Men var Rektor og Lærerne fattige, saa var Eleverne det i Reglen ikke mindre, saa at de meget ofte fik foruden fri Kost baade Klæder, Sko og Bøger, og Midlerne hertil udrededes i Reglen af nedlagte Klosters Midler og saaledes ogsaa her i Vordingborg*).

*) Regnskabsbog for Vordingborg latinske Skole og indkomne Breve fra Baarse Herred paa Landsarkivet for Sjælland.

Spisesedlen lyder saaledes:

Søndag.

Middag

Aften

1. Oxe-, Lamme- eller anden
fersk Kjød-Suppe, hver Por-
tion Kjød ad 1 Pund.	1. Søød Boghvede Grød.
2. Fersk Fisk eller i Mangel
deraf 1 Pund Smør til Brød.	2. Lamme Steg.

Mandag.

1. Søød Boghvede eller Byg-
gryns Velling.	1. Vandgrød med Smør udi og
dertil tyk Mælk eller godt Øl.
2. Salt Torsk med Smør og
Sennep til	2. Salt Torsk med Smør og Sen-
nep til.

Tirsdag.

1. Grøn Kaal.	1. Vandgrød med Smør udi og
dertil Suurmælk eller godt Øl.
2. Grøn-saltet eller røget flesk.	2. Grønsaltet Kjød.

Onsdag.

1. Søød Boghvede eller Byg-
gryns Velling.	1. Vandgrød med Smør udi og
dertil Mælk eller godt Øl.
2. Berg-Fisk med Smør og Sen-
nep til.	2. Opplukket Berg-Fisk.

Torsdag.

1. Søde-Ærter.	1. Vandgrød ligesom de andre
Søgne-Aftener.
2. Grønsaltet eller røget flesk.	2. Pandekager og dertil Smør
til Smør-Brød.

Fredag.

1. Søød Velling som tilforn.	1. Grød som tilforn.
2. Berg-Fisk med Tilbehør som
tilforn.	2. Grønsaltet Kjød.

Lørdag.

1. Salt Laage-Sild og dertil 1
Pund Smør til Brød.	1. Grød som tilforn.
2. Ølle Brød.	2. Opplukket Berg-Fisk.

Desforuden faar Disciplene saa meget Øl og Brød, som de behøver til hvert Maaltid og spiser alle Hellige Dage ligesom om Søndagen.

Men Mortens Aften fik de 1. Sød Grød med Smør udi og godt Øl til. 2. Gaase-Steg. 3. Bergfisk med Senep og Smør. 4. Kager. 5. Hvert et Hvedebrød.

At bemeldte Disciple saaledes siden afvigte 6 .Oktober hos Mad. Staals ere blevne spiste attesterer jeg.

Wordingborg, d. 8. Nov. 1736.

J. Baden,
Rektor.

Skulle herefter en Spisetaxt indrettes, om Closteret bliver ved, da var det billigt og fornøden, at følgende Poster maatte naadigst i agt tages til Disciplenes Bedste og at forekomme Disputer

1. at hver Discipel skulle have til hver Maaltid en Pot Bord-Øl som de og i Mands Minde har faaet, et halvt Pund Brød og tilsammen én Kande godt Øl til Grød om Aftenen, og naar de fik Smør da tilsammen 1 Pund Smør.
 2. At alle Hellig-Dage skulle de spise som om Søndagen Middag og Aften.
 3. Michels-, Jule-, Ny-Aars- og Hel. 3. Kongers Aftener ligesom nu sidste Mortens Aften.
 4. At enten Onsdag eller Fredag Middag skulle de have fersk Kiød og Suppe i Steden for Velling foruden Fisken.
 5. Maden skal være skikkelig og renlig tillavet og Portionerne forsvarlige.
 6. I Steden for Vandgrød om Aftenen iblandt at skulle have sød Mælk og Brød.
 7. Naar nogen Discipel blev syg, skulde han have aparte Mad, saasom Øllebrød, Smørbrød, Vandgrød, Suppe fersk Kiød, ligesom hans Sygdom tillod at spise.
 8. At det maa være Økonoma tilladt at give efter Tidens Lejlighed en Slags forsvarlig Mad for en anden, saasom i Slagtetiden og om Foraaret, da der iblandt falder Mængder af fersk Fisk.
-

Historisk Samfund for Præstø Amt 1931.

Ved skriftlig Afstemning mellem Medlemmerne genvalgte de ifølge Samfundets Love d. 1. Januar 1931 fratrædende Bestyrelsesmedlemmer, Kontorbestyrer H. Hansen, Tøgeby og Arkitekt J. Tidemand-Dal, Næstved.

I Stedet for afdøde Kmhr. Howden-Rønnenkamp valgtes Købmand H. Plesner, Glumsø.

Til Revisorer genvalgte Amtsfuldmechtig Andersen, Næstved, og Skolefondskasserer Christiansen, Lille Næstved.

Bestyrelsesmøde afholdtes d. 3. Juni, paa hvilket Amtmand Toft, Landbrugskandidat, Gdr. Hansen og Arkitekt Tidemand-Dal genvalgte henholdsvis til Formand, Kasserer og Sekretær.

Regnskabet for 1930 balancerede med 5243,35 Kr. Samfundets Midler udgør 2525,30 Kr.

Samfundet tæller ved Aarbogens Udsendelse 521 Medlemmer mod 539 ifjor. Under Hensyn til, at der stadig er Tilbagegang i Foreningens Medlemstal henstiller Bestyrelsen indtrængende til Medlemmerne at virke for Tilgang af nye Medlemmer, da det er af allerstørste Betydning for Samfundets Vilkaar, at saa mange som muligt slutter sig sammen om dette.

Søndag d. 21. Juni afholdtes Fællesmøde af sjællandske Ungdomsforeninger og historiske Samfund i Anledning af 800-Aaret for Knud Lavards Drab.

Mødets første Del blev holdt ved Ruinerne i Haraldsted, hvor der indledes af Højskoleforstander Jensen, Brøderup, hvorefter Dr. phil. Vilh. la Cour holdt et interessant Foredrag om Knud Lavard, medens Akademikasserer la Cour, Sorø, sluttede. Mødets anden Del blev holdt i St. Bendts Kirke med Tale af Højskolelærer, cand. mag. C. P. O. Christiansen, Askov. Efter Mødet var der Sammenkomst med Aftenunderholdning paa Casino.

Søndag d. 13. September afholdtes i Gjorslev Borggaard et Møde, som var arrangeret af Stevnsboerne og historisk interesserede skaanske Kredse. Til dette Møde var Foreningens Medlemmer indbudte.

Der afholdtes Foredrag af Professor Fabricius og Professor Martin P. Nielson, Lund.

Ældre Aargange af Samfundets egne Aarbøger kan faas til Købs for følgende nedsatte Priser: Aargangene 1—8 for ialt 10 Kr. og 1,50 pr. enkelt Aargang, de senere Aargange for 2 Kr. pr. Stk.

Da der af enkelte Aargange nu kun resterer et ringe Oplag, tilraades det snarest at sikre sig, hvad man ønsker.

Modtagne Aarbøger fra andre historiske Samfund afgives til Centralbiblioteket i Næstved, der velvilligst har paataget sig deres Opbevaring og Udlaan.

Forfatterhonorar for Bidrag til Aarbogen er 3 Kr. pr. Side.

Medlemmerne kan antagelig i Lighed med tidligere erholde det af Nationalmuseet udgivne Hæfte „Fra Nationalmuseets Arbejdsmark“ til nedsat Pris (2 Kr. + Porto) ved at indsende Bestilling til Gyldendals Forlag. Ved samtidigt Køb af Aargangene 1929 og 1930 kan Aargang 1928 faas gratis, saa længe Forraad haves.

Januar 1932.

G. Toft,
f. T. Formand.

MEDLEMSLISTE

Næstved.

Andersen, A. P., Amtsfuldmægtig
Bakman, K. M., Konsulent
Barfoed, Landinspektør
Berth, Enkefrue
Boeck, Bianco, Amtsforsvalter
Borre, Lærer
Børner, Boghandler
Christens, Apoteker
Christensen, Fru Bogtrykker
Christiansen, Skolefondskasserer
Demuth, Larsen, Papirhdl.
Diderichsen, Dommer
Frandsen, L. P., Gdr., Gramsvej 6
Hansen, Marie, Frk., Nyvej 2
- Otto, Lærer
Holm, Direkt., Bryggeriet Fønix
Horstman, Godsforv., Bornakke, Næstved
Huus, Direktør
Høeg, J. Driftsbestyrer, Magle Mølle
Højrup, Amtsfuldmægtig
Industriforeningen, (Adr.: Direktør Grøn-
holt)
Ingerslev, Læge
Iversen, Peter, Skomagerm., Ny Østergade
Jensen, C., Mineralvandsabrikant, Køb-
magergade
- Chr., Overretssagfører
Knudsen, Sognepræst
Larsen, Chr., Lærer
- E., Hotelejer, Aksellus
- Vilh., Forretnf., Næstved Tidende
Larsen, Aksel, Købmand, Brotorv
Mathiesen, Overretssagfører
Mørup, S., Sagfører
Møller, Inspektør, Amtsygehuset
Nandrup, Konsul, Kbmd.
Nellemann, Løjtnant
Nicolaisen, Postmester
Nielsen, Arndt, Uhrmager
- Fotograf, Farvegade
- Oluf, Tandlæge

Nielsen, H., Læge, Jernbanegade
Nielsen, R. Kommuelærer cand. phil., Iver
Hvidtfeldtsvej 1
Næstved Centralbibliotek
Olsen, H. P., Redaktør
Porst, Redaktør
Poulsen, Direktør
Smith, Vilh., Konsul, Kbmd.
Tidemand-Dal, Arkitekt
Tirslund, Keramiker, Farimagsvej
Toft, Amtmand
- Frue
Thureholm, Frue
Wang, Bogbinder

Præsto.

Bruun, Kr., Redaktør
Dambæk, Sagfører
Daugaard, Farmaceut
Danø, Overlærer
Ernst, Vejassistent
Hansen, Hans, Gdr., Bondest. Sparekasse
- Th., Sognepræst
Haslund, Frue
Kaa, Th., Kantor
Lambert-Jensen,
Nyvang, Dommer
Orland, Købmand

Stege.

Cruse, Læge
Frederiksen, Præst
Funch, Redaktør
Hansen, Aage A., Typograf
Holmen, Otto, Amtsforsvalter
Jensen, Frd., Murermeister
- Redaktør
Møns Folkebibliotek
Olsen, Hans Chr., Slagterm., Storegade
Palsøe, Bogholder
Pedersen, Carl, Boghandler

Sandgaard, jun., Manufakturhdler
Storm, Mejeriejer
Sørensen, Jensa, Læge

Storehedinge.

Hansen, Jens, Gartner
Jørgensen, Lars, Husejer
Jensen-Stevns, Bankdirektør
Landsperg, Overretssagfører
Pedersen, H. Chr., Gdr., Amdsraadsmedl.
Stevns Folkebibliotek

Vordingborg.

Andersen, R. F., Redaktør
Arensbach, Marie, Lærerinde
Caprani, Kæmner
Grøgersen, C. V., Murer., Masnedsund
Halse, Seminarieforstander
Hansen, H., Seminarielærer
Hellum, Lærer
Jensen, A., Agent, Valdemarsgade
Mogensen, sen., Sadelmager, Algade
- P. E., jun, Algade
Olson, Oluf, Redaktør
Nielsen, L. C., Sagfører, Bankdirektør,
Vordingborg
Rasmussen, M., Overlærer
Sennels, Købmand, Masnedsund
Tange, Enkefru, Algade
Teist, F., Landsretssagfører
Thorbjørn, Uhrmager
Thune, Boghandler

Allerslev.

Elgaard, Lærer, Allerslev
Hage, T., Kaptajn, Oremandsgaard, Mern
Hansen, Laur., Gdr., Ugledie, Mern
Jensen, R., Gdr., Ugledie, do.

Alslev.

Andreasen, Andreas, Gdr., Alslev, Karise
Christensen, Lærer, Taagerup, Karise
Jacobsen, Gaardbest., Alslev, Karise
Larsen, Gdr., Bonderødgaard, Faxø
Petersen, Gdr., Alslev, Karise
Selchau-Hansen, Propr., Alslevgd., Karise
Stensgaard, H., Lærerinde, Taager., Karise

Aversi.

Jensen, U. P., Gdr., Aversi, Haslev
Krøjgaard, Lærer, Aversi, Haslev

Baarse.

Herskind, Sognepr., Baarse, Præstø
Madsen, Jens, Gdr., Baarse, Lundby

Bogø.

Andersen, A. P., Lærer, Bogø
Pedersen, H. P., Klog, Gdr., Bogø

Borre.

Asmussen, V., Dyrl., Nørreby, Borre
Breitenstein, Johs., Gdr., Sdr. Vestud
- P., Gdr., Raaby, Borre
Byager, Svend, Gdr., Aalebæk, Borre
Christoffersen, Chr., Gdr., Enghaveg. Borre
Didriksen, Jørgen, Gdr., Sønderby, Borre
Dreier, Sofus, Snedkermester, Borre
Hemmingsen, Johannes, Gdr., Langmose-
gaard, Borre
Hyllemose, Jens, Redningsforstander, Aale-
bæk, Borre
Jensen Laur. O., Gdr., Raaby, Borre
- Sofus, Gdr., Raaby, Borre
Jørgensen, A., Gdr., Sdr. Vestud, Borre
- Niels, Rentier, Borre
Larsen, Anders, Gdr., Sdr. Vestud Borre
- P., Mejeribst., Holme Mejeri, Borre
- R. P., Gdr., Hesselholt, Nyborre, Borre
Lundqvist, Lærer, Borre
Møller, F., Læge, Borre
Nielsen, J. P., Raaby, Borre
Nøhr, Anders, Gdr., Tiendegaarden, Borre
Sivertsen, Lærer, Magleby, Borre
Skov, Christen, Gdr., Nørreby, Borre

Dalby-Thureby.

Andersen, Brygger, Rode pr. Haslev
Jørgensen, H., Husejer, Assistent, Dalhøj,
Rode, Haslev
Christensen, Otto, Grd., Nygaard, Tureby
Madsen, R. S., Mejeribst., Drustrup, Thu-
reby
Petersen, Lars, Gdr., Drustrup, Thureby

Damsholte.

Larsen, L. P., Gdr., Røddinge, Stege
Løve, Sognepræst, Damsholte, Stege
Madsen, Grd., Enke, Ebbelnæs pr. Stege.
Moltke, Grevinde, Marienborg

Elmelunde.

Berthelsen, cand. phil., Elmelunde, Stege
Grønager, Johannes, Gdr., Raabylille, Stege
Larsen, Lars, Gdr., Hjertebjerg, Stege
Nøhr, M. A., Rentier, Hjertebjerg, Stege
Pedersen, Johan, Rentier, Elmelunde, Stege
Rasmussen, P., Friskolel., Elmelunde, Stege
Winther, C., Gdr., Hjertebjerg, Stege

Everdrup.

Christiansen, H., Murermester, Engelstrup, Rønnede
Jensen, C., Savskærer, Everdrup, Rønnede
- Kristian, Ungk., Flintemose, Bøgesø
Jørgensen, H. P., Landpostb., Taageskov, Rønnede
Lassen, Godsejer Bækkeskov pr. Rønnede.
Pedersen, H. C., Gartner, Flintem., Bøgesø

Fakse.

Brasen, Vaskeriejer, Fakse
Boesen, C., Boe, Skolebestyrer, Fakse
Christensen, Sofie, Lærerinde, Stubberup, Fakse
Hansen, Niels, Købmd., Fakse
Jensen, N., Gdr., Rejnstrup, Fakse
Johannesen, Sagfører, Fakse
Jørgensen, P., Gdr., Værløse, Fakse
Knuth, Greve, Rosendal, Fakse
Larsen, J. Kr., Sognefoged, Fakse
- Ludvig, Redaktør, Fakse
- Karl N., Købmand, Fakse
Lau, K., Læge, Fakse
Madsen, P., Gaardbestyrer, Værløse, Fakse
Pedersen, L., Overlærer, Fakse
Petersen, Poul, Gdr., Ebbeskov, Fakse
Rasmussen, J. P., Læge, Fakse
Schøler, Fr., Gdr., Blaabæk, Fakse
Vedsmann, Frands, Førstelærer, Ebbeskov, Fakse

Fanefjord.

Jensen, J. P., Gdr., Askeby
Nielsen, Chr., Gdr., Amlsraadsmedlem, Tostenæs pr. Askeby
- Niels Jørgen, Dame Koppel, Askeby
Pedersen, P., Overskovfoged, Lerbæk pr. Askeby

Fensmark, Rislev.

Hansen, P., Lærer, Rislev, Næstved
Nielsen, Karl, Sognefoged, Rislev, Næstved

Frøslev.

Nielsen, H. P., Sognef, Frøslev, Storeh.
Rasmussen, H., Gdr., Frøslev, Storehedinge

Glumsø-Bavelse.

Baden, H. T., Lærer, Glumsø
Plesner, H., Købmand, Glumsø

Haarlev-Himlingøje.

Jensen, Axel P., Lærer, Haarlev
Olsen, H., Handelsmand, Haarlev
Petersen, Jørgen Isak, Gdr., Haarlev
Skov, Lærer, Haarlev
Sjølund, Axel, Bovang, Haarlev St.
Velling, S. D., Dyrslæge, Haarlev

Hammer.

Andersen, Johs., Gdr., Lou
Bjerre, N. P., Lærer, Faarup, Lou
Christensen, J. P., Lærer, Amlsraadsmedlem, Ring, Lundby
Hansen, Chr., Gdr., Hammer pr. Lou
Larsen, Chr., Gdr., Hammer, Lou
Madsen, N. P., Gdr., Faarup, Lou
Nielsen, Wøldike, Sognepræst, Kokkedal
Petersen, L. P., Gdr., Faarup, Lou
- Hans, Købmand, Hammer, Lou
Schmidt, Lærer, Hammer, Lou

Havnlev.

Bille, Martin, Gdr., Havnlev, Rødvig
Carlsen, Otto, Gdr., Skørpinge, Rødvig
Havnlev Folkebogsamling, Rødvig
Jensen, Chr., Gdr., Havnlev, Rødvig
- Martin, Gaardbest., Havnlev., Rødvig
Jørgensen, And., Gdr., Bækkegd., Havnlev, Rødvig
Korsholm Hansen, Sydstevns Planteskole pr. Rødvig
Kristiansen, Sognef. Havnlev., Rødvig
Nielsen, Niels, Møller, Havnlev, Storehedinge
Olsen, N., Handelsmand, Stevns Højskole, Storehedinge
Pedersen, Johannes, Skørpinge, Rødvig
Petersen, Chr., Mejeriøestyrer, „Sydstevns Andelsmejeri“, Rødvig
- Holger, Gdr., Havnlev, Rødvig
- Joh, Landmand, Havnlev., Rødvig
Rasmussen, Chr., Gdr., Højgd., Rødvig
Ravnshøj, Peder, Gdr., Torbjerg, Skørpinge, Rødvig
Tudvad, Friskolel., Sydstevns, Storeh.
Sørensen, H. J., Forp., Thorsgd., Rødvig
Skar, C., Stevns Højskole, Højskoleforst., St. Hedinge

Hellested.

Brandt, Forpagter, Juellinge, Karise

Herfølge.

Andersen, Anders, Gdr., Bakkegaard, Herfølge
- Anders, Gdr., Hadstrup, Køge
- Hans, Gdr., Kildemosegd., Hastrup pr. Køge
Christensen, Christen, Gdr., Svansbjerg, Herfølge
- Niels P., Gdr., Egøje, Køge
Flijsborg, C., Gdr., Hastrup, Køge
Høgsholt, Entreprenør, Hadstrup, Køge
Ingvorsen, Lærer, Egøje, Køge
Jensen, N. P., Gdr., Sognef., Svansbjerg, Herfølge
Jørgensen, H. P., Lærer, Aashøj, Køge
Larsen, J., Hotelejer, Paaskebjerg, Herflg.
Mortensen, Lærerinde, Egøje Skole, Køge
Nielsen, Søren Fr., Gdr., Egøje, Køge

Herlufmagle.

Harrekilde, J., pens. Lærer, Herlufm.

Holmeolstrup.

Herboe, Lærer, Holmeolstrup, Olstrup
Lawaetz, O., Forp., Holmegd., Olstrup

Holtug.

Pedersen, L., Lærer, Holtug, Storehedinge

Hylleholt.

Grot-Hansen, Kbmd., Fakse Ladeplads
Hylleholt Folkebogsamling
Jørgensen, Johan, Gdr., Vibede, Fakse
Nøkkentved, Kaj, Lærer, Fakse Ladeplads
Rasmussen, N., Gdr. L. Thorshøj, Fakse

Højerup.

Alsbo, Provst, Højerup, Storehedinge

Jungshoved.

Døllner, Propr., Søbygaard, Præstø

Kallehave.

Andersen, Postnester, Kallehave
Christoffersen, N., Brygger, Viemose
Hansen, L. P., Gdr., Fogedgaard, Stensved
Jørgensen, Th., Sognepræst, Langebæk
Suhr, Godsejerinde, Petersgd., Langebæk

Karise.

Jørgensen, Jens, Parcl., St. Linde, Haarlev

Kristensen, Hans, Jørslev pr. Karise
Olsen, P., Sogneløged, Førslev, Karise
Søvndal, Købmand, Karise

Kastrup.

Hansen, Fr., Lærer, Næs, Vordingborg
Madsen, M. A., Sognef., Nedervindinge, Vordingborg
Michelsen, Møller, Rosenfeldt, Vdbg.
Oxholm, Kmlr.inde, Rosenfeldt, Vdbg.
Spang, Direktør, Rosenfeldt, Vdbg.
Vestergaard, Politiaassistent, Kastrup, Vdbg.

Keldby.

Christoffersen, Hemning, Rentier, Keldbylille pr. Stege
Frandsen, H., Parcell., Tolstrup Vængegaard, Stege
Grønager, H. P., Gdr., Pollerup, Stege
- J., Kbmd., Keldby, Stege
Hansen, H. P., Bankdirektør, Keldby, Stege
- L., Gdr. Sogneløged, Tostrup, Stege
Hemmingsen, Kristian, Pclst., Pollerup Kullegaard, Hjertebjerg, Stege
Jensen, Axel, Gdr., Keldbylille pr. Stege
Jensen, Jens, Rentier, Tostrup, Stege
- M., Sognepræst, Kjeldbym., Stege
- N., Gdr., Kjeldbylille, Stege
Johansen, Jørgen, Gdr., Pollerrup, Stege
Jørgensen, Johs., Førstelærer, Keldby
Madsen, K., Frk. Lærerinde, Keldby
Kristiansen, P., Tømrer, Pollerup Kullegaard, Stege
Larsen, H. P., Gdr., Tostrup, Stege
- Hans J., Sogneraadsl., Keldby, Stege
- K., Gdr., Tostrup, Stege
- Laur., Gdr., Raunstedh., Tostr., Stege
Rasmussen, Johanne, Frue, Keldbylille, Stege
- H. Gdr., Keldbylille, Stege
Sørensen, Anker, Gdr., Tostrup, Stege

Kongsted.

Elmenhoff, Nielsen, Dyr læge, Hyllede, Rønnede
Moltke, A., Greve, Lystrup, Fakse
Moltke, E., Grevinde, Lystrup, Fakse
Rørbæk, Lærer, Kongsted, Rønnede
Wurr, A., Lærer, Eskildstrup, Rønnede

Køng.

Hansen, H. P., Egebjerggd, Svinø, Lundby

Lillehedinge.

Jensen, J. P., Lærer, Rødvig
- J. P., Brugsforeningen, Rødvig
Jørgensen, Lagerforvalter, Rødvig
- L. Fr., Købmand, Rødvig
Olsen, Hans, Gdr., Stigaard, Rødvig
Turistforeningen, ved Aage Nielsen, Lou-
sol, Rødvig

Lundby.

Collet, Kammerherre, Lundbygd., Lundby
- Kammerherreinde, — — —
Hjortholm, Lærer, Landbrugssk., Lundby
Jensen, H. Brygger, Lundby St.
Johansen, J., Gdr., Lundby
Kristensen, K., Forstander, Landbrugssko-
len, Lundby
Larsen, J. P., Parcl., Lundbytorp, Lundby

Lyderslev.

Boesen, Laura, Børnehjem „Esmezer“,
Lund, Rødvig
Brøndkjær, M., Lyderslev Skole, Storeh.
Frandsen, F., Hmd., Gjevnø, Storeh.
Hansen, Niels, Egedegaard, Storehedinge
Jensen, Frd., Gdr., Toftehøj, Storehedinge
Jonassen, Hans, Gdr., Lund, Rødvig
Karlshøj, Poul, Gdr., Gjevnø, Storeh.
Kristensen, Jens, Gdr., Sandager, Lyders-
lev, Storeh.
Larsen, Kr., Gdr., Lund, Rødvig
Lange, F. Chr. Krebs, Frimenighedspræst,
Lyderslev, Storehedinge
Maynty, Clausen, J., Forpagter, Højstrup,
Rødvig
Michaelsen, Chr., Bageribestyrer, Lyders-
lev, Storeh
Mortensen, Lærer, Lund, Rødvig
Nielsen, N. Juel, Gdr., Lund, Rødvig
- Ida, Gdrsk., Spangsbæk, Lund, Rødvig
Olesen, Marie, Forstanderinde, Storehe-
dinge Syge- og Alderdomshjem
- Oswald, Malermester, Gevnø, Storeh.
Pedersen, Peder, Træskomager, Lyshøj,
Lyderslev, Storeh.

Magleby.

Hyllekvist, pens. Lærer, Magleby, Borre
Jensen, Konrad, Gdr., Budsene, Borre
- O., Købmd., Sømarke, Borre
- V., Lærer, Sømark, Borre

Rosenkrantz, Erik, Baron, Liselund, Borre
- Th., Baronesse, Liselund, Borre
Scavenius, Godsejer, Klintholm, Borre

Magleby-Stevns.

Børresen, Jørg., Gdr., Magleby, Klippinge
Jørgensen, Mejeribst., Klippinge
Larsen, H. P., Tømrermester, Lykketro,
Klippinge
Marx, Stationsforst., Klippinge
Nielsen, Hans, Murermester, Klippinge
Petersen, Hans, Gdr., Klippinge
Smidt, Kæretmager, Klippinge

Mern.

Christoffersen, A., Gdr., Mern
- H., Forvalter, Saftstationen, Mern
Hansen, E., Gdr., Lilbygaard, Mern
- L., Skovgaard, Gdr., Sandvig, Mern
Jensen, Christoffer, Gdr., Sageby, Mern
- Henr., Gdr., Sageby, Mern
Larsen, L. P., Ungk., Taageby, Mern
Meinertsen, Provst, Mern
Olsen, Laur., Landpostbud, Mern

Næstelsø-Mogenstrup.

Frandsen, J. J., Gdr., Brandelevgaard,
Brandelev
Gasmand, Godsejer, Fladsaagd, Næstved
- Frue, — — —
Glenthøj, Sognepræst, Næstelsø
Hansen, Hans, Gdr., Landbrugskand., Elle-
kildedaard, Næstved
- H. F. Ungkarl, Næstelsø, Næstved
- H. P., Gdr., Skovbo, Næstelsø, Næstved
- Ole, Gdr., Blangslev, Lou
Kristensen, Chr., Gdr., Brandele
Nielsen, N. B., Gartner, Brandelev
Næstelsø Sogns Bogsamling, ved Pastor
Glenthøj, Næstelsø pr. Næstved
Olsen, O. Fr., Sognef., Blaneslev, Lou
Pedersen, J. P., Gdr., Nordgaard, Brandelev
Rasmussen, H., Tømrermester, Brandelev
Ravn, Lærer, Næstelsø pr. Næstved

Næsby-Tyvelse

Howden-Rønnenkamp, Kimhr.inde, Gods-
ejer, Næsbyholm, Sorø

Rønnebæk.

Collet, Enkekinhr.inde, Rønnebæksholm,
Næstved

Hansen, P., Gdr., Stenstrup, Næstved
Lund, Andr., Skom., Stenstrup, Næstved
Pedersen, R, Gdr, Sipperup Østergaard,
Næstved

Rasmussen, Jørg., Gdr., Korshøjgaard,
Rønnebæk, Næstved

Rasmussen, J., Gdr., Borup, Næstved

Skibbinge.

Jørgensen, O. A., Lærer, Abildhøj, Præstø
Poulsen, H. F., Gdr., Skibbinge, Præstø
Rasmussen, Propr., Lundegaard pr. Præstø

Snesere.

Andersen, J., Sognefoged, Snesere

- L. J., Gdr., Snesere

- L., Gdr., Snesere

Bang, Chr., Gdr., Snesere

Dam, Emil, fhv. Højskoleforstander, Brø-
derup, Tappernøje

Hansen, H. J., Mejeribst, Sølperup, Tap-
pernøje

Hjortsø, A., Enkefrue, Aaside, Snesere

Jensen, Hans Fr., Gdr., Nr. Smidstrup,
Tappernøje

- J. M., Forst., Brøderup Højskole

- L., Lærer, Nr. Smidstrup, Tappern.

- R. M., Lærer, Snesere

- Enkefrue, Højbohus, Snesere

Jespersen, H., Propr, Aasideg, Snesere St

Jørgensen, Gert, Gdr, Snesereg., Snesere
- Dyrfølge, Snesere

Larsen, N., Gdr., St. Røttinge, Tappernøje

Nielsen, Vilh., Murermester, Sølperup,
Tappernøje

Qvist, Petrine N., Nr. Smidstrup, Tappern

Rasmussen, Jul., Murermester, Snesere

Spjellerup-Smerup.

Christiansen, Johs., Lærer, Spjellerup, Ka-
rise

Jensen, J. P., Gaardbest., Smerup, Karise

Pedersen, Niels, Gdr., L. Torøje, Fakse

Seidenfaden, H., Gdr., Skovgaard, Fakse

Storehedinge Landsogn.

Henriksen, Frøhdl., Sierslev, Storeh.

Jensen, Hans, Gdr., Mosegd., Storehedinge

Sørensen, P. J., Bankk., Erikstrup, Store-
hedinge

Strøby.

Heding, E., Lærer, Strøby Egede, Strøby
Pedersen, Anna, Lærerinde, Strøby

Vedel, A., Kammerherre, Vedelsbo, Strøby
Egede pr. Køge

- M., Kammerherreinde, Strøby Egede

Sværdborg.

Christensen, Anna, Gaardejerske, Svær-
borg, Lundby

Elgaard, F., Lærer, Kastelev pr. Klar-
skov

Pedersen, Otto, Gdr., Klokkekildegaard,
Sværdborg, Lundby

Sædder.

Dreier, Gaardbestyrer, Raarisegaard,
Thureby

Lomholt, Møller, Sædder, Thureby

Toksværd.

Christensen, Forst., Bruunsminde, Tok-
sværd, Olstrup

Christiansen, G., Toksværd, Olstrup St.

Hansen, Knud, Gdr., Nr. Tvede, Olstrup

- A., Gdr., Nr. Tvede, Brandelev

Jensen, Jens, Gdr., Toksværd, Olstrup

- Joh., Gdr., Kristiansm., Dysted, Olstrup

- Albert, Gdr., Toksværd, Olstrup

Nielsen, L. P., Gdr., Boserup, Olstrup

Rasmussen, Karl, Hmd., Sørup, Olstrup

Troelsen, P., Gdr., Nr. Tvede, Olstrup

Tybjerg

Frandsen, Gdr., Tybjerglille, Herlufmagle

Steinmann, Kammerhr.inde, Tybjerggaard,
Herlufmagle

Udby.

Madsen, Chr., Gdr., Udby pr. Lundby

Ulse.

Michelsen, J., Lærer, Ulse, Haslev

Nielsen, Jens, Gdbst., Ulse Olstrup, Røn-
nede

Olsen, Marie, Ulse, Haslev

Valløby-Taarnby.

Bluhme, Stiftsdame, Vallø

Jensen, O. P., Forstander, Vallø, Herfølge

Johansen, P., Gdr., Valløby, Vallø

Kristiansen, Kr., Gaardbst., Valløby, Vallø

Sehested-Juel, Stiftsdame, Vallø

Vallø Stifts Bibliothek

Vejlø-Vesteregesborg

Hald, Johanne, Lærerinde, Myrup, Lou
Skov, P., Lærer, Abbednæs, Næstved

Vemmetofte.

Egede, Forpagter, Vemmetofte, Fakse
Larsen, K. A., Skovfgd., Vemmetofte, Fakse
Lichtenberg, M. de, Klosterfrk., Vemmetofte
Vemmetofte Klosters Bibliotek

Vesteregede.

Jensen, Skovl., Dænderup Vænge, Haslev

Vollerslev-Gørslev

Hansen, J. C., Kbm., Gjørslev, Østervang
Nielsen, H. P., Lærer, Gjørslev, Østervang

Vordingborg Landsogn

Heinskou, C. H., Skovfoged, Skovhuset
pr. Nyraad
Yde, Fr., Oversygepl., Oringe, Vdbg.

Ørslev.

Andersen, H. C., Gdr., Ellerødgd., Vordingborg
Hansen, Hans, Gdr., Bragegaard, Ørslev, Vordingborg
Larsen, Johs., Ørslev, Bakkeg. Vordb.

Østeregsborg.

Frandsen, Monrad, Sognep., Ø. Egesborg, Mern
Kæstel, Louis, Lærer, Tolstrup, Stensved

Præstø Landdistrikt.

Jespersen, Godsv., Nysø, Præstø

Udenfor Amtet.

Åbo Akademi, Åbo.
Aarup, Kbm., Holte
Andersen, Erik, Konsul, Grønnegd. 1, Kbh.
- Hee, Pastor, Lille Næstved
Arnholtz, Svend, cand polyt., Vandbygningssingeniør, Jerne, Esbjerg
Bagger, Redaktør, Haslev
- Poul, Grosserer, Thorvaldsv 2, København V.
Behrens, Red., Gilleleje
Bibliotheket for Silkeborg og Omegn
- for Vejle By og Omegn
Blechingberg, Frue, Østerbrog. 13^a, Kbh.
Christensen, Redaktør, Ringsted
- P., Lærer, Roskildevej 44, Valby
Christoffersen, Christoffer, Gdr., Fjeldgaard, Braaby

Christoffersen, Vald., Gdr., Hamnersgaard, Braaby

Clausen, Krag, cand. theol., Kronprinsensvej, Kbh. F

Dahl, Sognep., Guderup, Als
Dansk Folkeminderesamling, det kgl. Bibliotek, Kbh.

Det danske Sprog- og Litteratur-Selskab, det kgl. Bibliotek, Kristiansgade, Kbh.
Didriksen, Johannes, Direktør, Søvej 33, Holte

- D., Gymnasielærer, Charlottenlund
- J., Læge, Gylling
Edinger, Overretssagfører, Nørregade 39, Kbhvn.

Ellehøj, J., Proprietær, Hammerhus pr. Merløse

Esbjerg Centralbibliotek
Fadum, P. Lærer, Holsted, Næstved
Falk-Jensen, Forp., Drosselvej 5, Frederiksberg

Fugl, Apoteker, Vejen
Gregersen, Lærer, Ørslev Højsk., Egebjerg
Gøtzsche, Lektor, Herlufsholm
Hansen, J., pens. Lærer, Haslev

Hansen, Anna, Frk., Adr: Lundedalsvej 2, Hellerup
- Kr., Statskonsulent, Lyngby

Instituttet f. nordisk Etnologi v. Åbo Akademi, Åbo, Finland

- J. P., Maler, Bakkeh., Haslev
Jørgensen, S., Lærer, St. Jørg., Taareby Skole, Søllested

- Bankbestyrer, Aalborg
Kgl. Bibliotek ved Boghdl., Haase, Løvstræde 2, København

Krarup, Rektor, Herlufsholm, Næstved
Køge Folkebibliothek

Landsarkivet for Sjæll., Jagtvej 10, Kbh.
Landsarkivet for Fyen, Odense
Lichtenberg, Provst, Eriksensvej 3, Gentoft
Langballe, O., Arkitekt, Køge

Larsen, J., Grd., Braaby
Lundby, J. T., Prof., Upsalag. 6^a, Kbh. Ø
Nationalmusæets 2. Afd., Kbh.

Nielsen, Andrup, Købmand, Haslev
Nielsen, H. P., Pens. Lærer, Herluf Trollesgade 7^a, København

Odense Centralbibliotek
Petersen, Karl K., Handelsr., Vangehuset, Wergelandsallé 4, Søborg

- Stenberg, Falkoneralle 57, Kbhvn. V
Rasmussen, C. R., Gdr., Lysholms Allé

Haslev
Rasmussen, Forp., Spjellerup pr. Hyllinge

INHOLDSFORTEGNELSE

	Side.
Steges Præstehistorie, af Pastor <i>J. L. Frederiksen</i> , Stege . . .	3
Gildelyd, af Forfatter <i>Anth Fuglsang</i> , Aarhus.	51
Lidt om Skik og Former for Gæstebude paa Stevns indtil Tiden omkring 1870, af Gaardejer <i>Jens Kristensen</i> , Sandager, Lyderslev	56
Fra gammel Tid, af Gaardejer <i>Jens Kristensen</i> , Sandager, Lyderslev	63
Lund Lodseri, af <i>Hans Dragchjelm</i> , København	66
Fra et gammelt Felberederhjem i Næstved, af Magister <i>Chr. Hermansen</i> , København	80
Fra den gamle Landsby, af <i>August F. Schmidt</i> , Brabrand.	96
Vordingborg lærde Skoles elleve Disciples Spisning i Aaret 1737, ved Pastor emer. <i>Erh. Qvistgaard</i> , København	115
Aarsberetning fra Formanden	118
Medlemsliste	120

Reitzels Boghandel, København
Rigsarkivet, København
Rosted, Redaktør, Assens
Schou H. H., Direktør, Enighedsvej 53,
Charlottenlund
Stevns, Ole, Voldby Højsk., Djursland
Statens Lærerhøjskole, Odenseg. 14, Kbh.
Sønderjydske Landsbibliotek, Aabenraa
Svendborg By- og Amts Bibliotek
Statsbiblioteket, Aarhus
Statens Bibliotekstilsyn, Studiestræde 38,
København
Svenska Landsmäi, J. A. Lundel, Upsala

Tange, H., Sagfører, Aars
Universitetsbibliotheket, Kiel
Vedsmann, Skoleinspektør, Franklingade
4, København Ø
- Hedin, Bredgade 56 St., Kbh.
Universitetsbibliotheket, Lund, Sverrig
- - - Upsala
- - - København
Willadsen, Poul, Rosenlund, Østebrogade
88a, København
Ødum, Frue, Sølvgade 9, Kbh.
Ørum, Direktør, Elektricitetsv., Haslev

